magazin istoric

SERIE NOUĂ — APRILIE 1990

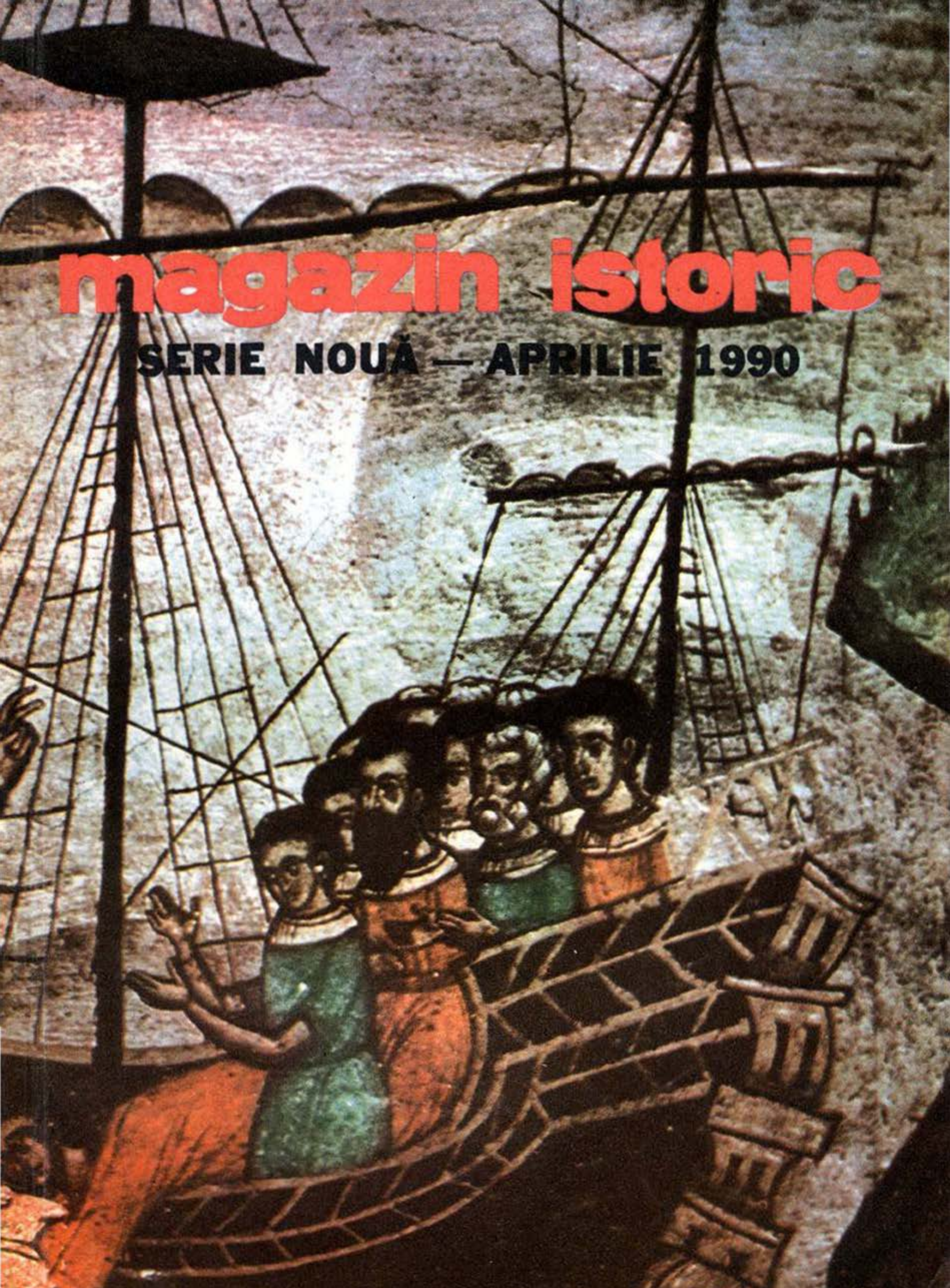

ла ăдăс прѣ Їсăс ла Пилат:
Лука: Кап 23. Стіх. 1.

ла часăл ăтмю Їсăс! Глăс, ѳтелаш: МВ.
ла Пилат дин понт фă дăс,
Ши де мартурй минчиноши,
пърят фă н'трă пăкătоши.
Лăх Бгăтă лăх пзлмăйт.
ă фаца лăй âă скăйпăт.
Ши де мăнй фĭйнд легат.
ăтелинцă лăх Бăгат.

ла Тримис прѣ Їсăс: ла Ирод.
Лука: Кап кГ. Стіх. Ѯ.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 4 (277) aprilie 1990

SUMAR

• **Patriotism şi istorie:** Constantin C. Giurescu...2 • **16-22 decembrie 1989 — o cronică a Revoluţiei la Timişoara:** Florin Medeleţ, Mihail Ziman...3 • **Tinerii martiri ai neamului românesc:** D. Stăniloae...8 • **Despre identitatea umană:** Václav Havel...9 • **Datini pascale la români:** Gheorghe David... 12 • **„Muzeul" ascuns din fostele cabinete nr. 1 şi 2:** Adrian-Silvan Ionescu...16 • **1981. România încetează plăţile:** Radu Negrea...18 • **Avataruri în medievistica românească:** Constantin Rezachevici...21 • **În Cetatea Eternă, un relicvariu pentru eroii Revoluţiei române:** Ion Dumitriu-Snagov...24 • **„Sînteţi un popor frate cu noi":** A. Decaux, B. Kouchner...25 • **Despre uzurparea tiranică:** Zoe Petre...27 • **Manualul de istorie — încotro?:** Georgeta Penelea-Filitti...28 • **1598. Un ambasador englez în misiune la curtea lui Mihai Viteazul:** Laura Coulter...29 • **Teroare în Palatul Primăverii (II)...31** • **Ministrul Elveţiei la Bucureşti transmite...:** Andrei Şiperco...33 • **Prezentul este momentul istoric dominant...36** • **În Bucureşti, acum 50 ani...38** • **1939-1945. Corespondenţă secretă Casa Albă — Downing Street 10 (XVI):** Eugen Preda...42 • **Norvegia, aprilie 1940 — campania ignorată:** François Kersaudy...46 • **Convoaiele nu au putut fi oprite:** Cristian Crăciunoiu...51 • **Secretele crimelor lui Stalin:** Aleksandr Orlov...56 • **Adio, domnule profesor Rosetti!:** Cristian Popişteanu...61 • **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1989. Cîştigătorii...62** • **Dialog cu cititorii...63**

COPERTELE NOASTRE

①④ Bisericile şi mănăstirile sînt principalele depozitare ale artei feudale româneşti. Faptul că pînă la Revoluţia din decembrie 1989 nu am putut scrie în suficientă măsură despre rolul Bisericii în viaţa românilor din acea perioadă şi trebuia să recurgem la felurite formule de acoperire pentru a-l prezenta se numără între Avatarurile medievisticii româneşti (p. 21). Coperta 1: Scenă laică integrată ansamblului iconografic de la Sucevița. **Coperta 4:** broderie din sec. XIV, păstrată la Mănăstirea Tismana

② Pagină cu miniaturi înfăţişînd scene din viaţa lui Iisus Hristos, opera cunoscutului artist popular — poet şi pictor — din veacul trecut, Picu Pătruţ. Editarea operei sale sub egida Asociaţiei România a fost privită cu deosebită ostilitate de factorii „decizionali" din timpul regimului dictatorial, difuzarea albumului **Picu Pătruţ. Miniaturi şi poezie** în librăriile din ţară fiind strict interzisă

③ Iisus copil în templu. Miniatură din **Breviarul Brukenthal** cunoscut manuscris miniat medieval realizat în Bruges de reputaţii miniaturişti Simon Bening şi Gerard Horenbaut, achiziţionat încă de la sfîrşitul sec. XVIII şi păstrat în fondurile Muzeului Brukenthal din Sibiu **(Datini pascale la români, p. 12)**

(Reproduceri color executate de Dumitru Dumitru)

CONSTANTIN C. GIURESCU —

PATRIOTISM ŞI ISTORIE

Istoria trebuie scrisă în mod obiectiv, fără nici o altă preocupare. Nu trebuie să avem ca scop nici să-l lăudăm pe cineva, nici să-l criticăm; nu trebuie să fim favorabili unui partid, unei clase sociale, unei instituții, ci trebuie să spunem lucrurilor așa cum sînt, indiferent de efectul pe care-l vor provoca ascultătorilor. Nimic mai ciudat pentru un istoric, nimic mai de neînțeles decît afirmările politicienilor care susțin, de pildă, că cutare mare faptă este exclusiv opera cutărui personagiu. Cine știe de cîte elemente depinde un fapt istoric, cîte lucruri concurg și determină acel fapt nu poate decît să compătimească simplitatea de spirit a acelora care spun că, de pildă, Independența țării românești sau Unirea românilor este rezultatul acțiunii unui singur om, sau a unui singur partid. Sînt lucruri foarte complexe în istorie pe care nu le putem judeca în mod sim[plist].

În legătură cu această cerință, cu acest deziderat absolut al disciplinei istorice, care este obiectivitatea, trebuie să ne ocupăm aici de o chestiune destul de delicată, o chestiune pe care o putem atinge azi, care însă, la noi, românii, înainte de război [primul război mondial] ar fi provocat o legitimă indignare în anumite cercuri. Este vorba de raportul dintre patriotism și știință, este vorba de legătura care există între patriotism și între esența acestei discipline care este istoria.

Secolul XIX a fost numit de unii „secolul istoriei". Evident, într-o perioadă de expansiune națională, într-o vreme cînd ideile naționale erau într-o continuă creștere și dezvoltare, s-a pus la contribuție pentru realizarea scopului politic urmărit, pentru constituirea statului, de pildă, sau pentru reformele sociale, s-a pus la contribuție și istoria popoarelor respective și s-a căutat să se găsească în trecutul acelor popoare urme și argumente pentru a justifica cerințele legitime din acel moment, la acel popor. Așa s-a întîmplat la noi, în Italia și în multe alte părți. S-au prezentat aspectele frumoase ale trecutului istoric, s-au pus în evidență și s-a trecut repede și ușor pe deasupra epocilor întunecate din istoria noastră. S-a căutat să se interpreteze în sensul cel mai favorabil faptele care nu erau în avantajul popoarelor respective, s-au negat anumite fapte constatate istoricește și numai pentru a nu scădea sentimentul patriotic, pentru a nu face ca îndoiala să se strecoare.

Așa și la noi, de ce n-am spune-o! [...] Nu trebuie să prezentăm numai părțile care ne pun în lumina cea mai bună, ci trebuie să avem și curajul scăderilor. În definitiv, trecutul formează un bloc. Dacă ne place să ne mîndrim cu faptele strălucite ale strămoșilor, tot așa trebuie să le recunoaștem și scăderile lor. Sîntem solidari cu întreaga dezvoltare a neamului nostru și în părțile ei luminoase și în părțile ei întunecoase. [...]

Iată cum înțelegem legătura între patriotism și istorie. Adevăratul istoric este cel care spune țării sale adevărul. Să priviți cu îndoială lucrările istorice care caută să exalte patriotismul sau să prezinte numai părțile favorabile ale istoriei noastre. Din contră, vom cîștiga dacă vom recunoaște scăderile trecutului, altfel ne complacem într-o beatitudine care nu va duce la nimic bun. Numai cunoașterea critică a cusururilor poate duce la o stare mai bună [...]

Istoria nu este nici literatură și nu este nici politică, iar cei cari vor să facă literatură sau politică să nu facă istorie. Istoria este o înaltă magistratură, comparabilă cu cele mai înalte foruri de justiție și dacă cel care reprezintă justiția trebuie să lase la o parte orice pentru a glăsui numai în numele dreptății, tot așa și istoricul, care este un înalt magistrat, trebuie să glăsuiască numai în numele adevărului. Numai acesta este etern, numai acesta rămîne, pe cînd toate micile chestiuni personale, de coterie sau de partid, acelea se duc și pun pe autorul lor într-o lumină din ce în ce mai rea.

(*Din* Introducere în studiile istorice. Metodologia istorică — *curs susținut la Facultatea de litere și filosofie a Universității din București, în anul 1929-1930; text litografiat)*

Pentru o arhivă a Revoluţiei

Încă din 3 ianuarie 1990, odată cu redeschiderea Muzeului Banatului, aici a fost organizat un serviciu special de înregistrare în scris şi pe bandă magnetică a mărturiilor şi de primire a obiectelor privind Revoluţia din decembrie 1989 la Timişoara. Cum iniţiativa a aparţinut unui arheolog (Florin Medeleţ), care a anunţat-o prin intermediul presei, s-a aplicat în culegerea mărturiilor o metodologie apropiată de cea a consemnării informaţiilor arheologice. Unele fragmente sonore au fost înregistrate la Studioul de Radio Timişoara Liberă, de către redactorul emisiunii „Azi în Timişoara, mîine-n toată ţara", Mircea Munteanu. La realizarea acestor emisiuni radiodifuzate, în prima jumătate a lunii ianuarie 1990, a participat şi Florin Medeleţ.

La acţiunea de consemnare a mărturiilor s-a asociat, începînd din 7 ianuarie 1990, şi prof. Mihail Ziman de la Muzeul Banatului, ajutat de profesorii Vasile Dudaş, Elena Fundureanu, Monica Chiciudeanu, Mihaela Dragodan şi Rodica Giurgiu. Autorii cronicii au consemnat, în scris, marea majoritate a mărturiilor oamenilor din Timişoara, au excerptat analitic aproape 100 de relatări. Din cîte ştim, astfel de mărturii mai sînt adunate, în Timişoara, de către istoricul Miodrag Milin, care le face publice în revista timişoreană de literatură Orizont.

Deşi înregistrarea mărturiilor mai continuă, se constată, odată cu trecerea zilelor, o estompare a amintirilor (confuzii de zile, omisiuni de mare întindere) care este firească şi omenească. De aceea consemnările după data de 20 ianuarie 1990 le considerăm importante, dar mai puţin relevante decît cele de dinainte de această dată (stabilită, de altfel, arbitrar). Cît priveşte fruntaşii Revoluţiei prezenţi în balconul Operei şi al fostei judeţene de partid, ca şi ofiţerii şi soldaţii, mărturiile lor le vor scrie ei înşişi, atunci cînd şi în felul în care vor găsi de cuviinţă.

1. 13-15 decembrie 1989.

În jurul bisericii reformate timişorene din piaţa numită de localnici „Maria", credincioşii reformaţi demonstrează paşnic, cu lumînări în mîini, păzindu-l pe pastorul László Tőkés, care urma să fie evacuat. Zona este împînzită de ofiţeri ai Ministerului de interne, în civil sau uniformă. Mărturiile oamenilor afirmă că participanţii la aceste demonstraţii paşnice, de mică amploare dar permanente, aparţineau mai ales comunităţii religioase reformate maghiare (oprimată atît pe plan religios cît şi pe plan naţional de regimul dictatorial). Este de presupus că organele de interne au înregistrat pe bandă videomagnetică demonstraţiile, dar nu avem încă dovezi în acest sens. Punctul de vedere oficial al dictaturii susţinea că problema preotului Tőkés nu e de competenţa sa, ci e o problemă bisericească internă şi una judecătorească. Trăsătură caracteristică a „politicii stru-

16-22 DECEMBRIE 1989:

O CRONICĂ A REVOLUŢIEI LA TIMIŞOARA

ţului". (Pentru detalii, vezi M. Milin în Orizont, 1(1190), Timişoara, 6.01 1990)

2. De simbătă, 16 decembrie 1989, orele 8.00 pînă duminică, 17 decembrie, orele 7.00.

Odată cu apropierea termenului limită de evacuare a pastorului, autorităţile locale încearcă să împrăştie mulţimea, din ce în ce mai compactă, adunată în grupuri în piaţa „Maria". Sporeşte numărul ofiţerilor de miliţie şi securitate. În jurul prînzului, primarul de atunci al oraşului, Petre Moţ, vine în casa lui Tőkés, asigurîndu-l că nu va fi evacuat şi cerîndu-i să liniştească lumea din stradă (cca. 200-300 persoane). Ies amîndoi la fereastra apartamentului parohial. În aceste momente, aproximativ jumătate dintre cei prezenţi erau nu credincioşi reformaţi unguri, ci oameni ai Timişoarei, de toate vîrstele, profesiile şi credinţele, adunaţi spontan într-un act de solidaritate cu reformaţii şi de exprimare a dorinţei lor de libertate şi de democraţie. Mulţimea nu mai avea încredere în vorbe, cerînd asigurări scrise care — evident — nu le sînt date. Oamenii rămîn pe loc, depăşind în ceasurile ce vor urma deosebirile lingvistice, etnice, religioase sau de altă natură. Ţelul lor profund este ţelul tuturor oamenilor din România. Timişorenii exprimă în acest moment dorinţele întregului popor.

Pe la 16.00-17.00 caracterul demonstraţiei se schimbă, manifestarea revoluţionară începînd să prindă contur. Un grup de peste 400 demonstranţi blochează două tramvaie în staţia „Maria". Cîţiva oameni urcă pe ele. Printre cei de pe tramvaie se află şi un student, Dorel V., precum şi un alt tînăr, Sorin O. (Luptătorul Bănăţean, nr. 7, 28.12.1989, Timişoara). Se scandează: „Jos ceauşescu!, Libertate!, Nu te dăm, nu plecăm!". După mărturisirea preotului Tőkés (Orizont, nr. 1 (1190), din 6.01.1990), peste 80 la sută din cei prezenţi erau români. Se lansează deja apelul „Fără violenţă!"

18.30-19.00. Coloana de demonstranţi de cîteva sute de oameni se îndreaptă, pe splaiul Tudor Vladimirescu, spre cartierul studenţesc, pentru a se alia cu studenţii. Fiind sfîrşit de săptămînă şi de semestru, mulţi studenţi erau plecaţi din Timişoara. Cei rămaşi se alătură imediat.

19.00-20.00. Casa pastorului este păzită de un grup de credincioşi format din tineri şi bătrîni, femei şi copii. Trotuarul din faţa casei este blocat de civili neînarmaţi, care dirijează circulaţia pe partea cealaltă. Preotul iese la fereastră şi cere ca cetăţenii să plece în linişte.

20.00-21.30. Dinspre podul „Maria", de peste canalul Bega, vin spre casa Tőkés aproximativ 2 000 manifestanţi, scandînd: „Vin studenţii!" „Libertate!", „România liberă!", „Jos ceauşescu!", „Vrem democraţie!", „Nu plecăm, nu te dăm!". În fruntea mulţimii se remarcă un tînăr brunet, slab, înalt, cu cămaşa descheiată la piept. Se cîntă Hora Unirii şi Deşteaptă-te, române. Această coloană cuprinde şi oameni care fuseseră la fostul comitet judeţean de partid, unde se luptaseră cu trupe speciale de intervenţie ale securităţii şi miliţiei. La orele 20.30, dinspre podul „Maria" apar cca. 150 ofiţeri şi subofiţeri de miliţie, în uniformă, şi aproximativ 40 securişti civili. Unii dintre ei sînt înarmaţi cu rîngi. Mulţimea, cu mîinile goale, îi huiduie. Se scandează lozincile amintite, dar şi: „ceauşescu pică, nu ne este frică". Puţin mai tîrziu, dinspre piaţa numită de timişoreni „Kűtti" (Ştefan Furtună), apare o maşină de pompieri cu tun de apă, care împroşcă populaţia, silind-o să se retragă pentru moment. Mulţimea se organizează, formînd lanţuri vii de oameni. În primele rînduri sînt copii şi adolescenţi. Între orele 21.00 şi 22.00, dinspre podul „Maria" apar trupe speciale de intervenţie ale securităţii în uniforme albastre, cu scuturi, căşti de plastic cu vizieră, bastoane şi bîte. Mulţimea neînarmată înfruntă unităţile de intervenţie conduse de un om scund, care cere printr-un megafon de mînă ca lumea să se împrăştie. Din mulţime se aude un strigăt: „Pe ei, că le e frică!". Oamenii înaintează, în vreme ce unităţile fug pînă în dreptul Direcţiei Regionale C.F.R. Trupele de intervenţie se regrupează şi atacă. Mulţimea aruncă cu pietre, sticle goale şi se înarmează cu crengi rupte din pomi şi cu scînduri de la bănci. Se încing bătăi, se fac numeroase arestări. În acelaşi timp, un grup de manifestanţi atacă dinspre splaiul Tudor Vladimirescu (Parcul Alpinet), deşi o maşină de pompieri îi împroşcă cu praf antiincendiar. Se aprind maşini, se sparg geamuri. Străzile laturalnice sînt blocate de securişti. Sirena de la Cooperativa de Credit sună. Pe podul „Maria" apare o maşină ARO blindată. Concomitent, în extremitatea pieţii „Kűtti", manifestanţii se confruntă cu trupele Ministerului de interne care aruncă cu petarde fumigene şi gaze lacrimogene. Se pare că unii miliţieni erau înarmaţi cu bastoane cu descărcări electrice.

22.30-4.00. După orele 22.30, piaţa „Maria" este blocată din toate părţile de trupele securităţii. Pe podul „Maria", manifestanţii încearcă să pătrundă, dar sînt opriţi. Forţele de represiune au şi cîini de luptă. Persoanele individuale pot trece spre dimineaţă, dar numai după ce sînt legitimate. Între forţele represive apar oameni îmbrăcaţi în uniforme kaki fără însemne militare, toţi de peste 30 ani. Spre ora 4.00, locuinţa preotului Tőkés şi biserica reformată din aceeaşi clădire sînt devastate de vreo 30 securişti, care îl arestează pe prelat şi îl bat în biserică, după propria sa mărturisire.

Căminele studenţeşti (orele 19.30-20.00). Coloana de manifestanţi pleacă de la „Maria" ajunge în zona căminelor studenţeşti, oprind pe bulevardul Pârvan maşinile şi troleibuzele, chemînd călătorii să li se alăture. Sînt distruse lozincile stradale ale dictaturii. Se scandează: „Jos ceauşescu!" „Jos partidul comunist!", „Jos dictatura!", „Acum sau niciodată!", „Studenţi, veniţi cu noi!", „Libertate!", „Azi în Timişoara, mîine-n toată ţara!". Din căminele studenţeşti, relativ goale, supravegheate de cadre didactice şi de securişti, coboară un număr redus de studenţi, uşile căminelor fiind încuiate. În zonă, demonstranţii se unesc cu un grup venit dinspre strada Cluj. Dintr-un troleibuz oprit, sînt coboriţi trei ofiţeri şi obligaţi să scandeze lozincile mulţimii. M. Milin relatează că în jurul orelor 20.00 o mulţime de 5 000 oameni se îndrepta spre podul „Michelangelo". Cîţiva studenţi urcaţi într-un pom încercau să organizeze oamenii în coloană. Pe pod apar trei camioane cu trupe de intervenţie. Mulţimea înaintează. Forţele represive o iau la fugă, se urcă în camioane şi dispar în direcţia sălii „Olimpia".

Fostul sediu al comitetului judeţean p.c.r. (orele 20.30-21.30). Mulţimea blochează tramvaie în zona hotelului Continental şi se îndreaptă spre sediu. Două tunuri de apă acţionează, dar, sub năvala mulţimii, unul dintre ele se retrage iar celălalt este devastat. Locotenentul din maşină plînge şi mulţimea îl lasă să plece. Salariaţii consiliului popular judeţean, miliţienii şi soldaţii de pază fug. Clădirea este în întuneric şi coloana de demonstranţi care doreşte un dialog cu autorităţile nu are cu cine vorbi. Se sparg geamuri la parterul clădirii, se rupe stema şi steagul partidului comunist. Se sparge vitrina librăriei „Facla" şi „operele" dictatorului şi dictatoarei sînt scoase afară şi li se dă foc. Către orele 21.30, apar trupe ale Ministerului de interne în uniforme albastre cu căşti şi scuturi albe, înarmate cu bîte, care încep să lovească în oameni. Aceste unităţi au venit dinspre podul „Decebal" cu un autobuz şi au folosit gaze lacrimogene. Înfruntarea durează cîteva minute bune. Mulţimea însă nu cedează. Securişti în civil smulg din mulţime oameni pe care-i maltratează în spatele fostei judeţene de partid şi-i arestează. Scandînd „Fără violenţă!", demonstranţii se retrag—o parte luînd-o spre Operă şi apoi spre piaţa „Maria", iar cealalţi, spre podul „Michelangelo" şi cartierul studenţesc. Contradicţia de oră între lupta de la „Maria" şi cea de la judeţeana de partid este explicabilă şi scuzabilă: nimeni nu se uită la ceas; orele sînt aproximate subiectiv.

Fabrica de încălţăminte „Banatul", întreprinderile din Calea Buziaşului şi Calea Girocului (orele 22.00-23.30).

Grupul de demonstranţi care s-a retras de la judeţeana de partid spre podul „Michelangelo" hotărăşte să meargă la Fabrica „Banatul" şi la alte fabrici din Calea Buziaşului, ca să-i cheme pe muncitorii din schimbul II la demonstraţie. La Fabrica „Banatul" apare o maşină de pompieri cu tun de apă, care este devastată de mulţime. Pe întreg traseul sînt distruse lozincile lui ceauşescu. Muncitorii nu pot ieşi, fiind blocaţi în fabrică. Coloana înaintează pînă la Fabrica „Electrotimiş", de unde o parte a demonstranţilor ajunge la căminele studenţeşti, pe lîngă Spitalul Judeţean, iar alta trece pe strada Lidia, prin Cartierul Soarelui şi pe Calea Girocului. Toată zona este dens locuită de muncitori. Cînd ajunge la strada Cluj, coloana de pe Calea Girocului are în rîndurile sale aproximativ 1 000 oameni. Un alt grup de manifestanţi pătrunde în zona căminelor studenţeşti pe la sala „Olimpia". Tot acest traseu de mai mulţi kilometri este străbătut paşnic, fără să se distrugă nimic, în afara pancardelor de propagandă, scandîndu-se lozinci împotriva dictaturii şi apeluri de ridicare la luptă.

În căminele studenţeşti, în apropierea sediului de miliţie de sector, a cărui firmă a fost spartă, şi Căminul nr. 19, coloanele venite din Calea Girocului ca şi cei sosiţi din piaţa „Maria" încep să se organizeze. Pe un transformator electric se urcă un tînăr bărbos şi răguşit, care propune alegerea unui comitet format din cinci membri. Mulţimea se hotărăşte să meargă la Catedrală, unde să fie invitat mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu, prin intermediul căruia să se poarte un dialog cu autorităţile. Mitropolitul lipseşte din ţară şi, ca de obicei, după orele 19.00, porţile Catedralei sînt închise pentru protejarea valorilor de artă ale sfîntului lăcaş. Plecînd dinspre cămine spre bulevardul Pârvan, mulţimea de cca. 3 000 oameni este oprită de două tunuri de apă, care apoi se retrag.

Unul dintre acestea este împiedicat să circule de un troleibuz care blochează strada. Spre Catedrală, manifestanții merg pe bulevardul Vasile Pârvan cît și pe la Operă, peste podul „Michelangelo". Primăria din apropierea Catedralei Ortodoxe Române este încercuită de cordoane de trupe de intervenție cu scuturi, încă de la orele 22.00.

Catedrala Ortodoxă Română din centrul orașului **(orele 23.30-24.00).**

Autoritățile se află în primăria orașului. Spre orele 23.00, auzind că vin coloanele de demonstranți, sting luminile și fug, lăsînd clădirea goală. Între manifestanți și cordoanele de intervenție cu scuturi au loc altercații. Manifestanții strigă: „Jos ceaușescu!, Jos dictatorul!, Libertate!, Armata e cu noi!, Fără violență!". Se cîntă Deșteaptă-te, române. **În fața cordonului de militari se dansează** Hora Unirii. **Deoarece Catedrala este închisă și nu vine nimeni să o deschidă, același tînăr bărbos și răgușit, care vorbise între căminele studențești, îndeamnă mulțimea să colinde cartierele nordice ale orașului (Circumvalațiunii, Calea Lipovei, Calea Torontalului și Calea Aradului), pentru a-i ridica pe toți timișorenii la luptă. Coloana o ia pe lîngă vechea clădire a Facultății de electrotehnică (fostul liceu piarist), spre fosta Facultate de construcții și arhitectură.**

Zona Circumvalațiunii și piața Dacia **(orele 24.00-3.00).**

La viaductul de sub calea ferată de lîngă fosta Facultate de construcții, mulțimea se oprește ca să distrugă enormele lozinci ceaușiste, sudate pe viaduct. Prin mulțime trece în forță o mașină Dacia, albă, care accidentează un om și fuge. Pe bulevardul Circumvalațiunii sînt distruse lozincile, se sparge firma circumscripției de circulație a miliției și se distruge camera de luat vederi de la colțul Liceului industrial nr. 1, instalată acolo de forțele represive.

La intersecția bulevardului Circumvalațiunii cu strada Gh. Lazăr, trecerea coloanei este blocată de trei camioane militare cu farurile aprinse și de o unitate de soldați. Mulțimea trece printre ei, pe strada Gh. Lazăr, fără să fie oprită. Unii participanți și observatori din blocuri estimează mulțimea la cîteva mii de oameni. De pe strada Gh. Lazăr, pe lîngă florărie, mulțimea se îndreaptă spre piața Dacia. Aici, din mulțime, în bezna nopții, apar alți lideri ai momentului. Un om se suie pe o masă și îndeamnă lumea să meargă mai departe, în cartierele din Calea Torontalului. În drum spre această zonă, în apropiere de unitatea Dacia-Service, manifestanții sînt întîmpinați de trupe speciale de intervenție înarmate cu arme cu baionetă, scuturi și căști. Se pare că este vorba de un contingent ce trebuia lăsat la vatră, a cărui eliberare a fost amînată de manifestațiile de la Timișoara. Are loc o adevărată bătălie în care se folosesc paturile de armă și baionetele. Mulțimea aruncă cu pietre și se înarmează cu crengi și bucăți de lemn. Apar transportoare blindate și patrule cu cîini. Se procedează la arestări brutale, pînă spre orele 4.00 dimineața. O parte din mulțime revine în centrul orașului.

Scene din Timișoara cuprinsă de Revoluție; (fotografii executate de Remus Trăilescu, Szasz Istvan, Stan Constantin, Ovidiu Prelipceanu)

Piața „700" și parcajul hotelului Timișoara (orele 3.00-4.00).

Între Spitalul militar și cel dermatoveneric se află un cordon de militari, fără însemne de armă. În fața lor, o mulțime adunată. O parte din timișoreni încearcă să pătrundă spre piața Operei, pe lîngă hotelul Timișoara. În parcajul din fața hotelului, sînt arestați mulți oameni și bătuți cu sălbăticie. Totodată, trupele Ministerului de interne înaintează pe străzile Brediceanu și 16 februarie, însoțite de trei mașini ARO ale miliției și de două microbuze-dubă. Trupele sînt conduse de un subofițer fără chipiu, care are în mînă un baston, pe care-l folosește. Sînt arestați mulți oameni, care sînt maltratați. După trupe, cîțiva ofițeri de miliție controlează cotloanele dintre case. Oamenii adăpostiți pe scările blocurilor sînt arestați.

În noaptea de simbătă spre duminică, toate ieșirile din oraș sînt blocate. Se face controlul actelor tuturor mașinilor. Spre Arad, la limita județului Timiș, se face de asemenea control, iar la intrarea în orașul Arad se efectuează un alt control. Toate evenimentele din noaptea amintită se petrec practic în beznă. Din mărturiile celor arestați în acea zi de simbătă și în următoarele, mulți oameni au fost transportați la sediul miliției și securității județene, unde au fost torturați și anchetați. Ulterior, o parte dintre ei au fost mutați în închisoarea orașului, unde au fost din nou anchetați, iar unii și torturați. Apar la miliție și în închisoare personaje care-și maschează fața cu fulare și care identifică manifestanții din primele rînduri. Sub presiunea mulțimii, miercuri, 20 decembrie 1989, seara și noaptea, cei din închisoarea de pe strada Popa Șapcă și din beciurile miliției, cu excepția celor care nu s-au mai întors de la anchetă, sînt urcați în mașini și sînt eliberați în diferite puncte ale orașului. Unii dintre ei sînt „sfătuiți" să stea acasă — altminteri vor fi împușcați de armată. În realitate, de marți, 19 decembrie 1989 orele 24.00, în orașul Timișoara nu s-a mai tras pînă la atacul teroriștilor de vineri 22 decembrie 1989, orele 23.20.

8. Duminică, 17 decembrie 1989 orele 7.00-luni, 18 decembrie 1989, orele 7.00.

În dimineața zilei de duminică, Timișoara arată ca un oraș asediat și devastat. Se înlocuiesc geamurile de la vitrinele sparte, din cartierul Josefin și de pe bulevardul Dîmbovița ca și din alte puncte ale orașului. Timișorenii, alarmați și îngrijorați, colindă orașul, ocolind barajele armate întărite cu blindate, comentînd, în grupuri, situația. Niciodată, parcă nu a fost atît de aglomerată zona centrală a acestui oraș ce numără 400 000 locuitori. Am numit această duminică „Ziua celor opt bătălii ale timișorenilor cu dictatura".

Piața „Maria" (orele 9.00-17.00).

În fața bisericii reformate se află un cordon ce se întinde pe o lungă porțiune de stradă și pe două treimi din lățimea acesteia. Mulțimea trece pe cealaltă parte și huiduie oamenii îmbrăcați în uniforme albastre de securitate. Este semnalată prezența autoblindatelor, a cîinilor de luptă, a oamenilor de vîrstă incertă, îmbrăcați în uniforme de soldați, a milițienilor și a securiștilor în civil. În spatele acestui cordon defilează o companie de militari ai armatei regulate cu drapelul de luptă al unității, avînd în frunte fanfara care cîntă marșuri. Această formație trece podul de la „Maria" spre centru, printre cele cîteva zeci de manifestanți care se află pe pod, fiind urmată imediat de o mulțime tot mai mare de oameni. Către prînz, fanfara și unitatea militară cu drapel ies din Piața Operei, printre Operă și hotelul Timișoara, retrăgîndu-se la garnizoană. Mulțimea se constituie într-o adunare populară spontană în fața Operei. Concomitent cu această prezentare a drapelului unei unități militare, mai sînt prezentate și alte drapele însoțite de formații militare în alte zone din oraș.

Bătălia de la județeana de partid (orele 12.30-13.30).

Mulțimea din fața Operei se hotărăște să se îndrepte spre județeana de partid, pentru a dialoga cu autoritățile. După ce dau un ocol spre cartierul studenților, pe podul „Michelangelo", coloanele se reunesc la hotelul Continental. În zona cartierului studențesc, pe chioșcul alimentar de lîngă podul „Michelangelo", se urcă cîțiva tineri care scandează lozinci. Cîteva mii de oameni blochează circulația pe pod și în zona Liceului de muzică „Ion Vidu". Se cîntă Hora Unirii și Deșteaptă-te, române. Încercarea a două mașini de pompieri de a se opune mulțimii de pe pod eșuează. Se menționează cel puțin un cămin din care studenții au refuzat să iasă la manifestație. La hotelul Continental se scandează „Armata e cu noi!", „Noi sîntem poporul, pe cine apărați?!", „Jos ceaușescu!", „Jos dictatura!", „Vrem libertate!", „Vrem pămînt!", „Vrem mîncare la copii!", „Vrem arestații!", „Azi în Timișoara, mîine 'n toată țara!", „Vrem alegeri libere!". Sînt oprite tramvaiele. Spre județeană, bulevardul este blocat de mai multe șiruri de militari cu scuturi și căști, avînd în spate două tunuri de apă, o mașină de pompieri și două camioane de transportat trupe. Sub presiunea mulțimii, trupele se retrag spre sediul fostului comitet județean al partidului comunist și intră în acțiune mașinile de stropit cu apă. După scurtă vreme sînt cucerite de mulțime. Un tun de apă se retrage. Camioanele militare dispuse de-a curmezișul bulevardului Victoria — unde alte trupe păzesc cele două vile ale dictatorului —, sînt aprinse. Militarii fug și mulțimea se află victorioasă în fața județenei de partid.

Cei din clădire fug, sărind pe ferestrele din spate și peste cele două garduri înalte ale curții. Se scandează cîteva minute „Libertate!", „Fără violență!", „Români, veniți cu noi!", „Jos ceaușescu!". „Ieșiți afară și stați de vorbă cu noi!". Se sparg ferestrele județenei, se pătrunde în clădire, forțîndu-se ușile. Sînt scoase în stradă portretele lui Ceaușescu, dintre care unul gigantic, și călcate în picioare. Se dă foc steagului partidului comunist, iar la balconul de la etajul I, apare o tînără fluturînd tricolorul de pe care stema fusese decupată. La parterul clădirii se declanșează incendii. Se devastează parterul, bufetul de la subsol și holurile de la etaj. În fruntea oamenilor, ca pretutindeni, sînt tinerii și adolescenții. În holul județenei se află cîțiva ofițeri superiori de armată care nu intervin. La intrarea manifestanților, cîțiva oameni în uniforme de gărzi patriotice sînt dezbrăcați, bătuți și aruncați afară. Cam la un sfert de oră după pătrunderea în județeană, apar trupele securității, care lovesc oamenii cu armele cu baionetă, fugărindu-i după ce i-au încercuit. Trupele de intervenție folosesc și cozi de lopată. Mulțimea se retrage, o parte înspre podul Decebal și băile Neptun, pe pod, tinerii continuînd să arunce cu sticle și să se bată cu trupele. Apar blindatele și unii tineri se cațără pe ele. O altă parte a mulțimii se retrage luptînd spre Continental, oamenii fiind fugăriți de blindate și de trupe. Zona județenei de partid este blocată de trupe din toate părțile. Mulți oameni sînt arestați și maltratați în plină stradă. Manifestanții aruncă cu pietre și sticle în trupele de intervenție.

Bătălia din zona pieței Traian (orele 14.00-15.00).

Cei care s-au retras spre zona cartierului Fabric se luptă între cinematograful Parc și piața Traian cu tancuri și blindate. Oameni neînarmați aruncă cu pietre în tancuri, le sparg farurile, încearcă să blocheze, cu obiecte metalice, șenilele. Sparg cu tîrnăcoape rezervorul de motorină al unui tanc. Vreme de o oră se încearcă ridicarea unor baricade. Tinerii caută să astupe țevile de eșapament ale blindatelor cu cîrpe. Blindatele calcă oameni și sînt cazuri cînd urmăresc copii de 14-16 ani pe străzi. Tancurile se retrag spre Băile Neptun, motorina scursă se aprinde în direcția brutăriei. De cîteva ore timișorenii sînt urmăriți de elicoptere. Este prima înfruntare a unor oameni cu mîinile goale cu blindatele intrate în oraș. Un fel de prolog al bătăliei ce va avea loc cîteva ore mai tîrziu în Calea Girocului. Nu putem stabili cine a fost în autoblindate și cine a tras din ele.

Bătălia din piața Vasile Roaită (orele 14.30-16.30).

Manifestanții împinși de trupele represive, întărite cu blindate și tancuri se retrag încet-încet, prin piața Vasile Roaită, spre piața Libertății, luptîndu-se cu atacatorii. În dreptul magazinului universal Bega, se răstoarnă mai multe mașini pentru baricade. O altă baricadă se ridică pe strada 9 Mai, în dreptul cofetăriei Macul Roșu, din colțul pieții Libertății. Se folosește mobilă din cofetărie și o tonetă de librărie stradală, căreia i se dă foc în speranța că blindatele, dacă vor trece prin flăcări, se vor aprinde. În piața „Vasile Roaită" se folosesc primele sticle incendiare. Oamenii se urcă pe tancuri și încearcă să le astupe vizoarele cu haine. Se sparg geamurile magazinelor. Toate străzile lăturalnice sînt blocate. La magazinul Sanitas de pe strada Ceahlău există pericolul explodării a circa 40 butelii de aragaz, ce nu sînt integral goale.

Bătălia din piața Libertății (orele 16.00-17.30).

Mulțimea, ajunsă în piața Libertății, luptă în continuare cu blindatele. Se răstoarnă și se aprinde o mașină Dacia albastră lîngă restaurantul Banloc. Se sparg geamurile clădirilor, se dă foc cabinei de dispecerat a Întreprinderii de transporturi locale din centrul pieței. Este spart magazinul de consignație. După o informație publicată (Traian Pop Traian, în ziarul Timișoara, I, 2 din 24.01.1990), doi civili bine îmbrăcați aruncă cu sticle incendiare în clădirea garnizoanei și deschid focul cu arme încărcate cu gloanțe explozive împotriva civililor și a soldaților din armata regulată. Cad, sub gloanțe, doi civili și patru militari. Se înregistrează răniți și morți. Alți participanți afirmă că, inițial, s-au folosit gloanțe oarbe și de cauciuc, iar ulterior, gloanțe adevărate[1]. Mulțimea din

[1] Considerăm că este de competența organelor de anchetă legal constituite în noua Românie să stabilească numărul victimelor în timpul înfruntărilor ce au avut loc la Timișoara, vreme de mai bine de o săptămînă.

piața Libertății se retrage spre Operă, piața Unirii și piața „700".

În dreptul pieței „700" pe linia de tramvai zace un om împușcat.

Bătălia din centrul orașului (orele 17.00-21.00).

Se desfășoară în mai multe etape și în mai multe puncte, cuprinzînd: spațiul dintre Operă, Catedrală, podurile Mihai Viteazul și Maria și străzile adiacente porțiunii de bulevard numită de localnici „Corso". Mulțimea de demonstranți se adună în jurul Catedralei ortodoxe. Se sparg vitrinele magazinelor și majoritatea martorilor, atît din centru cît și din alte cartiere, socotesc că acestea au fost acte de provocare înfăptuite în tot orașul ca să se justifice reprimarea brutală a manifestațiilor. Din librăria „Mihail Eminescu" sînt scoase „operele" lui ceaușescu și arse. Se dă foc magazinului de jucării, parfumeriei, magazinului de blănuri de lux și magazinului de confecții. Ca și în alte locuri din oraș, manifestanții ajută pompierii să stingă incendiile. Unele magazine sînt jefuite de indivizi suspecți. Manifestanții scandează: „Fără violență!", „Armata e cu noi!", „Jos ceaușescu!". Pe la orele 17.30, mulțimea se află în fața primăriei, unde este și sediul organizației municipale de partid, clădire păzită de cordoane de trupe. Aceste cordoane sînt întărite cu blindate și mașini militare. Pe treptele Catedralei sînt aproximativ 100 oameni și un preot. Două fete împart lumînări cumpărate de la Catedrală. Se flutură drapelele naționale fără stemă. Mulțimea, înfruntînd cordoanele militare, este amenințată de comanda: „Încărcați arm' baionet!", dar nu se trage. Unii militari din cordon plîng.

În întunericul ce se lasă, o parte dintre manifestanți se îndreaptă spre podul Mihai Viteazul, pentru a ajunge în cartierul studențesc. În fruntea acestora se află un tînăr cu grai ardelenesc, fluturînd un steag tricolor curat. În mulțimea rămasă în centru începe să se tragă din blindate, iar în zona Operei și a bulevardului Republicii, sînt împușcați mai mulți oameni de către civili înarmați — de fapt ofițeri ai Ministerului de interne. Pe un turn al Catedralei, flutură tricolorul. La foc magazinul de mobilă ce pe bulevardul Republicii și oamenii se reped să scoată mobila afară. În apropiere, un civil înarmat somează un grup de tineri să plece. Trage în sus, apoi în plin, lovind un om în cap, la colțul magazinului de mobilă. Un tînăr își desface cămașa la piept și strigă: „Hai, trageți!". Se întoarce și pleacă spre hotelul Banatul. Este împușcat pe la spate, în picior.

Mulțimea dinspre Catedrală, asupra căreia se trage, se refugiază în parcuri. Multe gloanțe sînt trase deasupra mulțimii, în aer, pentru a o intimida. Coloana care pleacă spre cartierul studențesc, pe bulevardul Vasile Pârvan, sparge lacătele de la ușile căminelor, scoțînd studenții în stradă. Între orele 18.00 și 19.00, se constituie, în cartierul studenților, o mulțime compactă. O parte din ea încearcă să pătrundă din nou spre județeana de partid de pe bulevardul Lenin, dar este oprită de tancuri și focuri de armă, ducîndu-se apoi spre Operă. O altă parte vrea să pătrundă spre județeana de partid, pe lîngă Parcul Tineretului spre podul Decebal. În sfîrșit, cea mai mare parte a demonstranților se întoarce pe bulevardul Pârvan și peste podul Mihai Viteazul cu intenția de a reveni la Catedrală. Sînt cîteva mii. Aproape de dispeceratul pentru taximetre se trage asupra lor din parcul din spatele Catedralei și de pe străzi, fără somație. Lîngă Svetlana P. și Ion B. se prăbușesc două femei omorîte. Se opresc mașini particulare, pentru a transporta rănițil la spitale. Mulțimea se refugiază în parcul Catedralei și dincolo de pod. Apar autoblindatele, care trag din nou. Pînă după orele 21.00 în centru, se trage.

Bătălia de la Băile Neptun (orele 19.00-20.00).

Grupul de manifestanți care încearcă să pătrundă pe bulevardul Pârvan, spre județeana de partid, pe lîngă Parcul Tineretului, este întîmpinat în întuneric cu rafale de armă trase dinspre podul Decebal. Se înregistrează răniți și morți. În brațele lui Doru T., elev în clasa a VIII-a, moare un copil de 10 ani. Mașinile Salvării nu sînt lăsate să se apropie. Mulțimea oprește mașini particulare, care transportă victimele și în portbagaj, și pe capotă. Mulțimea se retrage.

Bătălia de pe Calea Girocului (16.30-3.00).

În după-amiaza zilei, pe Calea Girocului trec, spre oraș, 10 tancuri. Din cauza unor lucrări de termoficare, întregul trafic, la intrarea în oraș, este deviat pe străzile Albac și Lidia, după care se reintră în Calea Girocului la capul liniei de troleibuz nr. 15. La trecerea acestor tancuri pe strada Albac, este strivită o mașină Dacia, particulară, căreia în aceeași noapte i se dă foc. Mulțimea din acest mare cartier muncitoresc este agitată. Din inițiativa unor muncitori, printre care și Ștefan C., Calea Girocului e blocată cu un troleibuz pus de-a curmezișul, atunci cînd se zvonește că un alt grup de tancuri vine din afara orașului. Tancurile — șase la număr — se opresc blocate de troleibuz, în zona dintre poșta cartierului și intersecția străzii Lidia cu Calea Girocului. Tinerii muncitori blochează retragerea tancurilor cu alt troleibuz pus de-a curmezișul spre strada Lidia și cu alte mașini. Sub amenințarea incendierii, tanchiștii părăsesc tancurile. Unii dintre ei sînt loviți de mulțime, dar apoi sînt pansați, chiar duși în apartamente pentru îngrijiri și retrimiși la unitate ca să comunice că prin Calea Girocului nu se trece. Tancurile rămîn în stăpînirea oamenilor care le-au cucerit, fără arme, doar cu rîngi și bolovani. Sînt rupte cabluri electrice, sparte faruri și rezervoare de motorină. Nu li se dă foc ca să nu explodeze muniția din ele, mulți oameni socotind că sînt averea poporului și că rămîn necesare apărării țării. Către orele 21.00 atît dinspre intrarea în oraș, cît și dinspre intersecția Căii Girocului cu bulevardul Ștefan Plavăț, se declanșează acțiunea trupelor Ministrului de interne pentru preluarea tancurilor. Se trage în aer și întrucît mulțimea nu se retrage, se trage în plin cu arme automate și cu armamentul de pe transportoarele blindate. Se trage, de asemenea, asupra ferestrelor blocurilor, balcoanelor și pe scările acestora. Mor oameni, sînt răniți oameni. Unii zac în plină stradă și nu se permite ridicarea lor, rafalele de arme automate țintuind oamenii la adăpostul clădirilor. După orele 24.00 forțele represive ocupă Calea Girocului, dar focurile de armă continuă pînă spre orele 3.00. Tancurile sînt evacuate și zona este curățată de resturile vehiculelor distruse.

Bătălia din Calea Buziașului (orele 20.00-4.00).

Cartierul muncitoresc de lîngă Fabrica „Electrotimiș" se ridică la luptă. Sînt sparte magazinele din zonă. Se dă foc tutungeriei unde, în vitrină, tronează publicații cu portretul „oficial" al dictatorului ceaușescu. Se hotărăște baricadarea Căii Buziașului, ca să nu poată intra pe acolo tancuri și blindate în oraș. Se pregătesc sticle incendiare, luîndu-se benzină de la mașinile particulare ce treceau. Este oprită o mașină de pompieri ce venea dinspre Buziaș și i se dă foc. Dinspre Calea Girocului se aud rafale de arme. Apare un microbuz alb, din care se trage asupra mulțimii pe la orele 2.00. După o jumătate de oră, microbuzul reapare dinspre strada Lidia și din el coboară aproximativ 10 civili înarmați cu pistoale care ocupă sensul giratoriu și apoi, urmați de microbuz, se apropie în tăcere cu armele în mîini de mulțimea de lîngă baricada din zona magazinului alimentar. Cînd ajung la cca. 25 m de oameni, reurcă în mașină și fug. Spre orele 3.00, din întuneric, de pe străzile laterale, din zona AEM și Electrotimiș, se trage în mulțime care se adăpostește între blocuri. Pe la orele 3.30, apar două tancuri cu farurile stinse. Acestea trec prin baricadă îndreptîndu-se spre Buziaș, fără să tragă. Mulțimea aruncă cu sticle incendiare în tancuri, dar fără succes. Se înregistrează răniți în cartier.

Alte focare de luptă în oraș, de mai mică intensitate, sînt semnalate în Calea Aradului și a Lipovei — unde demonstranții sînt opriți să ajungă la Institutul agronomic, la intersecția bulevardului Circumvalațiunii cu str. Gh. Lazăr — unde, pe la orele 19.00, se trage în aer, deasupra oamenilor, din transportoare blindate, în piața „Mărăști" — unde mulțimea este blocată de un cordon de militari, lîngă Poligrafie, lîngă Liceul industrial nr. 1, lîngă complexul alimentar din Blașcovici, în Piața Unirii — unde este incendiată tutungeria și încă un magazin —, și în bulevardul Dîmbovița.

Pe strada Gh. Lazăr, pe la orele 21.00-22.00 accesul spre centru este blocat de o unitate militară. Mulțimea se apropie scandînd lozinci. Ofițerul care comandă trupa îi somează să se oprească, pentru că altfel, conform ordinelor primite, va fi obligat să tragă. Cînd mulțimea se apropie și mai mult, scandînd lozinci, ofițerul comandă trupei să urce în camion și părăsește locul în aplauzele oamenilor care strigă: „Trăiască armata română!".

Încă din această a doua zi a luptelor de la Timișoara este evident faptul că, în cea mai mare măsură, armata evită să se supună ordinelor criminale ale dictatorilor. De altfel, începînd de duminică, dar mai ales de luni, 18 decembrie 1989, militarii armatei noastre — după cum au observat mulți oameni — sînt dublați cu elemente ale securității, care se intercalează între ei[1].

Spre orele 4.00, asupra orașului se dezlănțuie o furtună de vară, cu fulgere și trăsnete. Pentru prima oară în ultimii 50 ani, deasupra Pădurii Verzi de lîngă oraș sînt văzute fulgere globulare. Dar ploaia nu izbutește să șteargă sîngele unor oameni nevinovați, sătui de mizerie și de minciună, exasperați de corupția endemică, de nedreptățile fățișe și de opulența unei pături restrînse, îmbuibată de privilegii nemeritate. Acest sînge nu se șterge nici de pe caldarîmul străzilor și nici din sufletul și conștiința timișorenilor. ■

(Va urma)

Redactarea întregului text a fost încheiată în 25 ianuarie 1990, orele 15.00.

Florin MEDELEȚ,
Mihail ZIMAN

---

[1] Măsura în care armata a tras sau nu în oameni la Timișoara va fi stabilită prin cercetările legale, rezultatele lor constituind materialul ce va fi prelucrat de istorici.

Tinerii martiri ai neamului românesc

Mulțimea de tineri și de copii care și-au dat viața pămînteas-că pentru eliberarea neamului lor de sub tirania comunismu-lui ateu a impus poporul nostru atenției și admirației univer-sale, făcînd lumea întreagă martoră cutremurată a unui eveniment neobișnuit, de pu-ternică manifestare a credinței lui creștine.

Acești tineri care au murit au repetat, de fapt, sacrificiul lui Hristos. Cu piepturile goale, cu flori, cu crucea în mînă — simbolul acestei credințe — așa cum am văzut în fotografia tînărului martir publicată în primul număr al *Magazinului istoric* pe acest an, ei s-au dus împotriva armelor ucigașe pen-tru a fi omorîți, nu ca să omoa-re. Un asemenea gest nu putea veni decît dintr-o nețărmurită dragoste. Căci știut este, de cînd lumea, cu cît iubești mai mult, cu atît ești în stare să dai mai mult din ale tale pen-tru el. Dar a-ți da viața pă-mînteasc㠄 pentru cineva, este dovada iubirii nelimitate pen-tru el. Și această capacitate de iubire nelimitată nu poate avea alt izvor, decît credința în va-loarea nemărginită și în viața nesfîrșită a aceluia. La ce mi-aș da viața, dacă prin aceasta nu i-aș asigura celui pentru care mă jertfesc o viață mai ușoară? Jertfa miilor de tineri și copii a pornit deci din iubire nemărginită și dorință curată. Ei au făcut-o pentru cineva care merita din plin acest sacrificiu. Și acest cineva nu putea fi decît poporul din care făceau parte și care le aparținea. Iată, dar, îndemnul care le-a călăuzit eroica faptă!

În același timp, a-ți da viața pentru altul, din iubire pentru el, este dovada credinței că prin această nelimitată iubire tu însuți te realizezi în modul culminant, că nu mori de tot prin aceasta, ci urci prin iubi-rea totală față de cel pentru care te jertfești la o fericire nelimitată și nesfîrșită îm-preună cu cel pentru care mori.

Jertfa mea pentru altul, iz-vorîtă, așadar, din credința că fericirea mea veșnică se măsoa-ră cu mărimea faptelor săvîr-șite pentru mine, precum feri-cirea lui depinde de mărimea faptelor lui pentru alții, sau cel puțin de recunoștința lui față de mine sau pentru alții, pentru faptele mele săvîrșite pentru el sau pentru alții. În jertfă se mărturisește credința cea sinceră. Și fericirea pentru ea nu se obține în izolare, ci în comuniune.

Și credința aceasta nu e decît expresia aspirației reale pentru prelungirea fără sfîrșit a unei experiențe reale. Aspi-rația aceasta reală întemeiată pe experiență reală nu ne poa-te înșela. În caz contrar toată existența ar fi o înșelăciune.

Dar bucuria eternă nu poate fi cugetată, reducîndu-se la legătura iubitoare dintre două persoane, căci nici iubirea nu e trăită, în începuturile și dez-voltările ei părintești, numai ca relație între două persoane. Aspirăm, de aceea, ca bucuria eternă să se extindă la toate persoanele din care ne-am hră-nit viața, speranțele, neamul cu care vorbim aceeași limbă și cu ai cărui membri avem o deosebită rudenie spirituală. Și voim să asigurăm viața veș-nică a tuturor celor la a căror fericire putem să contribuim și sîntem datori să contribuim prin răspunderea asupra lor și a influenței faptelor noastre vorbite și mai ales scrise.

În Apocalipsă se spune că neamurile „își vor aduce slava și cinstea lor în cetatea eternă" *(Apoc.,* 21,26). Deci fiecare dintre noi vom fi răspunzători întru cît și în ce măsură am contribuit la mărirea sau decă-derea slavei neamului nostru.

Tinerii din țara aceasta, a noastră, care au murit, și-au jertfit însăși viața lor pămîn-teasc㠄 pentru ca neamul nos-tru să aibă posibilitatea să slu-jească lui Dumnezeu în cele bune, pentru a-și asigura o slavă proprie în viața veșnică. Depinde acum de noi toți, care facem parte din neamul nostru, dacă ne vom folosi de jertfa lor și prin aceasta o vom prețui, mărind însăși bucuria lor eternă. De nu vom trage prin credința noastră acest folos din jertfa lor, vom arăta că le disprețuim jertfa.

Biserica mărturisește din ce-le mai vechi timpuri că jertfa sfințește pe cel ce o aduce. Este un mare adevăr. Căci sfințenia este contrarul păca-tului. Jertfa este extrema con-trară a egoismului, adică a pă-catului. Deci jertfa este sfin-țenie. Și această faptă de tota-lă dăruire nu se poate săvîrși decît din puterea și vrerea lui Dumnezeu, izvorul suprem al iubirii, realizînd prin aceasta o unire maximă cu Dumnezeu. De aceea, pentru fapta lor sfîntă, acești tineri și copii pot fi denumiți sfinți, deoarece cine se jertfește, pe sine se sfințește. Prin jertfa lor nepre-cupețită, poporul român nu-mără de-acum — din decem-brie 1989 — sute și sute de sfinți ce pot și trebuie să fie așezați în panteonul veșnicei noastre recunoștințe și aduceri aminte.

În acest sens, tinerii români ce-au adus jertfă lui Dumne-zeu pentru libertatea și cre-dința neamului nostru s-au sfințit. Să tragem din pilda lor și noi acum — cînd apropierea Paștilor ne amintește de pati-mile Mîntuitorului, dar și de Înviere, de viață veșnică — concluzia depășirii oricărui e-goism și a unirii cît mai depline între noi și între noi și Hristos-Dumnezeu, pentru a face să strălucească neamul nostru în-tru propria lui slavă eternă. Așa cum au dorit tinerii care s-au jertfit pentru ea. ■

Preot prof. D. STĂNILOAE

Remarcabilul dramaturg ceh Václav Havel — ales la 29 decembrie 1989 președintele Republicii Cehoslovace — s-a născut la Praga, la 5 octombrie 1936. Din motive de dosar i se refuză înscrierea la facultățile cu profil umanist; în consecință, urmează, timp de doi ani, cursurile Facultății de economie a Politehnicii pragheze, pe care e nevoit să le întrerupă pentru satisfacerea serviciului militar. Lucrează apoi, pe rînd, ca mașinist și asistent de regie la diferite teatre din Praga. În 1956 începe să publice articole de critică literară, mai ales despre poezie, în revista Kveten, **iar mai tîrziu studii teoretice despre arta teatrală, în revista** Divadlo. **În 1960 devine secretar literar al celebrului Teatru de la balustradă, unde în 1964 i se joacă prima piesă** Garden-Party **— satiră grotescă în care folosește cu o remarcabilă măiestrie procedeele teatrului absurd pentru a înfiera cu un pătrunzător spirit critic absurdul instaurat în realitatea societății cehoslovace a acelor vremi. Același teatru îi pune în scenă alte două piese:** Notificarea **(1965) și** Posibilitatea agravată a concentrării **(1968), ambele interzise de cenzura oficială, după dramaticele evenimente din august '68, care au dus la înăbușirea Primăverii de la Praga. În ciuda opreliștilor, Václav Havel continuă să scrie neobosit, iar piesele sale sînt jucate pe scenele lumii —** Opera calicilor **(1972),** Audiența **(1975),** Vernisajul **(1975),** Protestul **(1978),** Ispita **(1985),** Asanarea **(1987). În toți acești ani, se manifestă și ca cetățean, protestînd cu vehemență împotriva oprimărilor atît de frecvente în perioada așa-zisei normalizări. Astfel, devine unul dintre fondatorii și purtătorii de cuvînt ai inițiativei cetățenești „Charta 77", iar mai tîrziu, în 1989, unul dintre conducătorii Forumului cetățenesc care a avut o contribuție hotărîtoare la reîntoarcerea Cehoslovaciei pe făgașul democrației.**

În semn de recunoaștere a operei sale literare și a luptei neînfricate pentru drepturile omului, Václav Havel a fost distins cu premii internaționale de prestigiu: Premiul Erasmus (1986), Premiul pentru pace al librarilor germani (1989) și Premiul Olof Palme (1989).

VÁCLAV HAVEL:

DESPRE IDENTITATEA UMANĂ*

Dacă legea fundamentală a cosmosului este sporirea entropiei[1], legea fundamentală a vieții este, dimpotrivă, intensificarea structuralității și lupta împotriva entropiei: viața se opune oricărei uniformități și unități, perspectiva ei nefiind „nivelizarea", ci diversificarea, neliniștea transcendenței, aventura noului, rezistența împotriva statu-quo-ului; dimensiunea organică a dezvoltării ei este misterul în permanentă actualizare.

Dimpotrivă, în esența puterii sociale, ale cărei aspirații se limitează doar la apărarea propriei sale imuabilități pe calea impunerii prin violență a unității și consimțămîntului permanent, rezidă neîncrederea față de orice diversificare, unicitate și transcendență, aversiunea *organică* față de tot ce-i necunoscut, incomprehensibil și tainic, orientarea *organică* spre uniformitate, nivelizare și imobilitate; dragostea profundă față de statu-quo. Spiritul mecanic predomină în ea asupra spiritului vital. Ordinea spre care tinde nu constă în căutarea unor forme mereu superioare ale autoorganizării societății, echivalînd cu sporirea structuralității acesteia, ci, dimpotrivă, spre coborîrea spre acea stare „cea mai probabilă", pe care o reprezintă entropia supremă. Mergînd *în direcția entropiei*, o astfel de putere merge, de fapt, *împotriva drumului vieții*.

Precum bine știm, și în viața omului există o clipă cînd gradul structuralității sale începe să coboare subit, drumul lui îndreptîndu-se în direcția entropiei — cu alte cuvinte spre clipa în care se supune și el legii generale a cosmosului: această clipă, e clipa morții.

Undeva, în înseși temeliile puterii sociale care a pornit pe calea entropiei (și ale cărei dorințe supreme ar fi asemuirea omului cu un calculator în care să introducă orice program, cu certitudinea că-l va îndeplini exemplar), e prezent *principiul morții*. Iar miasma

---

* Fragment din eseul *Scrisoare deschisă adresată lui Gustav Husak, la 8 iunie 1975*, apărut în volumul intitulat *Reflecții, foiletoane, proteste, polemici și convorbiri din anii 1969-1979*, editat la Londra în 1984. G. Husak era în 1975 președintele Republicii Socialiste Cehoslovace.

[1] Măsură ce indică gradul de organizare a unui sistem.

morții răzbate pînă și din acea imagine a „ordinei" pe care această putere o promovează și în a cărei perspectivă orice manifestare de viață adevărată — o acțiune originală, o expresie personală, o idee unică, o inițiativă sau o dorință neprevăzută — constituie neapărat un semnal al „dezordinei", „al haosului", al „anarhiei".

Întreaga politică practicată de o asemenea putere, ale cărei aspecte fundamentale am încercat să le înfățișez pe rînd, e confirmată aici și de *actualul nostru regim* — ideile de „liniște", „ordine", „consolidare", „normalizare", „calmarea pasiunilor" etc. etc. care de la bun început au constituit axa programului său politic au, în ultimă instanță, pentru el același conținut și efect ucigător, pe care-l au pentru toate regimurile „entropice".

Da, avem o ordine: o ordine birocratică de o uniformitate cenușie, care ucide unicitatea; o mecanicitate mecanică, sugrumînd irepetabilul; o imobilitate mucegăită, eliminînd transcendența. O ordine fără viață.

Da, în țara noastră e liniște: dar nu e oare această liniște o liniște a morgii sau a mormîntului?

Într-o societate care trăiește cu adevărat, cum e firesc, *se întîmplă* mereu ceva — îmbinarea armonioasă a faptelor și a evenimentelor prezente cu mișcările evidente și cele ascunse creează în permanență noi situații unice, chemînd la alte fapte și determinînd noi mișcări. Misterioasa polaritate vitală a constantului și variabilului, a legicului și întîmplătorului, a previzibilului și imprevizibilului acționează *în timp* și se dezvăluie prin *eveniment*. Cu cît mai structurată e viața socială, cu atît mai structurat e timpul social: se intensifică în el elementul unicității și al irepetabilului. Asta, firește, întărește posibilitatea de a reflecta asupra timpului în cronologia sa, de a-l privi ca pe un curent ireversibil al unor situații nesubstituibile și de a înțelege astfel mai bine, cu efect retroactiv, ce anume e legic în desfășurarea evenimentului social. Deci, cu cît mai bogată e viața societății, cu atît mai bine își dă ea seama de dimensiunea timpului social, de *dimensiunea desfășurării istorice*.

Cu alte cuvinte, acolo unde există spațiu pentru evenimentul social, acolo se deschide și spațiul pentru memoria socială. O societate care trăiește are *istorie*. Dar dacă în istorie elementul continuității și al cauzalității e legat atît de organic de elementul irepetabilului și al imprevizibilului, se naște pe bună dreptate întrebarea cum poate adevărata istorie — acest nesecat izvor de „haos", sursă permanentă de neliniște și palmă nerușinată pe obrazul ordinii — să existe într-o lume guvernată de un regim „entropic"?

Răspunsul e limpede: într-un asemenea regim ea nu poate exista. Și — cel puțin aparent — nu există; prin mortificarea vieții ca viață, într-un asemenea regim timpul social e oprit în loc și, de aceea, istoria dispare cu desăvîrșire din orizontul preocupărilor sale...

Și la noi se pare că de la o anumită vreme n-am mai avea istorie: încet, dar sigur, pierdem noțiunea timpului — uităm ce și cînd a fost, ce-a fost înainte și ce-a fost după, și, în general, tot ce-a fost. Din desfășurarea evenimentelor dispare unicitatea, deci și continuitatea, totul se contopește într-o unică și cenușie imagine a mereu aceluiași circuit; și spunem: „nu se întîmplă nimic". Ordinea ucigătoare a fost introdusă și aici, desfășurarea evenimentelor e perfect organizată, în consecință, perfect mortificată. Criza sentimentului cronologiei timpului la nivelul social duce în mod necesar la criza lui în viața intimă; pierzînd fondul istoriei societății și prin asta și istoria poziției individului în această istorie, viața intimă coboară la nivelul preistoric, în care timpul e rezumat și ritmat doar la evenimente cum sînt nașterea, căsătoria sau moartea.

Criza noțiunii timpului social a azvîrlit, parcă, societatea undeva înapoi în vremurile preistorice, cînd omenirea, după îndelungatele milenii de conștiință a timpului social, n-a depășit limitele stereotipului cosmico-meteorologic al repetabilității de la nesfîrșit la nesfîrșit al anotimpurilor și al ritualurilor religioase legate de acestea.

Golul lăsat în urma ei de dimensiunea neliniștitoare a desfășurării istorice, trebuie, de bună seamă, împlinit: astfel, dezordinea istoriei autentice e înlocuită cu ordinea *pseudoistoriei*, al cărei autor nu e însă viața societății, ci planificatorul oficial; în locul evenimentelor ni se oferă pseudoevenimente; trăim de la o aniversare la alta, de la o festivitate la alta, de la o paradă la alta; de la un congres unanim, la alegeri unanime și de la alegeri unanime, la congrese unanime; de la ziua presei la ziua artileriei, și viceversa. Nu-i de loc întîmplător faptul că acest gen de substituire a istoriei ne permite să obținem — nu numai în trecut, ci și în viitor! — o trecere în revistă totală a „evenimentului" social, prin simpla răsfoire a calendarului. Iar datorită notorietății invariabilului conținut al repetatelor ritualuri, informația astfel dobîndită echivalează, în fapt, cu aceea pe care ne-ar oferi-o trăirea autentică.

Deci, încă o dată: o ordine perfectă, obținută însă cu prețul reîntoarcerii în preistorie. Și, pe deasupra, cu o rezervă: în timp ce pentru străbunii noștri repetatele ritualuri aveau, de fiecare dată, adînca lor semnificație existențială, pentru noi ele nu mai reprezintă decît o rutină gratuită; stăpînirea se ține de ele pentru aparența mobilității istorice; cetățeanul participă la ele spre a evita neplăcerile.

Singura posibilitate a regimului „entropic" de a intensifica în sfera sa de activitate entropia generală constă în consolidarea propriului său centralism, în întărirea monoliticității sale, în înfășurarea societății într-o cămașă de forță tot mai universală și mai impermeabilă, cu manipulare unidimensională. Numai că fiecare pas făcut în această direcție înseamnă, totodată, în mod necesar, *sporirea propriei sale entropii;* în încercarea de a imobiliza lumea, el se autoimobilizează și își paralizează capacitatea de a se confrunta cu orice element nou, și de a se împotrivi orientării firești a vieții. În felul acesta, regimul

„entropic" e condamnat, prin însăși esența sa, să devină în ultimă instanță *victima cea mai vulnerabilă a propriului său principiu ucigător*, datorită fatalei lipse a oricărei intenții interioare care să-l silească să se confrunte cu el însuși. Dimpotrivă — în spiritul orientării ei ireprimabile împotriva entropiei — viața este capabilă să înfrunte violentarea ei cu atît mai multă inventivitate și cu atît mai mult succes, cu cît mai repede se sleiește și se sclerozează puterea siluitoare.

Așadar, mortificînd viața, puterea socială se mortifică pe ea însăși — și, prin asta, în cele din urmă își pierde capacitatea de a mortifica viața.

Cu alte cuvinte: *viața poate fi multă vreme și cu multă temeinicie siluită, aplatizată, mortificată, dar ea nu poate fi oprită pentru totdeauna*; pe tăcute, pe ascuns și pe îndelete, ea merge totuși înainte; de o mie de ori înstrăinată ei înșăși, ea se întoarce în cele din urmă, într-un fel sau altul, la ea însăși; oricît de siluită ar fi, ea supraviețuiește întotdeauna puterii siluitoare. Și altfel nici nu poate fi tocmai datorită profundului caracter de compromis al oricărei puteri „entropice", care oprimă și poate oprima viața numai atunci cînd o viață există și care, în ultimă instanță, depinde și ea de viață, fără însă ca existența ei materială să depindă de viață. Singura forță în stare, într-adevăr, să distrugă viața pe planeta noastră este aceea care nu cunoaște compromisul: adică vigoarea cosmică globală a celei de a doua legi a termodinamicii...

Dacă viața nu poate fi distrusă pentru totdeauna, e de la sine înțeles că nici istoria nu poate fi oprită cu desăvîrșire; sub acoperămîntul apăsător al imobilității și al pseudoevenimentului, se strecoară firul tainicului ei izvor care, încet și cu discreție, macină acest acoperămînt. Povestea poate să dureze mult, dar într-o bună zi inevitabilul trebuie să se producă: acoperămîntul nu mai e în stare să reziste și începe să plesnească.

Aceasta e momentul cînd începe iar să se întîmple ceva vizibil; ceva ce n-a fost planificat în calendarul oficial al „desfășurării evenimentelor"; ceva ce ne determină pe neașteptate să nu mai avem sentimentul că e tot una ce se întîmplă și cînd anume se întîmplă. Ceva într-adevăr istoric, în sensul că *istoria* își revendică din nou dreptul la cuvînt.

Dar cum poate istoria — în condițiile noastre concrete — „să ceară cuvîntul?" Și ce înseamnă, de fapt, în mod concret, o asemenea perspectivă?

Nu sînt nici istoric, nici profet, dar cu un oarecare simț al observației — în ceea ce privește structura unor astfel de momente — ne dăm seama că omul nu poate totuși să evadeze...

Acolo unde există — măcar într-o anumită măsură — întrecerea deschisă pentru putere, ca unică și autentică garanție a controlului asupra puterii (în consecință și asupra oricărei libertăți a cuvîntului), puterea socială, fie că vrea, fie că nu vrea, e obligată să trăiască într-un permanent și deschis dialog cu viața societății; e datoare să soluționeze, necontenit, cele mai diferite probleme pe care viața i le pune în față. Acolo unde întrecerea deschisă pentru putere nu există (și unde, în mod legic, mai devreme sau mai tîrziu e suprimată și libertatea cuvîntului) — acesta fiind cazul fiecărui regim „entropic" — acolo puterea socială nu se adaptează condițiilor vieții ci, dimpotrivă, se străduiește să adapteze viața cerințelor ei, ceea ce practic înseamnă că în loc să soluționeze, în mod deschis și fără întrerupere, adevăratele contradicții, revendicări și probleme ale vieții, pur și simplu le mușamalizează.

Aceste contradicții și revendicări există însă înghesuite sub un capac unde se înmulțesc, pentru ca la un moment dat, cînd capacul nu mai poate rezista presiunii lor, ele să răbufnească la suprafață. Acesta e momentul cînd acoperămîntul (învelișul) imobilității plesnește și în arenă reintră *istoria*.

Ce se întîmplă după aceea?

Puterea socială mai dispune, ce-i drept, de suficientă forță pentru a face imposibil dialogul și a împiedica întrecerea deschisă pentru putere — și totuși ea nu mai are destulă forță spre a se împotrivi total acestei presiuni. Și astfel viața pătrunde măcar acolo unde poate răzbi: în culoarele ascunse ale puterii, unde impune un *dialog ascuns* și, în cele din urmă, *o întrecere ascunsă pentru putere*. Firește, puterea socială e nepregătită — orice dialog mai important cu viața e în afara orizontului competenței sale — și astfel cade pradă panicii: în cabinetele ei viața seamănă haosul sub forma conflictelor personale, a intrigilor și a învinuirilor reciproce; ba, mai mult, el pătrunde, dacă se poate spune așa, individual în fiecare dintre reprezentanții ei; masca mortuară a impersonalității, care le conferea activiștilor identificarea cu puterea monolită, cade pe neașteptate și din spatele ei ies la iveală oameni vii, de-a dreptul „umani", concurînd pentru putere și luptînd — unul împotriva celuilalt — pentru propria lor salvare. E cunoscutul moment al revoluțiilor de palat și al puciurilor, al neașteptatelor (și greu înțeleselor din afară) schimbări a persoanelor în funcții și a tezelor în discursuri; e momentul demascării comploturilor și al centrelor conspirative reale sau fictive; al divulgării crimelor adevărate sau născocite; al excluderilor din diferitele organe, al injuriilor și denigrărilor reciproce și, eventual, al arestărilor și proceselor. Și dacă pînă acum deținătorii puterii au folosit, fără excepție, același limbaj, aceleași fraze, vorbind despre aceleași țeluri și despre îndeplinirea lor exemplară, deodată blocul acesta monolit al puterii se destramă, se descompune în indivizi *diferențiabili* între ei, care, deși au păstrat limbajul comun anterior, îl practică acum în scopul învinuirilor reciproce, iar noi, surprinși, îi auzim pe mulți dintre ei (adică pe cei care în întrecerea ascunsă pentru putere au pierdut), declarînd că nu i-a interesat cîtuși de puțin proclamarea țelurilor pe care, de fapt, nu le-au îndeplinit, în timp ce pe alții (cei care au cîștigat) îi auzim spunînd că îi preocupă într-adevăr aceste țeluri, ei fiind singurii capabili să le îndeplinească fără greș. ■

Prezentare și traducere:
Jean GROSU

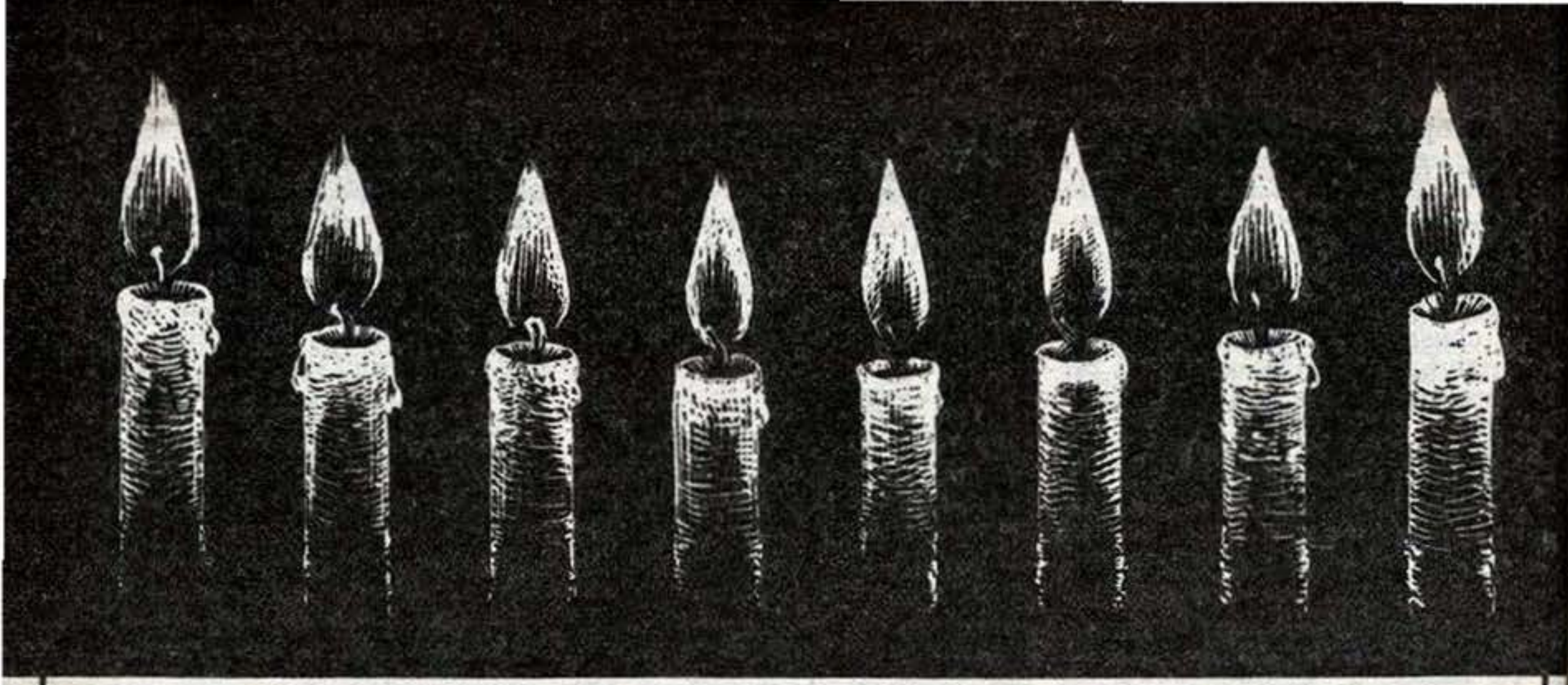

DATINI PASCALE LA ROMÂNI

Sărbătoare creştină, Sfintele Paşti s-a înscris în calendarul românesc — ca multe alte sărbători — pe fondul unor ritualuri şi credinţe străvechi, a preluat elemente ale acestora, pe care le-a adaptat ritului creştin, contopire ce a dat naştere unor datini şi obiceiuri de mare frumuseţe şi originalitate. Să reconstituim prin intermediul izvoarelor de epocă, desfăşurarea acestei sărbători în evul mediu românesc.

Nimeni nu dormea în timpul acelei nopţi

„Băştinaşii — scria reverendul Edmund Chishull, însoţitor al ambasadorului britanic la Poartă, lord William Paget, cu prilejul călătoriei făcute de acesta prin ţările române, în anul 1702 — îşi zic îndeobşte români şi numesc ţara lor Ţara Românească, încredinţaţi că îşi trag originea de la romani... Religia lor este întru totul cea a bisericii greceşti [ortodoxe] şi cîrmuirea lor supusă patriarhului din Constantinopol. Slujbele lor religioase se săvîrşesc fie pe limba greacă sau pe cea slavonă, deşi am fost asigurat că în unele biserici este admisă şi limba românească; cel puţin ei au adesea Evanghelia şi alte slujbe în limba aceasta". Şi deşi, în virtutea unei viziuni superficiale pe care apusenii o aveau asupra ortodocşilor, unii contemporani ai lui Edmund Chishull, precum Anton Maria del Chiaro, acreditau idei de felul celei că „în general, valahii nu prea sînt evlavioşi", realitatea contrazicea asemenea afirmaţii. Este drept că românii acordau mai puţină atenţie disputelor religioase (atît de frecvente în Apus); este, de asemenea, drept că substanţa religiozităţii românilor ţinea mai mult de respectarea preceptelor biblice, decît de discuţii pe seama doctrinei. Numeroşi călători străini s-au arătat uimiţi de stăruinţa cu care românii ţineau numeroasele posturi impuse de credinţa creştină şi de cerbicia cu care stăruiau în respectarea datinilor. „Sînt — scria, referindu-se la români, Franco Sivori, secretarul voievodului Petru Cercel (1583-1585) —, foarte grijulii cu posturile mari şi mici, astfel că s-ar lăsa mai bine să moară decît să calce o zi de post, chiar dacă ar fi siliţi la acest lucru şi de foame, şi de boli necruţătoare".

Un mare post — de şapte săptămîni — preceda şi sărbătoarea Învierii. Pregătirile în întîmpinarea marii sărbători creştine de primăvară, desfăşurate de-a lungul acestei întregi perioade, culminau cu slujbele şi activităţile din săptămîna premergătoare, cunoscută îndeobşte ca Săptămîna Patimilor. „În săptămîna Paştelui — consemnează del Chiaro —, paicii străbat oraşul cu mici vase de argint sau de porţelan fin, conţinînd apă mirositoare, cu care stropesc pe trecători pe faţă şi pe mîini". Este săptămîna în care, în toate bisericile din ţară se desfăşurau slujbe — denii — corespunzător fiecărei zile a săptămînii. Clopote, sau acolo unde acestea lipseau, toaca chema pe credincioşi la slujbă. Acest din urmă instrument, neobişnuit în Apusul Europei, a atras atenţia călătorilor veniţi din aceste părţi: „Preoţii ortodocşi — nota pastorul Conrad Iacob Hiltebrandt, însoţitor al ambasadorului suedez Welling, călător la jumătatea veacului XVII în Transilvania şi Moldova — folosesc pentru a chema pe credincioşi la biserică o scîndură de lemn, lungă de 12 picioare, groasă de 2 degete şi lată de 4 degete, dată bine la rindea, fără crăpături şi fără găuri, pe care o bat astfel cu mîna stîngă, încît scoţînd tonuri, cînd pline, cînd grave, cînd ascuţite, cînd dese, cînd

rare, produc o melodie foarte plăcută, după toate regulile muzicale. În această scîndură bătea preotul în mod iscusit, cu un ciocan de lemn, o dată o bătaie tare, pe care o repeta, apoi înmulțea bătăile și la urmă bătea atît de des, încît sunetul se subția din ce în ce, pînă nu se mai auzea deloc".

Încă din dimineața Duminicii Floriilor începea un șir de slujbe ce se prelungeau toată săptămîna. În ziua amintită, participanților la slujbă li se împărțea cîte o ramură înverzită de pom, precum și flori albe, culese de pe cîmp. În Miercurea Sfîntă, o făclie era oferită, după datină, domnului țării de însuși mitropolitul acesteia. O atenție foarte mare se acorda pregătirii ceremonialului din Joia Mare, cînd avea loc slujba spălării picioarelor și liturghia. Cu acest prilej — relatează călătorul sirian Paul de Alep din suita patriarhului Antiohiei, Macarie Zaim — în Țara Românească se desfășura un adevărat spectacol, rolul diferiților apostoli fiind interpretat de personaje anume alese. Astfel, în rolul apostolului Petru a fost „distribuit" episcopul de Buzău. Mai grea era alegerea personajelor negative, în speță a lui Iuda. Întrucît nimeni nu se oferea — scrie Paul de Alep — „au adus un călugăr, preot bătrîn și foarte sărac care, din cauza sărăciei, se învoise să joace acest rol, căci după aceea domnul a pus să i se dea o răsplată. Statura lui, înfățișarea lui, barba lui, gluga lui murdară, trasă pe ochi stîrneau rîsul privitorilor, cu atît mai mult cu cît fusese îmbrăcat cu un felon zdrențăros". După alegerea tuturor interpreților celor 12 apostoli, a fost adus un lighean mare de argint și un ibric, tot de argint, cu capacul în formă de caliciu, după care, în sunetele imnurilor spălării picioarelor, cîntate de preoții și călugării prezenți, patriarhul Macarie a purces la ritual, începînd cu Iuda și sfîrșind cu apostolul Petru. În anul următor, Paul de Alep a avut prilejul să asiste și la sărbătoarea Învierii din Moldova. Ceremonialul slujbei a urmat același tipar ca și în Țara Românească, semn al identității de credință religioasă a celor două țări române.

În ajunul Vinerei Mari urma o nouă importantă slujbă, aceea a vecerniei celei mari, care a început de cu seară și a ținut pînă la ceasurile șase din noapte[1].

Cea mai importantă slujbă din săptămîna premergătoare Paștelui era, neîndoielnic, aceea din noaptea de sîmbătă spre duminică. Multă lume, practic întreaga suflare a țării, de la tineri pînă la bătrîni se aduna pentru prăznuirea Învierii. Copiii — aceiași strengari dintotdeauna — găseau, firește, un prilej de amuzament. Ei „nu au încetat toată noaptea să bată toaca de lemn și de aramă, după obiceiul lor, pentru că oamenii nu dorm deloc în timpul acestei nopți de Paște. Copiii din fiecare mahala și din fiecare uliță se adunau la mănăstirea sau la biserica din mahalaua lor, aprindeau focuri în curte, se veseleau zgomotos și trăgeau clopotele pînă la al șaselea ceas din noapte".

În biserică, slujba se desfășura cu cel mai mare fast; domnul însuși, Matei Basarab, a luat parte la ceremonie, așezat într-un jilț, în mijlocul bisericii domnești. Preoții s-au așezat în partea stîngă a naosului, iar boierii de jur împrejur, alcătuind un cerc mare. „Puteai vedea la ora aceea — continuă călătorul sirian — mii de veșminte de postav scump și fin, de culori felurite, împodobite cu blănuri de samur. Apoi au pus la mijloc un tetrapod mare, acoperit cu un covor deasupra căruia se afla *Evanghelia*. Apoi au împărțit lumînări mari celor de față; mai întîi domnului o lumînare aurită, ținută de un

[1] Conform practicii medievale de măsurare a timpului, odată cu inserarea începea numărătoarea orelor de noapte; „șase ceasuri din noapte" echivalau, așadar, cu ora 12 noaptea.

Fresce de la cel mai vechi așezămînt monahal din țara noastră — mănăstirea Hodoș-Bodrog, din Episcopia Aradului — înfățișînd ceremonialul spălării picioarelor și...

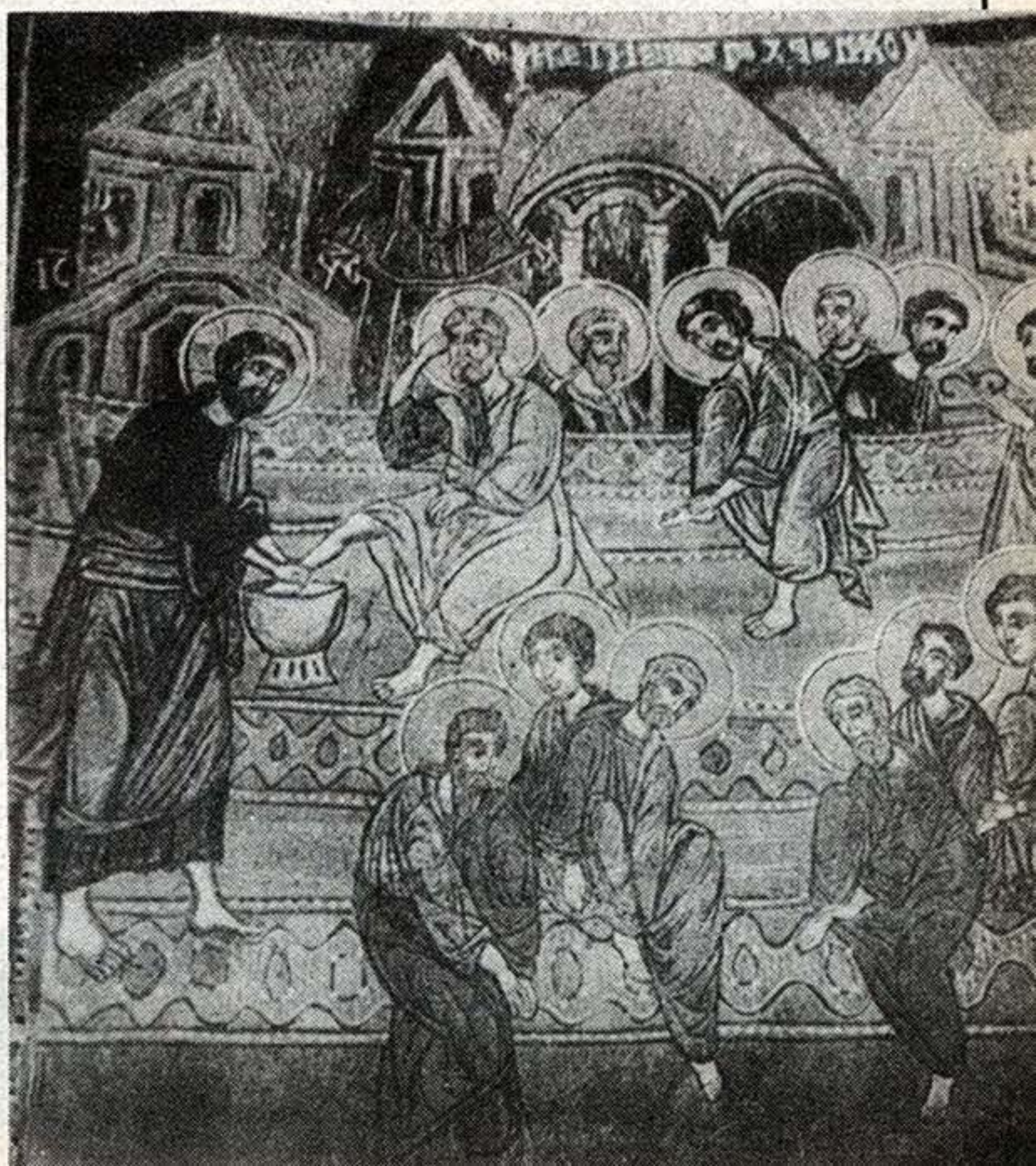

silihdar, apoi patriarhului şi mitropolitului. În timpul acesta, curtea era ticsită de ostaşi, toţi înarmaţi cu lănci [avînd mînerul] în formă de cruce şi cu muschete algeriene...

La sfîrşitul canonului, domnul nostru patriarh a venit, a sărutat *Evanghelia* şi a dus-o domnului, care, venind la mijloc, a îngenuncheat, a sărutat *Evanghelia* şi mîna dreaptă a patriarhului care i-a spus: «Hristos a înviat» şi l-a sărutat de trei ori pe cap. În această clipă trupele şi-au slobozit muschetele de s-a cutremurat pămîntul şi ne-au asurzit urechile... Am isprăvit dimineaţa tîrziu, şi domnul s-a urcat în palatul său". Anul acela — 1654 — în care Sîmbăta Mare coincisese cu Buna Vestire [25 martie], era cu adevărat o sărbătoare a Învierii vieţii şi naturii, deopotrivă. „Vremea — încheia Paul de Alep — era minunată; primăvara era strălucitoare şi răsărea iarba".

Ospeţe, sărbătoare şi cîntec

Cele trei zile ale sărbătorii Paştelui erau petrecute cu veselie şi fast. Încă de la sfîrşitul veacului XVI, Franco Sivori, referindu-se la obiceiurile de Crăciun şi de Paşte, sublinia că cu acest prilej „oamenii îşi fac daruri unul altuia, iar toţi duşmanii se împacă. Şi toţi cei mai de seamă din ţară şi mulţi chiar dintre cei mai mici în rang vin la curtea principelui pentru a i se închina, aducînd daruri, care un lucru, care altul. La rîndul său, [principele] dăruieşte veşminte tuturor curtenilor, dregătorilor, slujbaşilor şi oştenilor..., fiecăruia după treapta sa, unora ţesături de mătase, altora stofe de lînă... Apoi întreaga boierime şi poporul, întîlnindu-se, se sărută unul cu altul şi petrec toate acele zile în ospeţe, sărbătorire şi cîntece, după obiceiul lor".

În timpul ospăţului solemn de la Curte „s-a tras de mai multe ori cu tunul, s-au slobozit muschetele şi s-au deşertat pahare mari, în sunetul muzicii tobelor, fluierelor, trompetelor, cîntecelor, cu glume şi altele de acest fel", la care sărmanul diacon Paul de Alep nu a putut lua parte, biruit de osteneala şi frigul din ajun: „eram într-o stare proastă, pe cînd toată lumea se veselea, eu eram abătut şi tremuram".

Şi în privinţa desfăşurării ospăţului sînt lucruri demne de menţionat. „Era un foarte vechi obicei — consemna del Chiaro — ca la banchetele solemne de la Curte, ca şi la nunţile boiereşti, să nu se ridice farfuriile de pe masă, cînd se schimbau felurile de mîncare, ci se puneau una peste alta, cît era masa de lungă, încît se făcea un edificiu de farfurii aşa de înalt, că boierii comeseni, chiar stînd în picioare (cu prilejul închinărilor [toasturilor] de care am amintit mai sus), nu se putea vedea dintr-o parte în alta a mesei. Dar acest obicei a fost părăsit în vremea mea, pentru a înlătura orice neplăceri".

Ne sînt cunoscute şi bucatele aduse potrivit datinei pe masă, în aceste zile: „S-au adus în biserică — enumeră Paul de Alep — multe tăvi cu ouă vopsite şi încondeiate şi de culori diferite; s-a adus şi carne de porc [probabil de miel — *n.n.*], pîine cu unt topit [cozonac?] şi busuioc, după datina lor". „Jupînesele — confirmă şi Anton Maria del Chiaro — dăruiesc de Paşte o batistă şi [cîte] două ouă ciudat încondeiate cu flori de aur (artă în care valahele sînt foarte iscusite) şi acest obicei se întrebuinţează şi între rude şi amici".

A doua zi de Paşte — arăta emisarul marchizului de Nointel pentru tabăra sultanului de la Ţuţora, din anul 1672, cunoscut în istoriografia noastră sub numele de Secretarul de la Croix — avea loc „întrecerea inelului". Este vorba de cunoscutul joc al halcalei, menţionat încă din secolul XVI, unul dintre practicanţii săi desăvîrşiţi fiind Bogdan, fiul voievodului Alexandru Lăpuşneanu. În ce consta el? „Domnul încalecă împreună cu boierii, iar garda îi urmează pe jos. Se alege un loc frumos unde garda face un dublu cordon şi închide arena, în mijlocul căreia se împlîntă un par cu o bară de care atîrnă un inel. Se îngăduie oricăruia să ia parte la întrecere. Lancea este un băţ de patru braţe, ferecat la un capăt, care se ţine sub braţ. Cursa este lungă şi cei care iau inelul se înfăţişează domnului care le răsplăteşte îndemînarea. Ei [românii] mai au şi un alt joc care cere nu mai puţină îndemînare. Se aruncă o căciulă în aer, care trebuie străpunsă cu săgeata din fuga calului înainte de a cădea la pămînt".

În sfîrşit, în fiecare joi după Paşte (Joia Verde) se desfăşura o „litanie", adică o mare procesiune afară din oraş, cu prapure şi icoane şi cu preoţi îmbrăcaţi în odăjdii — o sărbătoare măreaţă, în cinstea Joiei Mari, de la care oamenii îşi luau rămas bun în aşteptarea Înălţării, serbată, de asemenea, într-o zi de joi.

Reconstituirea noastră a insistat îndeosebi asupra felului în care Paştele era sărbătorit la Curtea domnească, pentru că acest aspect a fost familiar călătorilor străini, descrierea lor oprindu-se asupra evenimentelor petrecute în acest cadru. Desigur însă că sărbătoarea era prăznuită cu toată cinstea de întreaga ţară, în forme şi după datini păstrate aidoma în satele şi oraşele noastre pînă nu cu multe decenii în urmă[1]. Mai puţin consistent, informaţii asupra desfăşurării lor în urmă cu veacuri, răzbat însă şi din felurite izvoare istorice. Astfel, din relatările lui Paul de Alep reţinem atmosfera generală în capitala ţării: „În timpul acestei săptămîni [ce urma Învierii] se slujea liturghia cu utrenia, se trăgeau clopotele cele mari în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară; *negoţul lîncezea, dughenele nu se deschideau, afară de acelea ale vînzători-*

[1] În unele sate tradiţionale, multe dintre ele se mai desfăşoară şi în prezent, culegerea lor neîntîrziată fiind o menire de prim ordin a folcloriştilor şi etnografilor.

lor de unt, ale măcelarilor şi ale negustorilor de alimente s.n.]".

Străvechi ritualuri daco-romane

Dacă domnul, înaltul cler şi boierii îşi aveau distracţiile lor, de bună seamă că şi poporul de rînd se distra potrivit tradiţiilor şi preferinţelor sale. În locurile rezervate bîlciurilor şi iarmaroacelor se făceau scrîncioburi, hîrzoabe şi alte felurite distracţii, păpuşarii îşi dovedeau îndemînarea în reprezentaţii *ad-hoc*, cu replici rostite „pe uliţa mare" sau pe cea „mică" (adică, cu sau fără perdea, potrivit categoriei şi preferinţelor ascultătorilor).

Născut creştin, odată cu procesul său de etnogeneză, poporul român nu a putut fi abătut de la credinţa pe care o adoptase spontan[1]. Totodată, se cuvin subliniate însă anumite trăsături specifice. Paştele, ca sărbătoare creştină a primăverii, coincidea, uneori chiar se suprapunea, cu ritualuri ancestrale, din vechi practici păgîne. Astfel, sărbătoarea „primului plugar" era celebrată, deseori, în timpul sărbătorilor creştine ale Paştelui, cînd lucrările agricole de primăvară luau, în general, sfîrşit. Eminamente laică, această cinstire adusă celui mai harnic plugar din cadrul unei comunităţi rurale în zilele Paştelui reflecta efortul Bisericii de a-şi apropia anumite sărbători cu larg ecou în activitatea agro-pastorală la unele date ale calendarului religios.

Tot în săptămîna următoare Învierii — marţea sau, în alte locuri, joia — se practica obiceiul Paparudelor. Desfăşurarea acestui ritual era astfel prezentată de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*: „Vara, cînd seceta ameninţă semănăturile, ţăranii din Moldova îmbracă o fetiţă care nu a împlinit zece ani cu o cămaşă făcută din frunze de arbori şi alte ierburi; băieţii şi fetele de aceeaşi vîrstă se ţin după ea şi ocolesc toată vecinătatea jucînd şi cîntînd, iar cînd le întîmpină o bătrînă, aceasta trebuie să o stropească cu apă rece". Faptul că în anumite locuri, acest ritual se desfăşura legat nemijlocit de sărbătorirea Paştelui este explicat de cercetători (dr. Alexandru Popescu) prin aceea că Paparudele făceau parte probabil din complexul de obiceiuri de fertilitate de la sfîrşitul primăverii şi începutul verii, ale cărei date (fixe iniţial) au fost dezorganizate prin suprapunere cu aceea a sărbătorilor creştine ale Paştelui (care cum se ştie, au loc la o dată variabilă, în funcţie de anumite calcule calendaristice). Tot în zilele de Paşte se desfăşoară, în diferite zone (în Ialomiţa, de pildă), ritualul Scaloianului, avînd aproximativ aceleaşi semnificaţii ca şi Paparudele.

Încondeierea ouălor (practicată de Paşte şi cu prilejul sărbătorii Înălţării) era determinată, de asemenea, de vechi rituri de fertilitate sau cu caracter apotropaic (menite deci să apere de duhurile rele) de origine populară. Studiile efectuate de Nicolae Dunăre au evidenţiat motivele de inspiraţie agro-pastorală ale ornamentelor de pe ouăle încondeiate: din domeniul agrar motive precum „sapa", „furcile", iar din cel pastoral „cîrligul ciobanului", „calea rătăcită" ş.a.

Aici, doar schiţate, datinile pascale ale românilor evidenţiază vechimea acestei sărbători la români, precum şi permanenta împletire a ceremonialului creştin cu străvechi ritualuri de sorginte daco-romană; pe de altă parte, statutul autonom al ţărilor române, de-a lungul întregii epoci feudale, a îngăduit perpetuarea acestor datini de mare frumuseţe şi originalitate, întărind concluzia Secretarului de la Croix, formulată încă în anul 1672: „Paştele se serbează mult mai solemn în Ţara Românească şi în Moldova — unde nu sînt decît ortodocşi ca în toate celelalte locuri [din cuprinsul Imperiului otoman], datorită libertăţii cultului". ■

Gheorghe DAVID

[1] Popoarele învecinate au fost creştinate după cum urmează: moravii între 863 şi 867, bulgarii în 865, sîrbii în 868, cehii în 873, polonezii după 864, ungurii în vremea lui Ştefan I (1001-1038), ruşii sub cneazul Vladimir (980-1015).

... judecata lui Pilat din Pont

„MUZEUL" ASCUNS DIN FOSTELE CABINETE NR. 1 ŞI 2

Cîţi dintre cei ce privesc de departe, de pe trotuarul vecin — căci altfel era interzis — impozanta clădire de marmură a fostului comitet central, ne-am fi imaginat că acolo stăteau ascunse de privirea ochilor plebei atîtea valori de artă plastică şi decorativă? Înfricoşătoarea şi impenetrabila citadelă unde se elaborau decretele de înrobire sistematică a poporului şi se trasau „preţioasele indicaţii" de umflare a normelor de plan ce aveau drept rezultat înfometarea maselor, nu era nici pe departe, un loc auster. Dimpotrivă, celor ce-şi aveau birourile acolo li se oferea generos privelişte unor admirabile exemplare de pictură, sculptură, sticlărie sau faianţă. Bineînţeles, valoarea pieselor era în directă concordanţă cu funcţia. Membrii fostului comitet politic executiv beneficiau de lucrări datorate penelului unor buni maeştri interbelici; demnitarii mai importanţi care le urmau imediat în grad posedau picturi de artişti contemporani, în vreme ce activiştii de rînd, care stăteau mai mulţi într-un birou, nu puteau privi altceva decît nişte creaţii de amatori, ori chiar copii după anumite opere cunoscute. Sălile de consiliu, fiind spaţii de reprezentare, erau decorate cu pînze de mari dimensiuni cu subiecte naţionale, eroice sau bucolice.

Valorile cu adevărat excepţionale erau însă concentrate în „cabinetele 1 şi 2". Aici se aflau şi două mari apartamente unde *el* şi *ea* puteau să se odihnească după „eforturile" de exprimare şi de gîndire pe care le făceau în activitatea lor „revoluţionară" şi „ştiinţifică". La primul nivel al clădirii, de-o parte şi de alta a binecunoscutului balcon din care erau rostite „magistralele cuvîntări" ce ne-au rănit auzul atîta amar de vreme, se aflau cele două „locuinţe din oraş" ale *lor*. Din „cabinetul nr. 1" se pătrundea într-un vestiar urmat de un hall prin care se ajungea la o baie somptuoasă, placată integral cu marmură; urma o anticameră apoi un dormitor amplu (cu pat dublu, noptieră, toaletă, fotolii şi o canapea cu perini moi din puf de pinguin pe care stăteau tolăniţi cîinii credincioşi), un cabinet (cu birou, cîteva vitrine, scaune şi fotolii) şi o sufragerie (cu o masă rotundă, cîteva bufete şi mese de servit) care avea legătură cu o bucătărie supradimensionată. În acest generos spaţiu erau îngrămădite, fără o linie stilis-

tică definită în vreun fel — cum era și de așteptat la oameni atît de primitivi și sumar școliți — o mulțime de obiecte, atît din sfera artelor cît și din alte zone extra-artistice. „Locatarii" și-au pus amprenta *kitsch* pe tot ce-i înconjura; nimic nu fusese cruțat de o vecinătate dezavantajantă și totul era subsumat dorinței lor morbide spre grandomanie și parvenitism. Astfel, opere de mare valoare ale școlii naționale erau alăturate unor producții de serie, fără calități estetice, sau unor „curiozități" primite în dar de la vizitatori din zone îndepărtate: două capete de copii datorate lui Brâncuși se aflau în preajma unor ciopliturі ordinare în lemn; „Arcașul" lui Ion Jalea avea drept companie un cocoș din ceramică în al cărui trup era montat un ceas deșteptător; pînze de Grigorescu și Aman erau panotate lîngă pirogravuri și cusături la gherghef; vase Gallé sau porțelanuri de Meissen, așezate gospodărește, pe șervețele din macrame, erau străjuite de cîte o machetă de tanc sau tun de cîmp; delicate bibelouri de Sèvres, reprezentînd scene galante din secolul XVIII erau plasate față în față cu grupurile de bețivi sau vagabonzi realizate de producția industrială locală. Ne oprim aici, întrucît spațiul rezervat articolului ar fi cu totul insuficient pentru enumerarea tuturor gafelor stilistice observate „in situ". Lucrarea care concentra în ea, în chip peremptoriu, aplecarea spre arta de gang a guvernanților era un mare „portret de familie" executat după fotografie, de vreun pictor cu desfacerea în Piața Matache. Mînia poporului pătruns pe 22 Decembrie 1989 în clădirea fostului c.c. s-a răfuit, în lipsa „locatarilor", cu efigia lor, sfîșiind pînza în dreptul chipurilor și scriind într-un colț, cu roșu, UCIGAȘII. Chiar așa, în starea în care se află și în care *trebuie* păstrat, piesa are o mare valoare documentară atît pentru că reprezenta un memento pentru cei portretizați — *el, ea* și odraslele, aflate încă la o vîrstă fragedă (fapt ce datează pînza cam cu două decenii și jumătate în urmă) — prin plasarea la loc de cinste, încadrată într-o bogată ramă sculptată, cît și pentru că dă întreaga măsură a gustului *lor* ce nu a putut fi cizelat vreodată, cu toată aglomerarea de capodopere cu care se înconjuraseră.

Din întreaga clădire au fost adunate și inventariate peste 500 lucrări de pictură și sculptură semnate de maeștri din vechime; pe lîngă acestea au mai fost găsite încă 300 tablouri de autori contemporani. Școala națională era extrem de bine reprezentată, aflîndu-se acolo exemplare de mare valoare patrimonială, unele absolut inedite. Doar o enumerare de nume așternute pe aceste lucrări — tablouri și sculpturi — este suficient de relevantă: Constantin David Rosenthal, Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Sava Hentia, G.D. Mirea, Ștefan Luchian, Ion Andreescu, Gheorghe Petrașcu, Theodor Pallady, Nicolae Vermont, Jean Al. Steriadi, Nicolae Dărăscu, Francisc Șirato, Iosif Iser, Nicolae Tonitza, Elena Popea, Artur Verona, Costin Petrescu, Aurel Băeșu, Dumitru Ghiață, Ștefan Popescu, Aurel Popp, Henri H. Catargi, Camil Ressu, Lucia Dem. Bălăcescu, Marius Bunescu, Corneliu Baba, Ion Jalea, Cornel Medrea, Constantin Brâncuși. Multe dintre acestea proveneau de la Muzeul de Artă al României, purtînd încă numărul de inventar al Galeriei Naționale.

Ca genuri predominante se remarcau peisajele și naturile statice și, pe un plan secundar, portretele și scenele cîmpenești (și aceasta pentru că erau semnate de Grigorescu și Aman, deoarece altfel, *cei doi* nu ar fi acceptat să li se amintească de unde au plecat). Nicăieri în cuprinsul apartamentului nu erau de găsit teme înfățișînd „vizite de lucru", „ctitorii" ș.a.m.d. Toate acestea erau destinate să rănească privirile și să otrăvească sufletele doar publicului vizitator la expozițiile tematice și omagiale. Nici tematica istorică nu-și avea locul acolo. O singură mare pînză de D. Stoika, reprezentînd *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia* era agățată pe unul dintre pereții sălii de consiliu iar o mică lucrare de grafică, dedicată aceluiași voievod și realizată, de unul dintre portretiștii oficiali ai dictatorului, se afla în directa intimitate a acestuia, în „cabinetul nr. 1". Personajul era ales special pentru a corespunde mimetismului prezidențial care, în oarba lui monomanie, încerca să se compare cu domnitorul erou și martir. Și, pentru ca asemănarea să capete și o validare prin atribute de paradă, a fost necesar și un buzdugan. De aceea, mai mulți sculptori au fost invitați să facă propuneri pentru acest auxiliu al maniei grandorii. Proiectele erau păstrate tot la fostul c.c., în cutii ca de flaut sau de alt instrument de suflat, îmbrăcate în piele fină, închise cu ferecături lucitoare și capitonate cu pluș.

(Continuare în p. 26)

În p. 16: *capodopere ale picturii și sculpturii românești din patrimoniul național, depozitate fără nici o noimă în încăperile fostului cabinet nr. 1*

Imagine sugestivă a grandomaniei și setei de putere a dictatorului: proiecte de „buzdugane prezidențiale"

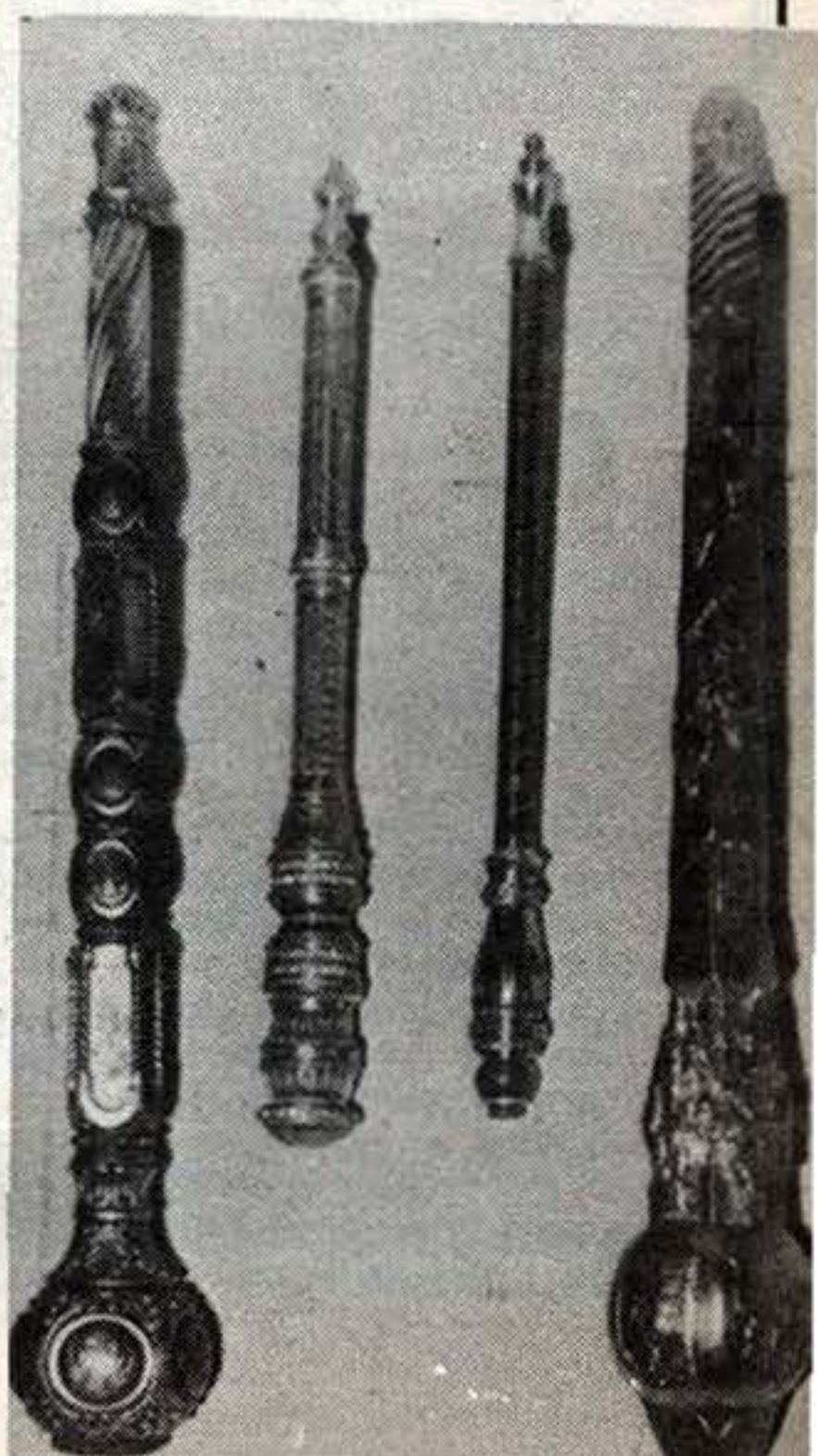

În culisele dictaturii ceaușiste:

1981. ROMÂNIA ÎNCETEAZĂ PLĂȚILE

● Un semnal de alarmă neluat în seamă ● În doi ani, 300 la sută deficit ● Irresponsabile decizii și „indicații" ● 800 milioane dolari — împrumut pentru o zi ● Excedent pe hîrtie — deficit în conturi ● Credibilitate coborîtă spre zero ● Bunurile de consum pe lista neagră

Sîntem datori cititorului o explicație. Publicăm un articol de istorie contemporană din domeniul bancar. O facem pentru a arăta că fenomenul dictaturii ceaușescu avea o nocivitate absolută, el a cuprins toate, dar absolut toate sferele și compartimentele vieții de stat și sociale, a afectat viața și moralitatea publică, a înjosit și supus la umilințe fără seamăn ființa umană, interzicîndu-i drepturile și libertățile fundamentale, dar și cele elementare. Clanul ceaușescu, ca și clica din jurul celor doi dictatori, constituiau, de fapt, elementele centrale ale unui sistem antiistoric care urmărea adaptarea istoriei la voluntarismul, incompetența, capriciile, bunul plac și brutalitatea unei dictaturi fără egal în trecutul țării. Voluntarismul unui centralism despotic s-a manifestat cu extremă virulență și nefaste consecințe și în domeniul relațiilor financiare internaționale ale României. Episodul ce urmează dezvăluie unele aspecte din dosarul datoriei externe — dosar a cărui studiere și analizare va ilustra și el gravitatea unuia dintre capetele principale din actul de acuzare al procesului celor doi tirani: „subminarea economiei naționale", proces ce se judecă, de fapt, mai departe, în fața instanței poporului român.

Consecința cea mai gravă a neefectuării „plăților garantate de Banca Română de Comerț Exterior este declanșarea mecanismului de declarare a băncii în încetare de plăți". Acest clar semnal de alarmă apărea în raportul înaintat conducerii statului de Banca Română de Comerț Exterior la data de 2 februarie 1981. După numai zece luni, „conducătorul" ceaușescu era solicitat, prin nota comună a unor organe centrale din sistemul financiar să aprobe începerea negocierilor pentru reeșalonarea datoriei externe. Avertismentul nu fusese luat în seamă. Țara se confrunta cu o gravă criză, care s-ar fi putut evita dacă iraționalul dirijism al dictatorului nu ar fi guvernat totul.

Fără îndoială, regimul totalitar caracterizat prin închistare nu mai avea cum să pună capăt marasmului economic în care adusese țara. Eșecul planificării excesiv centralizate constituie un fapt istoric, demonstrat de evenimentele din toată Europa de Est, iar România nu putea face excepție. Dar chiar în limitele sistemului economic greoi, anacronic, anumite acțiuni de corectare ar fi permis să se evite dezechilibre și pierderi inutile, ce conduceau inevitabil la înrăutățirea condițiilor de existență și așa din ce în ce mai precare ale populației.

Adevărul este că prin comprimarea severă a consumului populației și nu printr-o politică „clarvăzătoare" — cum trîmbițau documentele oficiale — pînă în anul 1978 s-a menținut un deficit la nivel moderat al balanței comerciale, deficit care se acoperea apelîndu-se la finanțarea externă. Apoi, datorită în principal impactului celui de al doilea „șoc" petrolier s-a produs o deteriorare bruscă. Deși prețurile la țiței creșteau necontenit, se continua importul unor mari cantități, a căror valorificare după prelucrare era nerentabilă. Conform datelor publicate de Fondul Monetar Internațional, în numai doi ani deficitul balanței comerciale a României s-a mărit de trei ori, de la 800 milioane dolari în 1978 la 2,4 miliarde dolari în 1980. Iar acoperirea s-a făcut prin atragerea de credite masive din afară, ceea ce s-a reflectat în creșterea volumului angajamentelor față de străinătate.

Situația devenea tot mai periculoasă din cauza discrepanțelor pregnante dintre cifrele planificate și realizările efective în activitatea de comerț exterior. Pentru anul 1979 se prevăzuse în plan ca încasările din export să depășească plățile pentru import cu 1,2 miliarde dolari, iar în fapt s-a înregistrat un deficit de peste 1 miliard dolari; în 1980, diferența dintre cifra cu plus planificată și cifra cu minus, reprezentînd rezultatele reale, s-a apropiat de 4 miliarde dolari.

Îngrijorarea specialiștilor din aparatul bancar față de agravarea continuă a situației s-a manifestat încă din 1979, pentru ca în 1980 să fie insistent aduse la cunoștința conducerii statului atît riscurile amplificării continue a deficitelor cît și soluțiile care se

impuneau. Astfel, printr-o notă datată 12 martie 1980 se atrăgea atenția că planul de comerț exterior nu se realizează sistematic și că împrumuturile externe necesare pentru acoperirea obligațiilor de plată duceau la o concentrare periculoasă de scadențe în viitorul apropiat.

După repetatele demersuri rămase fără rezultat, în decembrie 1980 președintele Băncii de Comerț Exterior a cerut, într-o ședință de analiză, primului ministru să obțină aprobarea cabinetului nr. 1 pentru negocierea unui credit pe termen mijlociu, proporțional cu cerințele rambursării angajamentelor ce veneau la scadență în lunile următoare, fără a fi prevăzute prin plan mijloacele de finanțare. Formule existau și chiar se făcuseră tatonări pentru obținerea unui credit cu participarea mai multor bănci mari, în condiții uzuale, ce înlătura amenințarea inevitabilei încetări de plăți din lunile următoare. Întrucît dezlegările cerute nu au fost date, la 31 decembrie 1980 președintele Băncii Române de Comerț Exterior a cerut să fie eliberat din funcție, dar solicitărilor sale repetate li s-a dat curs abia în septembrie 1981.

Instituția însărcinată să efectueze decontările cu străinătatea se afla într-o situație imposibilă. La 31 decembrie 1980 exista o datorie bancară de 3,5 miliarde dolari care venea la scadență în 1981, fiind provenită din creditele pe termen scurt destinate să acopere deficitul comercial în creștere (rămas însă excedent pe hîrtie, potrivit cifrelor de plan). Din această sumă s-a stabilit, prin balanța de plăți planificată, să se ramburseze în 1981, un miliard dolari, diferența de 2,5 miliarde dolari urmînd a fi reînnoită prin angajarea de noi credite atrase cum se va putea de pe piață. O soluție vădit dezavantajoasă față de propunerea prelungirilor din timp, prin credite consorțiale negociate cu parteneri importanți. Numai că în trimestrul I al anului 1981 datoria bancară nu s-a redus, ci a crescut cu încă 400 milioane dolari datorită persistenței deficitului comercial. Iar pe întreg semestrul I din anul de referință, angajamentele față de bănci străine s-au mărit în total cu 674 milioane dolari. Pe parcurs, au fost epuizate toate posibilitățile de finanțare. Instituțiile bancare partenere au început să comunice rînd pe rînd că, plafoanele stabilite pentru România fiind depășite, nu mai puteau să acorde noi credite pentru înlocuirea celor scadente.

Intervențiile făcute la conducerea statului de Banca Română de Comerț Exterior, însușite și de alte organe centrale, nu au contenit în această perioadă încordată, așa cum dovedesc documentele ce formează un voluminos dosar.

Într-un raport semnat la 23 mai 1981 de președintele demisionar al Băncii de Comerț Exterior se arăta că în două zile la rînd nu s-au putut acoperi integral plățile scadente, cu sume altminteri nu prea mari, făcîndu-se sublinierea: „situație care, pentru băncile străine, înseamnă încetare temporară de plăți". Din nou se avertiza că exporturile și implicit încasările nu sînt realizate conform planului, iar băncile străine nu mai acordă credite.

Apeluri în zadar. Măsurile, care nu puteau fi luate decît „de sus", nu au apărut, nerealizările la export au rămas foarte mari; în schimb se importau mai departe materii prime pentru o producție ce nu era legată de o finalitate economică reală, după prelucrare acestea nici nu se valorificau decît foarte puțin — uneori chiar în pierdere — pe piețele externe.

Au fost zile, săptămîni, luni de coșmar. Aparatul bancar lucra în condiții penibile, de neconceput în nici o altă parte a lumii. Începînd din iulie 1981 trebuiau căutate zilnic fonduri însumînd între 650 și 800 milioane dolari, fără a putea fi acoperite de fiecare dată necesitățile de plată.

Încordarea era maximă. Zilnic se stabileau contacte cu 200-300 de bănci străine. Telefoane. Telexuri. Solicitări și reveniri. Dar peste tot refuzuri. În fapt, 85-90% dintre băncile partenere nu acordau credite. Iar cînd mai dădeau ceva, erau doar sume mici, pe termene foarte scurte. O proporție de 2/3 din totalul împrumuturilor erau de la o zi la alta. În ziua următoare începea iar chinul reînnoirilor. Și trebuiau găsite în plus surse pentru a face față avalanșei unor noi poziții (obligații de plată) descoperite. Era ca într-un război în care pozițiile se prăbușesc una după alta — în care rezervele nu există, iar ajutoare nu poți găsi nicăieri. Pentru specialiștii români era un război al nervilor și nu puțini s-au prăbușit. Așa, de pildă, la 13 iulie 1981 Banca Română de Comerț Exterior a contactat 216 bănci, dintre care 191 au refuzat să dea împrumuturi și de la 25 instituții importante de credit abia s-au „colectat" 300 milioane dolari. Nu cred să existe cazuri similare la proporțiile unei țări ca România.

Fapt și mai grav, în mod repetat, angajamentele ferme asumate față de parteneri nu puteau fi acoperite integral. Ca urmare, în mod repetat, apăreau așa-numitele poziții descoperite de cont, situație inacceptabilă în practica bancară internațională.

Astfel s-a ajuns ca furnizorii străini să nu mai accepte plata prin Banca Română de Comerț Exterior, cerînd preluarea operațiunilor de bănci din alte țări, care la rîndul lor refuzau să se angajeze în afaceri cu România. Credibilitatea băncii, realmente foarte bună în anii anteriori, scăzuse la zero și mulți parteneri comerciali pretindeau ca livrările de mărfuri să le fie plătite anticipat. Rețineri îndreptățite, avînd în vedere că suma plăților neefectuate pentru import de mărfuri și prestări de servicii, care se ridica în ianuarie 1981 la circa 300 milioane dolari, depășise în luna septembrie 1 miliard.

Toată această degringoladă produsă era pe deplin cunoscută de factorii responsabili, inclusiv de cabinetul nr. 1. De la bancă i se înaintau dictatorului *zilnic* informări cuprinzătoare și periodic erau întocmite rapoarte sintetice, în care, reveneau statornic propuneri de soluții cu efecte imediate. Pentru că stăvilirea deficitului comercial și utilizarea masivă de fonduri încă mai erau cu putință prin formule produse de specialiști. Una dintre ele viza planul de comerț exterior, cu lo-

calizare la poziția privind Ministerul Industriei Chimice, aflat sub directă îndrumare a „savantei de renume mondial". Potrivit planificării, în trimestrul I al anului 1981, economia națională urma să beneficieze de la acest minister de un surplus de 144 milioane dolari, dar s-a ales cu un deficit de 273 milioane dolari, rezultînd prin cumularea nerealizării cu minusul unui gol de balanță de peste 400 milioane dolari, care coincidea cu creșterea efectivă a datoriei externe în perioada respectivă.

Deși în situațiile înaintate cifrele săreau în ochi — de altfel în rapoartele lor specialiștii le așezau astfel încît ele să apară evidente —, importurile destinate acestei ramuri, mai ales cumpărările masive de țiței, au continuat cu încăpățînare, tocmai într-o perioadă de prețuri ridicate, cînd procesul de prelucrare în țară nu se justifica economic, după cum arătau limpede rezultatele la export.

Conducerea statului, cu precădere cuplul dictatorial, acționa prin întreaga sa politică obtuză și dăunătoare în sensul înrăutățirii situației noastre financiare pe piețele internaționale. La începutul lunii decembrie 1981 imposibilitatea de a mai face față obligațiilor de plată devenise evidentă și presiunile partenerilor externi cereau o rezolvare imediată. Suma importurilor neonorate se ridica la peste 1,6 miliarde dolari; necontenit veneau la scadență considerabile credite bancare fără a mai putea fi acoperite.

Ieșirea din impas s-a făcut pe căi ocolite, prin abilitatea factorilor noștri financiari, deoarece tiranul respingea cu obstinație realitatea. Într-o lucrare strict secretă, întocmită într-un singur exemplar pentru cabinetul nr. 1, care avea înscrisă data de 10 decembrie 1981 și purta semnăturile unor înalți demnitari, i se arătau dictatorului greutățile în derularea decontărilor cu exteriorul și reacții ale băncilor străine, precizîndu-se că acestea refuzau să mai lucreze cu România. Se consemna că unele bănci anunțaseră că vor declara Banca Română de Comerț Exterior în „culpă de neplată", ceea ce însemna că toate creditele, inclusiv cele de lungă durată angajate prin acorduri guvernamentale de cooperare, deveneau imediat scadente și trebuiau onorate. La finele anului 1981, totalul datoriei externe nete a României ajunsese la circa 11 miliarde dolari. Un fapt pozitiv era că Fondul Monetar Internațional comunicase acordul de colaborare, pe baza unui credit de 1,5 miliarde dolari. În încheiere, se propunea o formulă ambiguă, respectiv organizarea unui seminar cu caracter confidențial în ianuarie 1982, la care să fie invitați pentru convorbiri reprezentanți ai principalelor bănci creditoare. Era făcută precizarea că astfel „se poate asigura un anumit grad de confidențialitate, nefiind vorba de o rescadențare oficială, ci de o reorganizare a plăților în cadrul parametrilor îmbunătățiți". Dat fiind că mai era anexată, spre aprobare, lista marilor realizări, precum și a perspectivelor economice excepționale ale țării cu care urmau să fie convinși creditorii, „conducătorul" a îngăduit întîlnirea ce avea să marcheze de fapt începerea negocierilor pentru reeșalonarea datoriei externe a României. După primul contact de la București, din 12-13 ianuarie 1982, au urmat o serie de tratative aici și în străinătate, soldate cu înțelegeri ce prevedeau rescadențarea angajamentelor externe neonorate sau cu termene de rambursare apropiate.

Condițiile de rambursare a datoriei reeșalonate s-au aliniat la nivelul uzual în asemenea operațiuni, învinuirile de practici spoliatoare aduse ulterior de tiranul României urmărind scopuri propagandistice. În mod vădit urmărea aruncarea asupra altora a răspunderii pentru o criză la declanșarea căreia contribuise direct și personal.

Imposibilitatea onorării angajamentelor de plată față de străinătate în 1981 a provocat mari daune poporului român. Costurile suportate în plus pentru volumul de credite rescadențate au fost în jur de 45 milioane dolari numai în anul 1983, comparativ cu finanțarea în condițiile obișnuite ale pieței așa cum se putea obține mai înainte. Forțarea exporturilor, cu includerea unor produse vădit nerentabile, și rambursarea de credite chiar înainte de scadență, doar pentru încadrarea în termenul ultim hotărît, din ambiție, au provocat de asemenea, pagube de ordinul zecilor de milioane de dolari. Tiranul României a folosit de altfel pretextul stringenței lichidării datoriei externe pentru a supune populația la mari privațiuni. Importurile de bunuri de consum, aflate și așa în 1980 la un nivel scăzut, însumînd circa 100 milioane dolari, adică puțin peste 1% din totalul plăților pentru importuri au fost restrînse an de an, încît în 1989 valoarea importurilor de mărfuri destinate consumului populației se mai ridica doar la 10 milioane dolari.

În studii apărute între timp în publicații și lucrări de specialitate în străinătate se sublinia că România nu trebuia să ajungă în 1981 în situația de a înceta plățile și implicit de a cere reeșalonarea datoriei externe, din mai multe motive. Volumul angajamentelor față de străinătate raportat pe locuitor era între cele mai scăzute din țările Europei de Est; economia românească dispunea de însemnate resurse naturale și de un mare potențial agricol: în sfîrșit, țara noastră era membră la organisme financiare internaționale, putînd beneficia de o substanțială asistență financiară.

Atunci cînd procedau la inventarierea posibilităților reale de rambursare a datoriilor, analiștii străini nu aveau cum să înțeleagă că aici, în România, profesioniștii nu puteau să valorifice tot ce exista, nu puteau să facă ceea ce știau că trebuie, ci numai ce era îngăduit. Lipsa deschiderii autentice spre exterior, condiționarea de indicații și aprobări, insuficiența și artificialitatea contactelor, îngrădirile, hotărîrile aberante făceau cu neputință să se poată lucra profesional. Încetarea plăților în 1981 a reprezentat una dintre numeroasele stări de criză provocate artificial, din iresponsabilitate, de inapții ajunși, printr-o absurditate a istoriei, la conducerea României. ■

Radu NEGREA

AVATARURI ÎN MEDIEVISTICA ROMÂNEASCĂ

Am ezitat să răspund solicitării de a aşterne aceste rînduri. Parcă prea mulţi chemaţi şi nechemaţi se grăbesc să emită păreri de tot felul în aceste zile. Şi apoi istoria tumultuoasă a acestei perioade de descătuşare a atîtor energii, atît timp ţinute în frîu, sau mai bine-zis în lanţuri, care îndeamnă la acţiune mai mult decît la scris, nu pare potrivită bilanţurilor. Pentru acestea cărturarul are nevoie de linişte şi meditaţie, dincolo de cunoştinţele de specialitate. Sau, după vorba lui Miron Costin, „la acestu fel de scrisoare gîndu slobod şi fără valuri trebueşte". Şi totuşi, istoricul nu trebuie să se mai izoleze în lucrări de pură ştiinţă, cum adesea a fost nevoit să o facă în trecut. Dispune, în fond, de o armă redutabilă — condeiul — ca şi, specific doar ocupaţiei sale, de experienţa istorică a nenumărate generaţii trecute, dincolo de cea proprie, şi trebuie să le folosească pentru ca în viitor să nu se mai repete erorile şi exagerările care au adus în istoria noastră, a ultimilor 45 ani, atîta suferinţă. Căci după cum arată istoria omenirii, fiecare nouă etapă — şi ţara noastră se află la începutul uneia extrem de însemnată — are tendinţa, omenească în fond, de a face propriile greşeli, despre care uneori doar istoricul ştie că au caracterizat şi alte începuturi de drum, putînd fi astfel evitate. Iar „generaţia de mijloc" a istoricilor, aflată la începutul perioadei de maxim randament în ştiinţa pe care o slujeşte, pe umerii căreia apasă, de altfel, greul acesteia, la ora actuală, e îndreptăţită poate cel mai mult să-şi spună cuvîntul. Este în fond generaţia născută spre sfîrşitul războiului sau îndată după acesta, care a suferit nu numai urmările imediate ale lui, ci a trecut prin toate schimbările şi reformele, care a cunoscut acea teribilă alternanţă între speranţă şi dezamăgire, capabilă să erodeze şi cele mai puternice caractere. Şi dacă n-ar fi intervenit Revoluţia din decembrie 1989, ar fi devenit desigur „generaţia stagnării" (după numele care se dă acum în Rusia generaţiei din vremea lui Brejnev, pentru care „perestroika" a venit prea tîrziu).

Deturnări staliniste

Rîndurile care urmează nu au propriu-zis un caracter memorialistic, ci reprezintă în limita spaţiului disponibil o privire din interiorul ştiinţei istorice asupra unor aspecte ale medievisticii româneşti. O prezentare ştiinţifică a acesteia între anii 1944-1980 am publicat, în colaborare cu Paul Cernovodeanu, cu ocazia Congresului Mondial de Ştiinţe Istorice desfăşurat în vara lui 1980 la Bucureşti. Cu toate că aceasta era poate prea „obiectivă", din motive lesne de înţeles, ea dovedea că ştiinţa istorică a continuat să producă destule lucruri valoroase (asupra cărora, aşadar, nu mai stăruim) în această lungă perioadă, atît prin intermediul unor istorici ai generaţiei interbelice, cît şi al celor care i-au urmat pe calea muncii cu adevărat ştiinţifice. Dar şi cît dogmatism, impostură, veleitarism şi chiar plagiat nu s-au suprapus!

„Obsedantul deceniu" a stat sub semnul „ştiinţei sovietice cea mai înaintată din lume". De fapt, această etapă începuse în 1948, chiar mai devreme, şi a durat pînă în 1964, deşi semne ale sfîrşitului ei se făcuseră simţite în domeniul istoriei cu cîţiva ani mai devreme. A fost *epoca stalinistă* a istoriografiei româneşti, chiar dacă Stalin murise în 1953, dar cum bine se ştie, o „destalinizare" reală n-a avut loc în România. Dacă numele lui N. Iorga, A.D. Xenopol, Gh. Brătianu şi ale altor „istorici burghezi" erau uneori pomenite de istoriografia oficială, lucrările lor nu erau accesibile în bibliotecile publice obişnuite. Pare greu de crezut, dar pînă în 1964 nici măcar studenţii Facultăţii de istorie nu aveau acces la operele acestora, păstrate ca „fond rezervat".

Problematica dominantă a istoriei medii din această perioadă era cea economico-socială. Faptul în sine nu era rău, completa în fond istoria preponderent „evenimenţială" din perioada interbelică. Nefaste erau însă exagerarea şi dogmatismul. Tendinţa de a plasa cauzalitatea şi a judeca fenomenele istorice aproape exclusiv prin prisma socio-economică. Teoria stalinistă a „luptei de clasă", ca motor al evoluţiei sociale, luptă de clasă care se tot „ascuţea" (după cum „jugul otoman" se tot „îngreuia") era la mare cinste. Se căutau cu tot dinadinsul răscoale sociale mai cu seamă în ţările române extracarpatice. Orice neînţelegere între un ţăran şi un slujitor boieresc sau vreun egumen era socotită „luptă de clasă". Obişnuitele lupte interfeudale din Transilvania, în care iobagii unui nobil ardeau domeniile altui nobil erau considerate răscoale antifeudale. Firesţe, boierii (nobilii) erau personaje negative. Barbu T. Câmpina (1923-1959), un

exponent de frunte al istoriografiei din această perioadă, promotor al teoriei „fărămițării feudale", preluată din istoriografia rusă, ajunsese chiar să considere perioada luptelor antiotomane purtate de Ștefan cel Mare drept „fază de tranziție în pregătirea unei alte baze sociale a puterii domnești", boierimea, gata să pactizeze cu turcii, urmînd a fi înlocuită în cea mai mare parte cu țărani și tîrgoveți. Desigur, unor astfel de „teorii" li s-a dat chiar atunci un răspuns, îndeosebi de către istoricii de la Iași, din școala lui Ilie Minea, dar tot o reacție la poziția lui B.T. Câmpina față de boieri a fost cea, la fel de neștiințifică, ce s-a făcut auzită pe la mijlocul deceniului opt, după care dimpotrivă, toți boierii (cei ai lui Mihai Viteazul, de astă dată) au fost întotdeauna „patrioți", în ambele cazuri realitatea științifică fiind ignorată în favoarea unor dogme, corespunzătoare perioadelor respective.

O altă teză stalinistă a anilor '50, utilizată de dictatura răsturnată pînă în ultimele sale clipe, a fost cea a determinării unor evenimente de amestecul unor puteri străine în treburile interne ale unui stat. Transpusă pe planul istoriei medii, ea a născut păreri neștiințifice, de pildă, despre rolul genovezilor la gurile Dunării în secolele XIII-XV (1953), sau despre „uneltirile agenților burgheziei engleze împotriva răscoalei condusă de Tudor Vladimirescu" (1952).

„Recuperarea" științifică a personalităților domnilor români, începînd cu cea a lui Ștefan cel Mare, în 1957, a fost o adevărată victorie în lupta cu așa-zisa teză a combaterii cultului personalității de la sfîrșitul anilor '50. Această epocă, începută, cum aminteam, în 1948 și care a durat pînă la începutul anilor '60 a reprezentat pentru unii istorici de vocație o adevărată „epocă eroică", în condițiile dominației dogmelor staliniste. Ea a cunoscut și realizări notabile. S-au inițiat cercetări în domeniul arheologiei medievale, s-au editat colecții de documente interne și externe, de cronici din țară și de peste hotare, instrumente de lucru privind istoria medie a României, izvoare ale vechiului drept românesc. Acestea au stat la baza multor cercetări din domeniul economic, al relațiilor sociale, al statului și dreptului, al instituțiilor, artei și culturii feudale. Vechile institute de istorie, înființate înainte de 1944, din București, Iași și Cluj, aparținînd din 1948 de Academia Română, au oferit condiții de lucru atît pentru generații mai vîrstnice cît și pentru tinerii cercetători de atunci. Iar cei care nu-și puteau afla locul în paginile publicațiilor oficiale sau abordau teme mai puțin agreate din domeniul vieții religioase, a istoriei mănăstirilor și bisericilor românești, și-au aflat refugiul în paginile revistelor bisericești ale vremii.

„Suflu de liberalizare"... în 1 000 exemplare

O etapă nouă în evoluția medievisticii, a istoriei românești în general, a început în 1964. Plenara c.c. al p.m.r. (p.c.r.) din aprilie acel an a modificat poziția României față de Uniunea Sovietică. Reacția față de planul lui Hrușciov de a transforma țara noastră într-o bază agricolă pentru țările industrializate ale Tratatului de la Varșovia a stat la baza afirmării independenței naționale. Afirmare limitată firește, datorită condițiilor geo-politice, dar care, manifestată pentru prima dată după 1944, a avut un mare ecou intern pe plan spiritual. Și aceasta a avut loc cu un an înainte de venirea la putere a lui ceaușescu, care nu a făcut decît să-și anexeze acest concept și să-l exploateze ulterior pînă la depreciere. Desigur, tinerii de astăzi cu greu pot să-și imagineze ce au simțit generațiile de toate vîrstele în 1964, cînd, între altele, a început să se poată vorbi despre Basarabia și Bucovina de Nord, desemnate pînă atunci doar prin sintagma „unele părți" (!), despre Rusia țaristă și politica ei față de români etc. Un singur exemplu pentru cantitatea de încărcătură emoțională a vremii e concludent. Chiar un an mai tîrziu, în primăvara 1965, conferențiarul titular al părții a doua a cursului general de istoria medie a României, de la Facultatea de istorie din București, vorbind pentru prima dată deschis studenților despre răpirea Moldovei din stînga Prutului de către Imperiul țarist în 1812, a suferit îndată după aceasta un atac de paralizie, fără a-și mai putea reveni pînă la sfîrșitul zilelor. De altfel, teama față de abordarea subiectului Basarabia și Bucovina în evul mediu a continuat și în anii următori. Așa se face că lucrarea lui Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, s-a tipărit de către Editura Academiei numai în 1 000 exemplare, din care doar o parte a fost distribuită numai unor specialiști. Oricum, un suflu de liberalizare părea că începe să adie după 1964. Unele lucrări ale „istoricilor burghezi" N. Iorga, A.D. Xenopol ș.a. puteau de acum ajunge și în mîna studenților Facultății de istorie și a altor categorii de iubitori ai istoriei.

Dar dezghețul, chiar limitat, n-a ținut prea mult. În 1970, marile institute de istorie au fost scoase de sub patronajul Academiei Române și trecute sub cel al noii Academii de Științe Sociale și Politice. Pentru ca, la începutul anului următor, 1971, știința și cultura să primească o grea lovitură prin inițierea brutală de către ceaușescu a ceea ce s-a numit „minirevoluția culturală", după model chinez. Lua sfîrșit astfel perioada „dezghețului" din anii 1964-1971, prea scurtă pentru a da rezultate cu adevărat concludente în domeniul științei istorice. Puține au mai rămas ulterior dintre institutele științifice și publicațiile cu profil istoric înființate atunci. Între acestea din urmă, *Magazin istoric*, apărut în aprilie 1967, la care începusem să colaborez din iunie 1969 (articolul *Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul?*), s-a menținut vreme de mai mulți ani ca un adevărat „magazin" de cultură istorică, rivalizînd prin prezentare grafică și conținut cu publicațiile franțuzești de profil. Generația istoricilor care și-au în-

ceput cariera științifică în anii dezgheţului a rămas credincioasă în cea mai mare parte ţelurilor şi ideilor care i-au luminat debutul, avînd alături generaţia mai vîrstnică şi atrăgînd o seamă de tineri, din nefericire prea puţini pentru a asigura în viitor un adevărat schimb între generaţii. Căci „epoca de aur", în ciuda accentului propagandistic pe care-l punea pe istorie, n-a fost favorabilă cercetării ştiinţifice fundamentale. Şi totuşi, adevăraţii medievişti, la care mă refer, au publicat mult, mai mult decît în perioadele anterioare de după 1944. Şi nu s-au refugiat doar în publicarea de izvoare de tot felul, ci au abordat domenii care trecuseră prin lungi perioade de tăcere: istoria politică, militară şi cea diplomatică, apoi ştiinţele auxiliare ale istoriei, bibliografia istorică. Ei au cuprins în aria de investigare discipline noi sau de hotar: demografia, istoria cantitativă, geografia şi climatologia istorică. La care se adaugă istoria a numeroase discipline (etnoistoria, istoria medicinei etc.) şi desigur larga paletă de preocupări a istoriei culturii. Dar în ce condiţii au făcut-o! Sub imperativul fluent al indicaţiilor, directivelor, al liniei de moment, al cenzurii, la care se adăuga lupta cu condiţiile materiale de publicare, din ce în ce mai grele. Vorba lui N. Iorga: „cu cîtă neliniște zilnică, numai ai noştri au ştiut-o, cari au tăcut de cele mai multe ori asupra zbuciumului în care au trăit".

Diletanţi entuziaşti

„Minirevoluţia culturală" a adus în domeniul istoriei moda „aniversărilor", în realitate pretexte pentru glorificarea „conducătorului". În acest sens un moment resimţit dureros îndeosebi de istoricii medieviști a avut loc în mai 1975, cînd cu prilejul comemorării a 375 ani de la unirea politică a ţărilor române de către Mihai Viteazul (mai 1600), personalitatea marelui voievod şi semnificaţia actului său au fost anexate de propaganda dictaturii la arsenalul ideologic al acesteia. S-a urmărit deturnarea unei noţiuni istorice cu adîncă rezonanţă în cugetul neamului — cea a unităţii româneşti — spre fundamentarea unei aşa-zise unităţi în jurul „conducătorului". Că din punct de vedere ştiinţific nu a fost o „unire" în sens teritorial, administrativ, instituţional, şi încă mai puţin un „stat centralizat" nu avea nici o importanţă. Confuzia istorică nu putea fi explicată în spiritul adevărului, ea convenea propagandei. Singurul lucru pe care l-am putut face a fost de a folosi atunci, ca şi cu prilejurile care au urmat, noţiunea reală de „unire politică" a ţărilor române sub Mihai Viteazul, care din fericire nu figura în „indexul" inchiziţiei cuvintelor româneşti. Căci a existat un astfel de „index" şi în domeniul ştiinţei istorice. În 1975 pe lista lui a figurat cuvîntul „cucerire". Deoarece în acel an, un anume autor din Uniunea Sovietică, Lazarev, a cărui lucrare n-a văzut-o mai nimeni la noi, „acuzase" pe Mihai Viteazul că ar fi fost un „cuceritor", afirmaţie răuvoitoare fără prea mare importanţă, noţiunea de „cucerire" din sfera istoriei militare, folosită fără excepţie de către toţi cei care s-au referit la acţiunile armate ale lui Mihai, de la N. Bălcescu şi pînă în 1975, a devenit un cuvînt interzis, în general, în sfera acţiunilor militare româneşti în evul mediu. În acest sens a fost incriminat şi volumul *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, apărut în aceeaşi lună la Editura Academiei, aşadar redactat anterior, prin care, cu sprijinul editurii am lansat o frumoasă colecţie închinată domnilor români în locul unei „broşuri aniversative" prevăzută în planul editorial.

Urmările momentului Mihai Viteazul din mai 1975 au fost multiple. Moldova a devenit un cuvînt „sensibil", care nu mai putea fi folosit oricum. Dar criticile împotriva pseudoistoricilor sovietici sau a teoriilor aberante referitoare la „limba moldovenească" au durat doar pînă în august 1976 cînd ceauşescu a vizitat R.S.S. Moldovenească, întîlnindu-se la Ialta cu Brejnev, declarînd dezinteresul faţă de românii de la stînga Prutului. De la unirea ţărilor române s-a trecut la noţiunea de „stat centralizat" (noţiune modernă, nepotrivită epocii lui Mihai Viteazul), care a plăcut atît de mult „acolo sus", încît a fost extinsă în chip ridicol şi la statul dac condus de Burebista, sărbătorit ca stat centralizat. Era limpede, din nefericire însă nu pentru toată lumea, că se încerca justificarea excesivei centralizări din „epoca de aur" prin exemple din trecut. Totul a devenit „unitar". Chiar şi „tricolorul" ca simbol al unităţii ţărilor române în vremea lui Mihai Viteazul! Un aspect, în fond, al faimosului „protocronism" românesc. Cu toate că se ştie, primele steaguri tricolore au apărut în vremea revoluţiilor burgheze europene, ca simbol al alianţei unor stări sociale şi nu se întîlneau în cadrul statelor feudale. Mai mult, pe baza izvoarelor istorice am arătat (studiul a fost publicat în *Revista de istorie*) că steagul lui Mihai era alb, fără posibilitatea unei alte interpretări, iar tricolorul românesc, după alte studii temeinic documentate, a apărut în prima jumătate a secolului XIX. Dacă astfel, oficial, „tricolorul" lui Mihai n-a fost în cele din urmă impus, diletanţii entuziaşti, lipsiţi de cunoştinţele de specialitate, au preluat ideea, lansînd ceea ce aş numi o „tricomanie": şnururile unor peceţi, părţile unor blazoane şi alte felurite obiecte care conţineau cele trei culori au fost decretate simboluri ale unirii! Ele au fost descoperite pînă şi pe steagul (dragonul) dacilor! De parcă dintre cele 7 culori primare, roşul, galbenul şi albastrul nu ar fi fost în toate timpurile şi locurile printre cele mai folosite.

De fapt, din 1975 exagerările neştiinţifice, dar „pe linia" momentului, au devenit obişnuite. În acel an m-am mirat cum poate cineva să afirme, referitor la primul document păstrat din 27 mai 1600, în care apare titlul lui Mihai ca domn al celor trei ţări române, că este scris cu sînge, cînd de fapt era vorba de o simplă poruncă domnească de cîteva rînduri dictată de marele logofăt prin care se întăreau mănăstirii Neamţ stăpînirile de-a lungul rîului Bistriţa. Curînd acest stil a

devenit obișnuit. Iar de la conceptul deturnat în folosul dictaturii al „unității" românești în evul mediu, care nu îngăduia nici măcar pomenirea conflictelor dintre țările române în epoca feudală, deși pe atunci astfel de conflicte erau frecvente la toate neamurile europene, s-a trecut în 1982 la „istoria unitară", cu același scop propagandistic. Se potrivea sau nu, orice subiect trebuia tratat în cadrul celor trei țări române, la fel hărțile trebuiau să reprezinte, era sau nu nevoie, întreg spațiul românesc. Tendința se conturase de la sfîrșitul anilor '70, dar din 1982 a devenit dogmă. De altfel, ultima indicație din ajunul prăbușirii dictaturii sublinia din nou interzicerea polemicilor (altă opresiune a spiritului științific), istoricii trebuind să fie uniți, ca de altfel toți cetățenii, în jurul secretarului general!

Decrete pentru domnitori

Pentru abaterea atenției de la lipsurile interne de tot felul, pentru recîștigarea unei popularități tot mai compromise, dictatura, prin uneltele sale, a făcut apel și la istoria medie. Vechile conflicte cu vecinii, din epoca feudală, au părăsit paginile istoriei științifice pentru a fundamenta naționalismul și exagerările de tot felul, la mare preț în lucrările unor diletanți sau propagandiști. Și asta, după ce în primăvara anului 1975, de care am mai pomenit, s-a încercat desființarea institutelor de istorie din țară. Cît despre uriașa muncă investită de specialiști în cele cîteva volume dedicate istoriei medii ale noului tratat de *Istoria României*, care trebuiau să vadă lumina tiparului cu ocazia Congresului Mondial de Științe Istorice desfășurat la București în 1980, aceasta s-a risipit prin diverse publicații, în cazul cînd nu a rămas în manuscris, căci tipărirea lucrării a fost oprită fără explicații. Iar „desființarea" cenzurii generale (Direcția presei) la sfîrșitul anilor '70 a însemnat de fapt „înființarea" unei cenzuri specializate mult mai riguroasă.

În ultimii ani, subiectele oprite total sau parțial, interzicerea unor cuvinte sau imagini (crucile de pe biserici, atunci cînd acestea din urmă puteau fi totuși reproduse), a denumirilor din alte limbi ale unor localități românești (care trebuiau decupate și de pe gravurile istorice) a numelor unor istorici români plecați din țară etc. indicau și în acest domeniu apariția crizei finale. Ca de altfel și sporirea numărului de noțiuni impuse. Astfel, toate mișcările sociale de oarecare amploare din evul mediu au ajuns „revoluții". În 1986, Mircea cel Bătrîn a devenit prin decret „cel Mare". Desigur că a fost „Mare", cum i s-a mai spus la începutul secolului, chiar unul dintre cei mai mari domni ai românilor, dar ingerința dictatorului în știință a displăcut atît de mult istoricilor, încît și autorul acestor rînduri a refuzat să o accepte, ca o problemă de principiu izbutind să păstreze vechiul nume al lui Mircea în vara lui 1986, atît în *Revista de istorie*, cît și în paginile publicației de față. La acestea s-au adăugat și impunerea forțată a unor numiri de felul „Țara Românească Muntenia", „Țara Românească Moldova" și „Țara Românească Transilvania" și mai ales detestatele citate din „operă", devenite aproape obligatorii în ultimul timp, a căror evitare în publicațiile din peste două decenii îmi aduce astăzi o adevărată satisfacție. Căci Istoria ca știință, cu multele dificultăți și marile ei satisfacții, a fost pentru mulți specialiști un adevărat refugiu în anii lungi în care au străbătut întunecatul tunel al „epocii de aur", spre libertatea spirituală. Pentru că în final, acesta este pentru istorici bunul cel mai de preț dobîndit prin Revoluția din decembrie 1989. Și nu doar pentru aceștia. Căci pilduitor, în după-amiaza de 21 decembrie, cînd Revoluția făcea primii pași în București și nimic nu era încă hotărît, am urmărit cum lumea adunată în Piața Universității a izbucnit în aclamații nu atît cînd doi tineri au înscris pe zidul Facultății de geologie alungarea tiranilor, ci mai cu seamă atunci cînd au zugrăvit alături, pe un geam, cuvîntul *Libertate*. ■

16 ianuarie 1990

Dr. Constantin REZACHEVICI

În Cetatea Eternă

Zilele și nopțile Revoluției române au atras în luptă nu numai pe compatrioții noștri. În acele zile, observatorul atent a constatat cum, printre canonade și rafale sau simple împușcături, numeroși străini urmăreau, cu respirația tăiată, mersul operațiunilor. Nu ne referim la profesioniștii din lumea filmului sau ai redacțiilor de presă, ci la cei care participau direct, ca oricare revoluționar, cu mîinile goale și cu inima plină de elan. Printre aceștia din urmă, l-am întîlnit în mai multe puncte de luptă pe preotul Francesco Molinari, capelanul Bisericii italiene din București aflat în țara noastră în aceste zile și prezent în Piața Revoluției, la Universitate, la Intercontinental. La sfîrșit, el nu mai era cu mîinile goale: purta un drapel tricolor românesc, cu decupajul stemei fostului regim și o bucată din perdeaua de la vitrina magazinului din colțul străzii Batiște, plină de sîngele unui martir căzut în lupta pentru libertate. Tăcut, bătrînul preot a dispărut spre biserica lui.

În ziua de Crăciun, în biserică, i-am găsit trofeele care m-au străvit ca o avalanșă cosmică: drapelul românesc înfășura drapelul italian, iar perdeaua, acum într-o ramă de aur, donată de doamna Giovanna Amaduzzi, soția ambasadorului Italiei, Luigi Amaduzzi, forma un relief-var sacru, la picioarele crucifixului din Altarul eroilor.

L-am reîntîlnit în oraș pe părintele Molinari de mai multe ori, fără să-i amintesc nimic de cîte văzusem, pînă cînd, deunăzi, mi-am luat curajul, să-i mărturisesc admirația față de el și de tot ce făcuse.

— Nu vor rămîne aici! mi-a șoptit bătrînul. Amîndouă, relieve sacre, vor sta la Roma, în Aula della Liberta, de lîngă Fîntîna Trevi. Romanii să nu uite eroismul românilor, iar românii să fie mereu pildă romanilor.

De ce avea el dreptul să vorbească așa? Trecuseră peste 22 de ani de cînd slujea la București, îndurînd alături de noi, în perioadele petrecute în țară, neajunsurile și asupririle tiraniei. Poate avea dreptul chiar la ceva mai mult decît modestia cu care își adunase trofeele. La Roma, plăcuțele de sînge vor sta alături de Columna lui Traian, ca o împletire spirituală peste milenii. Un binemeritat relievariu pentru Eroii Revoluției române.

Ion DUMITRIU-SNAGOV

„SÎNTEŢI UN POPOR FRATE CU NOI"

Declaraţiile domnilor miniştri

ALAIN DECAUX şi BERNARD KOUCHNER

Ne-au vizitat ţara, în zilele de 15 şi 16 februarie 1990, domnii ALAIN DECAUX[1], ministru delegat, însărcinat cu francofonia în guvernul francez, şi BERNARD KOUCHNER, secretar de stat pe lîngă primul ministru al Franţei pentru problemele umanitare. Despre bogatul program şi rezultatele vizitei cititorii Magazinului istoric **au putut afla din emisiunile Radiotelevizîunii şi din presa cotidiană. Prezentăm în continuare răspunsurile pe care cei doi distinşi oaspeţi francezi le-au dat la întrebările puse de Cristian Popişteanu şi Dorin Matei în după-amiaza zilei de 16 februarie 1990.**

— Domnule ministru Alain Decaux, cum apreciaţi evenimentele ce au avut loc în România în zilele lui Decembrie 1989 şi care au pus capăt regimului dictatorial?

— M-am întrebat dacă ceea ce se întîmplă în Europa de Est de cîteva luni încoace are vreun precedent. În prima clipă mi-am răspuns: nu! Apoi m-am gîndit la ceea ce s-a întîmplat în 1848. Atunci, revoluţia a început din Franţa, de unde s-a răspîndit în întreaga Europă. Nu fac neapărat o comparaţie, vreau doar să arăt că ideea de libertate se poate răspîndi cu foarte mare repeziciune. Noi, francezii, am urmărit foarte emoţionaţi evenimentele din România. Am văzut libertatea renăscînd din somnul în care era cufundată. Aşteptam şi aşteptarea noastră nu a fost înşelată. Vedeam cum libertatea progresa în toată Europa de Est şi Centrală. Şi într-o zi, prin intermediul camerelor de luat vederi, îndreptate spre un mic studio de televiziune, am urmărit eforturile dumneavoastră de a vă cuceri libertatea. Am fost fascinaţi de transmisiile în direct ale evenimentelor din România. Sentimentele pe care mi le-a provocat urmărirea acelor emisiuni au fost altele decît în cazul celorlalte ţări din estul Europei. Sînteţi un popor frate cu noi. Locul acordat Romîniei în cadrul buletinelor de ştiri a fost egal cu cel acordat tuturor celorlalte ţări esteuropene. România este o ţară pe care o regăsim cu sentimente pe care am fost împiedicaţi, în ultima vreme, să le dezvoltăm.

— Domnule ministru Bernard Kouchner, vizitaţi pentru a doua oară România, la interval de numai şase săptămîni. Vă reîntoarceţi acasă cu impresii diferite faţă de prima dumneavoastră şedere aici?

— Mi-aţi pus o întrebare foarte dificilă. Sînt fericit că mă aflu în România, împreună cu domnii Alain Decaux şi Emmanuel Le Roy Ladurie. Alăturarea noastră nu se datoreşte unei simple întîmplări. S-au reunit astfel francofonia, asistenţa medicală şi cărţile trimise de Fundaţia Hachette pentru bibliotecile din România. Franţa este cunoscută în lume şi prin produsele industriale pe care le exportă, dar şi prin acţiunile sale umanitare şi prin cultura sa. M-aţi întrebat ce schimbări am constatat în România în acest interval de şase săptămîni. Prima oară cînd am venit, aici se petreceau lucruri grave, pericolul pîndea de peste tot. Dar trebuie să vă spun că încă de atunci nu am fost de acord cu acei ziarişti care vorbeau de „tragedia românească". Nu era o tragedie, era o mare bucurie, sigur, se murea pe străzi, ne pare rău pentru victimele căzute, dar era o mare bucurie. Ce ne-a frapat a fost faptul că românii pe care i-am întîlnit ne-au declarat că a fost o mişcare spontană. Eu îi cred şi acum; să lăsăm pe istorici să hotărască cum a fost, pentru că între timp s-au scris multe. Consiliul Salvării Naţionale s-a lărgit, devenind Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională. Am văzut cozi mari la ziare, nu doar la alimente, ca pînă acum. Se vede că lucrurile s-au schimbat după privirile oamenilor, după felul lor de a merge. Păşiţi cu paşi repezi şi veţi evita astfel problemele celorlalte state din jur. Trecerea acestei ţări — totalitară şi socialistă — la economia de piaţă se va face însă foarte greu. Lionel Stoleru a publicat deja o suită de articole pe această temă [apărute şi în ţara noastră, în ziarul *România liberă*] privind greutăţile pe care le vor întîmpina ţările din estul Europei în încercările lor. În Polonia, de exemplu, se fac pregătiri de 10 ani. Un plan de austeritate presupune pregătirea oamenilor din timp. Să nu uităm că şi cu ajutorul cuvîntului se pot schimba multe.

— Peste aproximativ o oră va avea loc un eveniment cu o deosebită importanţă în evoluţia relaţiilor româno-franceze: inaugurarea unei legături directe între televiziunile dintre cele două ţări. Ce semnificaţie acordaţi, domnule ministru Alain Decaux, acestui eveniment?

A. D. — Încă de la 1 ianuarie 1990, s-a pus problema preluării unor emisiuni în limba

---

[1] În 1979, *Magazin istoric*, a prezentat alegerea istoricului francez între „nemuritori", cum sînt numiţi cei 40 de membri ai Academiei Franceze.

franceză de către Televiziunea română. Ambasadorul Franței la București, domnul Jean Marie le Bretton, m-a sesizat asupra acestui aspect.

Am convocat imediat, la 2 ianuarie, comisia specială de resort pentru a analiza răspunsul ce urma să îl dăm solicitării. Existau mai multe posibilități: puteam propune emisiunile postului TV Cinq cu condiția să existe antene parabolice suficiente pentru a-i putea recepționa emisiunile. Sigur, ele se pot confecționa și în mod artizanal (ca în Algeria, de exemplu). Dar se dorea, în cazul dumneavoastră, un acces mai direct, care să nu depindă de antenă. Omul să poată veni acasă, să apese pe buton și să poată urmări emisiunile, fără să își mai facă alte probleme. Soluția cea mai bună ni s-a părut a fi utilizarea Canalului France-Internationale. Acesta emite un program de cîteva ore pe zi, prin satelit, format dintr-o selecție operată în programele tuturor canalelor de televiziune din Franța.

Singura problemă o constituia materialul de recepționare. L-am găsit, l-am expediat spre România, a ajuns și azi după-amiază îl vom inaugura. Diseară [16 febr. 1990] veți putea urmări deja un film cu Jean-Paul Belmondo. Programul mai poate cuprinde emisiuni de actualități, de varietăți. Din punct de vedere tehnic mai există încă o serie de probleme — legate de adaptarea între diferite sisteme de televiziune —, dar credem că ele vor putea fi soluționate.

— Domnule ministru, cum apreciați perspectivele unei mai bune cooperări între istoricii români și cei francezi, în condițiile liberei circulații a ideilor și a oamenilor în Europa?

A.D. — În ambele țări există societăți savante, Academii, care au fost împiedicate să colaboreze în ultimii ani. Acum, este din nou posibil ca ele să stabilească relații normale. Istoricii din ambele țări trebuie să se întîlnească în cadrul unor seminarii și colocvii de specialitate, unde să schimbe idei, lucrări, comunicări. Acesta este viitorul.

— Anul 1989 a fost anul Bicentenarului. Peste tot în lume s-au organizat manifestări pentru comemorarea Revoluției franceze. Și în România, în ciuda opoziției categorice a regimului dictatorial, Bicentenarul a fost marcat printr-o sesiune aproape clandestină a Academiei Române, prin excelentul volum editat la Iași de istoricul Al. Zub sau prin articolele apărute în cîteva publicații de istorie. Magazin istoric **adresează și cu acest prilej calde mulțumiri Ambasadei Republicii franceze în România pentru sprijinul pe care i l-a acordat în eforturile sale de a publica o serie de articole în numerele 3-7/ 1989. Domnule ministru, cum se prezintă pentru dumneavoastră, francezii, bilanțul Bicentenarului Revoluției?**

A.D. — Este foarte greu să fac, acum, acest bilanț. Bicentenarul a fost sărbătorit cu fast. În Franța, s-au ocupat de organizarea manifestărilor comemorative Ministerul culturii, condus de domnul Jack Lang, și o misiune specială. De-a lungul întregului an au fost celebrate momente importante ale Revoluției. Astfel, la Versailles a fost reconstituită procesiunea deputaților în costume de epocă. A fost un spectacol foarte frumos, care a atras multă lume, mai ales tineri. Pe mine personal, cel mai puternic m-a emoționat manifestarea organizată la 20 iunie, în sala Jocului cu mingea. Acolo, în urmă cu 200 ani, deputații juraseră să nu se despartă pînă nu dau țării o Constituție. Președintele François Mitterand a ținut un discurs, în care a continuat ideile lui Victor Hugo. Pe lîngă ceremoniile cu caracter strict istoric, au existat și alte manifestări, între care aș aminti marea paradă militară de la 14 iulie, la care au participat un milion de spectatori. În semn că francezii nu au uitat anul 1789, la Paris s-a ridicat un monument, un Arc, o admirabilă realizare arhitecturală.

„Muzeul" ascuns...

(Urmare din p. 17)

Lucrările de artă europeană nu erau expuse, ci se aflau strînse într-un depozit de deasupra clădirii u.t.c. Aici erau cîteva picturi de o mare valoare, precum un prezumptiv portret de Terborch, două vederi de oraș german ce aveau o factură amintind de ambianța lui Dürer, o marină de Aivazovski și niște *Figuri în peisaj* de Jan Bruegel a cărei autentificare data din 1935 și era datorată unei case de licitație vieneză. Predominante erau compozițiile unor academiști de mîna a șaptea de la finele secolului XIX care tratau subiecte anecdotice, dulcege, pe înțelesul privitorului fără cultură. Uimitoare erau însă piesele de sculptură mică datorată unor excelenți artiști francezi precum Auguste Moreau, Charles Perron, P. Granet, A. Jacquemart, Luca Madrassi, Felix Charpentier, Carrier Belleuse. Grafica nu se bucura de stimă, deoarece, prin efectele ei sărace de alb și negru, nu putea impresiona retina *celor doi*, obișnuiți cu nuanțe tari și de luciri aurii. De altfel, acest metal era poate singurul material apreciat de ei: majoritatea ramelor de fotografii și diplome personale erau din argint și, uneori, chiar din aur masiv. Fascinația pe care o simțeau în fața acestei tonalități orbitoare le demonstra și ea din plin natura primitivă. Prezența unui porumbel al păcii litografiat de Pablo Picasso în stilul său atît de caracterizat de conciziune este, de aceea, un unicat nu numai prin valoarea sa, cît prin faptul că a fost tolerat în preajma „marilor gînditori", pentru care pacea și prietenia erau vorbe goale, folosite doar în scop personal, dorindu-și-le doar pentru binele și liniștea *lor*, în vreme ce poporului oprimat îi pregăteau, în taină, uciderea prin metode rafinate, fie prin inaniție, frig, întuneric și frică, fie prin bîtele și gloanțele ultramoderne ale simbriașilor și fanatizaților clicii ceaușiste. ■

Adrian-Silvan IONESCU

Despre uzurparea tiranică

Văzută din perspectiva reflecției de caracter *istoric*, adică a unei judecăți de postdicție, ulterioară săvîrșirii faptelor și „postumă" în raport cu fenomenul tiranic însuși, tirania apare înainte de toate ca *uzurpare*. Această definiție generică, prin care tirania este condamnată ca fenomen al haosului în raport cu ordinea politică legitimă, se întemeiază pe numeroase tradiții particulare despre felul anume în care unul sau altul dintre tirani și-a dobîndit și și-a exercitat puterea; fiecare dintre aceste istorii stă sub semnul nelegitimității: față de ordinea precedînd tirania, ca și față de ordinea construită pe ruinele acesteia.

În mai toate cetățile Greciei, înainte de instaurarea tiraniei, ordinea „firească" a raporturilor de putere era echivalentă cu monopolizarea acestora de către o aristocrație ereditară, funciară și războinică: *eupatrizi* la Atena, *hippeis* (cavaleri) în Eubeea, *hoi aristoi*, „cei mai de frunte" cum se numeau ei mai pretutindeni. Distanțarea tiranilor față de aceste grupuri nobiliare se exprimă, în tradiție, prin anecdote care accentuează non-apartenența tiranului la acest grup tradițional. Cypselos, primul tiran al Corintului, este fiul unei descendente a nobililor locali, căsătorită însă, contrar uzanței proprii nobililor *Bachhiadai* care stăpîneau cetatea, în afara clanului; despre Pittakos, tiran al Mitylenei din Lesbos, poetul Alcaios, contemporan și dușman al acestuia, ne spune că era străin după mamă de cetate, de neam prost și umil; Pisistrate, tiranul Atenei, se trăgea dintr-o familie obscură, nu din cele care, în chip tradițional, guvernau efectiv cetatea; înaintea lui, dinastia de tirani ai Siaponei, Orthogorizii, ar fi fost întemeiată de un „bucătar", *mageiros*. Această din urmă împrejurare ne-ar putea da și cheia descifrării unor asemenea anecdote: *mageiros* nu înseamnă doar „bucătar", ci, înainte de toate desemnează pe cel care împarte carnea animalului sacrificat ritual (se știe că în Grecia sacrificiul de animale domestice este ritualul esențial al cultului), așa încît obîrșia umilă a tiranului care s-a înstăpînit asupra unei cetăți dominate de nobili pare a rezulta din interpretarea abuzivă a unei calificări religioase, nu dintr-o situație de fapt.

Fiindcă, privită dintr-un alt unghi, tradiția despre tirani evidențiază faptul că aceștia reprezintă cazuri de exacerbare a înseși valorilor definind aristocrația pe care regimul tiranic o dislocă: Cypselos este un Bacchiad, chiar dacă parțial legitim și aflăm că a fost părtaș la putere înainte de a uzurpa doar pentru sine; Pittakos este cu adevărat fiul unei prințese trace, dar căsătoriile dinastice sînt tipice pentru aristocrație, nu pentru oamenii de rînd. Cea mai clară ilustrare a faptului că tiranii reprezintă cazuri excesive de comportament aristocratic este rolul aparte pe care-l joacă victoriile olimpice în cariera viitorilor tirani, efectivi (ca Hieron) sau aspiranți la tiranie (ca atenianul Cylon). Or, victoria în întrecerile sportive este semnul prin excelență al unui destin aristocratic exemplar; aducătoare de atîta prestigiu și faimă încît, spune tradiția, învingătorilor li se deschidea o poartă anume pentru a intra în cetate — o „poartă" altfel decît cea obișnuită, fiindcă se făcea doar pentru ei, dărîmîndu-se în zidul cetății o intrare triumfală (se socotea, tocmai, că acest obicei stă la originea *arcului de triumf*).

Simbolistica spărturii prin zid care devine cale triumfală răspunde exact tradiției despre uzurparea tiranică: ideea de ordine a cetății, exprimată și prin tradiția legitimității nobiliare, moștenite de la o generație la alta, și prin organizarea imaginară a spațiului cetății ca spațiu ordonat, delimitat de un zid de incintă în care *poarta* reprezintă locul prestabilit și controlat (de zeul Hermes ca și de ostașii cetății) în care, într-un univers normal, comunică interiorul cu exteriorul și cetatea cu ceea ce e în afara ei, cu *non-cetatea*, sînt brutal răvășite de prezența insolită și încărcată de forță disruptivă a tiranului. El intră în propria-i cetate pe acolo pe unde doar dușmanii ar putea intra — prin zidul de apărare dărîmat în calea lui; dar această dislocare a zidului se face de chiar concetățenii lui, în cinstea biruitorului, care își manifestă astfel deodată și legitimitatea, și calitatea de uzurpator. Sofocle spunea, despre tiranul esențial care rămîne Oedip că e *hypsipolis apolis*: „de-asupra cetății și (tocmai de aceea) în afara cetății"; sau, la fel de bine, „fără cetate tocmai fiindcă e deasupra cetății" — generatoare de haos tocmai fiindcă pornește din adîncul ordinii instituite, tirania e o formă dedublată a puterii. Dacă o privim ca instituție, lipsa ei de legitimitate ne izbește imediat; dacă o privim ca uzurpare, percepem deîndată faptul că s-a născut din însăși ordinea pe care o neagă. Fiindcă a devenit manifestarea prin excelență a haosului politic, tirania nu poate avea decît o esență haotică; ea apare ca non-structură și destructurează deopotrivă cîmpul acțiunii politice concrete și pe cel al reflexiei politice. Abuzul tiranic, constrîngerea și represiunea au drept corelat excesiva generozitate lipsită de criterii coerente: tiranii apar nu doar ca monștri, ci și ca încarnare a unei tradiții legendare care pune în joc dărnicia fără margini, bogăția fără margini, construcțiile fără măsură. „Vîrsta lui Cronos" era în tradiția antică o vîrstă a comensalității cu zeii — dar riscul de a-ți mînca proprii copii la masa lui Cronos nu lipsește din acest imaginar paradis. ■

Zoe PETRE

Opinii

MANUALUL DE ISTORIE — ÎNCOTRO?

În ultimele patru decenii, puține științe au fost mai siluite, mai chinuite, puse în patul lui Procust ca istoria. Rescrisă după sistemul orwellian în funcție de comăndamentele de moment, ea a ajuns un joc de lumini și umbre manevrate misterios, în așa fel încît, după personajul zilei, ba greva din 1933, ba demonstrația de la București de la 1 mai 1939 era evenimentul cel mai reprezentativ al perioadei interbelice.

Dacă cercetarea propriu-zisă s-a putut realiza în multe compartimente, uneori cu penibile eforturi pe care le vom evoca altă dată, funcția educativă a istoriei naționale a fost deformată pînă la caricatură. În locul unei oglinzi în ale cărei ape să se regăsească faptele strămoșilor, să le urmărească cu interes și încîntare, să-i incite la lecturi noi, la vizitarea unor monumente și la discuții pasionate, elevilor li s-a aplicat o riguroasă spălare a creierului care în cele din urmă trebuia să aibă ca efect acel automatism al oilor lui Orwell: „Patru picioare-s bune, două picioare-s rele". Istoria ajunsese un fundal pe care se proiecta uriașă, tentaculară, copleșitoare o singură figură. Restul trebuia înfățișat estompat, epitetele drămuite cu grijă, explicat cu mare atenție că deși cutare voievod luptase pentru independența țării, mizeria, oprimarea și sărăcia îi caracterizaseră domnia. Și pentru ca elevii să nu uite nici o clipă de singurul om care a gîndit și a făptuit ceva în țara asta, la fiecare lecție era atașat micul catehism de validare privind „concepția", „definițiile", „aprecierile" n.c.-ului. Chiar dacă acestea erau de tipul: „Ce mic e omul în fața muntelui".

Înșiși autorii de manuale adoptaseră vocabularul limitat sub trei sute de cuvinte, stereotip, unde se învălmășeau fraze despre „atentat reacționar de clasă", „imitații franțuziste", „respingerea modelelor orientale de cultură". Culmea metodologică fusese atinsă cu arborele genealogic comunist care începea cu socialismul utopic (1835), trecea prin neamuri colaterale — Internaționala I-a, a II-a, a III-a — și culmina cu partidul comunist român. (Manualul de clasa a IX-a, p. 107).

Cum s-au putut apăra elevii de această agresiune? Prin lecturi particulare, dacă beneficiau de un mediu propice, prin indiferență disprețuitoare sau, pentru că trebuiau să treacă într-un fel clasa, prin debitarea unor fraze goale de tipul: „meșteșugurile s-au dezvoltat", „țăranii erau exploatați", „clasele guvernante au înfeudat țara capitalului străin".

Dezorientați foarte adesea, dialogînd nesigur cu profesorii lor, elevii sînt totuși aceia care pînă mai ieri făceau să circule butada: „În anul 2089 cineva întreabă: Cine a fost nicolae ceaușescu? Răspuns: Un tip care a trăit în vremea lui Ilie Năstase".

Inițiativa profesorilor a fost și ea jugulată. Ziua metodică, în loc să prilejuiască dezbateri vii asupra modalităților optime de predare a istoriei, s-a cantonat în audierea de conferințe pe calapodul „Concepția tovarășului despre: Decebal, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu ș.a.". Preocuparea profesorilor de istorie se îndrepta nu către conceperea unei lecții atrăgătoare, destinse, a unui dialog inteligent cu clasa, ci către aranjarea în holul școlii a portretelor, lozincilor, volumelor de opere. Se știe, de pildă, că la un moment dat li s-a livrat mai tuturor instituțiilor un mare număr de portrete în semi profil. Cuiva i-a venit ideea că personajul ar putea fi socotit într-o ureche; apoi pe cravată a apărut un desen ce putea fi socotit un placheu stilizat, amintitor de o meserie incompatibilă cu depozitarul tuturor epitetelor ornante din limba română. Erau spine iritative care-i făceau pe profesorii de istorie să aștepte înspăimîntați ordinul, ce întîrzia să vină, de scoatere sau menținere a portretelor în pricinate.

Deci, cu ce să începem

Acum, cînd fiecare dintre noi, în timpul orelor de nesomn, căutăm să deslușim cît și cum am fost părtași la schilodirea spirituală a minților fragede, necoapte, ce noțiuni le-am inculcat, cît le-am înșelat așteptările, trebuie să privim cîteva adevăruri în față:

Istoria Românici — mai ales cea modernă și contemporană — a fost o suită de sloganuri greu rostite de profesori, anevoie înghițite de elevi.

Legarea tuturor faptelor istorice de judecata de valoare formulată de o singură persoană a avut ca urmare înstrăinarea tinerilor de istorie.

Restrîngerea pernicioasă a noțiunilor la cîteva litanii despre „lupta partidului" a fabricat ignoranți.

Și aici consider că este punctul nevralgic al relației predarea istoriei-profesor-elev. Comportamentul sălbatic față de monumente prin scrijelirea a tot felul de cuvinte pe ele, observațiile neghioabe sau chiar ireverențioase în timpul vizitării unor muzee, preferința marcată pentru filme ca „Misterele Bucureștilor" și entuziasmul pentru Mărgelatu, acel „superman" de pe Dîmbovița, trebuiesc privite drept consecințe ale carențelor învățămîntului liceal de istorie.

Fără să dramatizăm și mai ales fără să absolutizăm situația, căci atît printre elevi cît și printre profesorii de istorie există numeroase excepții notabile, realitatea trebuie privită cu luciditate. Tarele vechii societăți nu dispar doar criticîndu-le, iar noua condiție umană pe care vrem s-o statornicim are nevoie de indivizi liberi. Ei se formează pe baza unui

(Continuare în p. 45)

CONTRIBUȚII

UN AMBASADOR ENGLEZ ÎN MISIUNE LA CURTEA LUI MIHAI VITEAZUL

Tînăra cercetătoare engleză Laura Coulter a absolvit cursurile lui School of Slavonic and East European Studies din cadrul universității londoneze [catedra de limbă, literatură și istorie română], lucrînd în prezent la definitivarea unei interesante teze de doctorat cu subiect de istorie medie românească: Relațiile anglo-române în perioada 1583-1620 în contextul activității Ambasadei engleze din Constantinopol de sprijinire a domnitorilor și pretendenților din țările române (cu precădere din Moldova). **Datele cuprinse în titlu indică o perioadă cuprinsă între momentul înființării Ambasadei engleze la Constantinopol și al începutului penetrației economice a Companiei Levantului în bazinul răsăritean al Mediteranei (1583) și accentuarea dominației otomane asupra celor trei țări române (1620), în urma înfrîngerii campaniei antiotomane a lui Gaspar Grațiani, ecou al războiului de eliberare purtat de țările române sub glorioasa conducere a lui Mihai Viteazul.**

La School of Slavonic and East European Studies, Laura Coulter a audiat și cursurile cercetătorului dr. I. Caproșu de la Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" din Iași, invitat la Londra ca „visiting professor". La sugestia sa, de altfel, și-a ales și subiectul tezei de doctorat, subiect aprobat de titularul catedrei, prof. Dennis Deletant[1], care o și îndrumă în calitate de conducător științific.

Bursieră a Consiliului Britanic (The British Council), doctoranda a urmat cursuri de vară în România (1986 și 1988), pentru perfecționare în limba și istoria românilor, iar între 17 și 31 mai 1989, a efectuat un stagiu de documentare la București, lucrînd în cadrul Institutului de istorie „N. Iorga". Din capitolul deja redactat și intitulat O examinare a statutului și activității ambasadorilor englezi la Poarta otomană la sfîrșitul sec. XVI și începutul celui de al XVII-lea, **am selectat fragmentul de mai jos, prezentînd un episod** necunoscut din istoria mai veche a relațiilor anglo-române: **vizita făcută la curtea lui Mihai Viteazul de către Henry Lello, ambasadorul reginei Elisabeta I la Constantinopol între 15 decembrie 1597 și 24 mai 1607, vizită efectuată la cererea sultanului Mehmed III (1595-1603), în vederea continuării medierii unei păci între otomani și adversarii lor coalizați în Liga Sfîntă, proces care fusese inițiat de predecesorul lui Lello, Edward Barton.**

Un document descoperit recent de tînăra cercetătoare engleză pune în lumină rolul de primă importanță pe care îl juca Mihai Viteazul — atît pe plan militar cît și politic — pe eșicherul atît de complex al centrului și sud-estului Europei. El întregește imaginea activității diplomatice a domnitorului român, subliniindu-i dimensiunile continentale. Atunci, la sfîrșitul veacului XVI și începutul celui următor, cînd se profilau tot mai limpede tendințele expansioniste ale Habsburgilor, ca și afirmarea tot mai clară a politicii engleze de sprijinire interesată a Imperiului otoman, acțiunea concertată a celor trei țări române era, cum se va vedea, un factor politic și militar de care marile puteri europene nu puteau face abstracție.

Precizăm că titlul fragmentului reprodus aparține redacției Magazin istoric.

[1.a] *Magazin istoric*, nr. 9/1982; 5/1989; 6/1973.

În 1593 a izbucnit războiul dintre Poarta otomană și Imperiul habsburgic, coalizat — sub oblăduirea papei Clement VIII (1592-1605) — în așa-numita Ligă Sfîntă cu Spania lui Filip II și unele ducate din nordul Italiei — Toscana, Mantova și Ferrara, ulterior și cu cele trei țări române conduse de Mihai Viteazul, Aron Vodă și Sigismund Báthory. Conflictul dezlănțuit în Europa centrală și de sud-est punea în pericol interesele Angliei în Mediterana de răsărit datorită, mai ales, rivalității ei cu Spania, rivalitate ce se manifestase deschis prin ostilitățile începute în 1588 și care duseseră la zdrobirea „Invincibilei Armada"[2]. Pe acest fond, Poarta s-a folosit de activitatea dinamicului ambasador englez la Constantinopol Edward Barton (august 1588-15 decembrie 1597) spre a încerca destrămarea Ligii Sfinte și, mai ales, readucerea țărilor române în sfera de influență otomană. Orientarea Porții către Barton s-a datorat și faptului că acesta a întreținut relații bune cu Aron Vodă și cu Mihai Viteazul, pe care îi și sprijinise să obțină domnia; cu ei a întreținut o vie corespondență și schimburi de mesaje prin emisari. Același gen de relații a cultivat ambasadorul englez și cu Sigismund Báthory, el fiind, așadar, un bun cunoscător al problemelor românești ale vremii sale. Un prim succes a fost înregistrat prin obținerea neutralității binevoitoare a Poloniei, țară în care partida cancelarului Zamoyski, ostilă Habsburgilor și planurilor de expansiune ale acestora, s-a opus categoric intrării în Liga Sfîntă.

Primii ani de război s-au scurs în campanii de uzură, cu succese trecătoare cînd pentru o tabără, cînd pentru alta, nici una nereușind însă să-și impună supremația. În 1595, cu ajutorul Poloniei, Poarta a reușit să scoată Moldova din coaliția creștină și s-o neutralizeze prin instalarea pe tron a Movileștilor[3], dar în același timp a suferit o zdrobitoare înfrîngere în Țara Românească, unde Mihai Viteazul, sprijinit și de aliații săi, a aruncat peste Dunăre oștile înfrînte ale

marelui vizir Sinan Pașa. Revanșa parțială obținută de otomani pe frontul din Ungaria, prin nimicirea trupelor imperiale și ale lui Sigismund Báthory, în bătălia de la Keresztesz (26 octombrie 1596), nefiind exploatată cum se cuvine, a rămas fără urmări.

Iată de ce, paralel cu operațiile militare — haotice și prost coordonate de ambele părți angrenate în conflict, Poarta, respectiv, Liga Sfîntă —, au continuat activ, mai ales din partea otomanilor, tratativele diplomatice pentru încheierea păcii, sau măcar pentru scoaterea din luptă a lui Mihai Viteazul și a lui Báthory.

Mihai înțelegea să se achite cu toată lealitatea de obligațiile ce-i reveneau prin alăturarea sa la Liga Sfîntă, dar era conștient de faptul că flancul răsăritean al coaliției creștine fusese slăbit prin desprinderea Moldovei; mai mult, din această parte amenința primejdia incursiunilor tătare. Totodată, Mihai nu se putea încrede nici în Sigismund Báthory (acesta trata el însuși în secret cu otomanii) și nici în promisiunile prea puțin onorate ale imperialilor. Spre a cîștiga timp și a-și consolida pozițiile avantajoase dobîndite pe cîmpul de luptă, domnitorul român a întrezărit posibilitatea unei înțelegeri momentane cu Poarta și în acest sens, în 1596, a inițiat negocieri prin intermediul beilerbegului Rumeliei, Hasan pașa. După îndelungi tratative, în decembrie 1596, s-a ajuns la emiterea unui firman prin care sultanul consimțea să reîntărească în domnie pe Mihai, dar cu condiția ca acesta să recunoască suzeranitatea Porții și să plătească tributul.

Ambasadorul englez Barton a urmărit cu atenție demersurile lui Mihai Viteazul de a cîștiga un răgaz din partea otomanilor pînă la clarificarea relațiilor sale cu Báthory și imperialii și a intervenit ca mediator în aceste negocieri. În viziunea diplomatului englez, elementul cel mai important era izolarea Spaniei de restul aliaților săi continentali. Urmărind acest obiectiv final, Barton intenționa, pentru o primă fază, să-i scoată pe Mihai și pe Báthory din coaliția creștină și, astfel, slăbind Liga Sfîntă, să-i constrîngă pe Habsburgi să intre în negocieri cu Poarta.

În cursul anului 1597, Mihai a continuat tratativele cu otomanii prin intermediul lui Meletios Pigas — patriarhul Alexandriei (1590-1601) și loctiitor al patriarhului de Constantinopol (1597-1598) — și al lui Edward Barton, condiționînd însă încheierea păcii de respectarea de către Poartă a vechilor drepturi ale țării [respectiv cele stabilite prin vechile capitulații — *n.r.*]. Din februarie și pînă în decembrie 1597 s-a purtat o intensă corespondență între Mihai și mijlocitorii săi pe lîngă Poartă, dar tratativele n-au ajuns la o clarificare concludentă a pozițiilor, domnitorul român menținîndu-se ferm în atitudinea sa independentă. În aceste împrejurări, s-a produs și moartea neașteptată a lui Barton, la numai 35 ani; căzut victimă unei boli de plămîni. Mihai și-a exprimat regretul pentru decesul prematur al celui pe care — cum îi scria la 11 februarie 1598 patriarhului Meletios — „îl avusese ca un frate".

Situația politico-militară complicată în care se aflau otomanii la începutul anului 1598 i-a determinat să continue demersurile în vederea încheierii păcii. Sultanul Mehmed III era însă prea mîndru pentru a face el însuși pasul și atunci a apelat la noul ambasador englez. Așa s-a ajuns la neobișnuita misiune pe care i-a încredințat-o lui Henry Lello care, *fapt fără precedent, s-a deplasat personal la curtea voievodului român*[1], spre a reactiva negocierile.

O corespondență din Esztergom (Strigoniu), din 1 februarie 1598, a familiei Fugger ne înștiințează că „sultanul nu va scrie el cel dintîi scrisoarea și se spune că a cerut, prin urmare, trimisului englez [Lello] să înceapă negocierile, să scrie voievodului Mihai și să-l sfătuiască a trimite tributul. Se spune că aceasta ar fi începutul unei păci [pe cale] de a fi încheiată între Maiestatea Sa [Rudolf II] și sultan. *Iată de ce reprezentantul englez a fost trimis la domnul Țării Românești, spre a-i da toate lămuririle* [subl. ns.] și a-l ruga să împărtășească împăratului printr-unul din solii săi ceea ce a aflat [de la dînsul]".

Acest document, de o excepțională importanță și nepus în circulație pînă astăzi, relevă poziția-cheie pe care o deținea Mihai Viteazul în acel moment în cadrul marii diplomații europene. Solicitat încă dinainte să accepte o înțelegere cu Poarta prin ieșirea din Liga Sfîntă, acum la începutul anului 1598, Mihai era invitat să facă oficiul de *intermediar al păcii dintre otomani și imperiali*, prin mijlocirea ambasadorului englez.

Tratativele au rămas însă fără rezultat. Abdicarea neașteptată a nestatornicului principe Sigismund Báthory la tronul Transilvaniei (30 martie 1598) și preluarea acestei provincii românești sub control mai strict de către imperiali prin comisari trimiși de Rudolf II au creat un ascendent Habsburgilor, cărora le-au sporit reținerile față de o pace cu Poarta. În acest context, — după cum înștiința, la 6 mai 1598, ambasadorul Lello pe Sir Robert Cecil, secretarul reginei Elisabeta I pentru afacerile străine — Mihai a căutat să-și asigure liniștea din partea Porții, trimițînd la Istanbul 10 pungi cu 100 000 galbeni, ceea ce reprezenta jumătate din tributul datorat. Pacea n-a fost însă posibilă, domnitorul român respingînd cu îndîrjire și demnitate pretenția sultănului și a dregătorilor săi de a accepta o supunere necondiționată. ■

Laura COULTER,
Londra

---

[1] Precizăm că toți ambasadorii englezi la Constantinopol care au trecut prin țările române pînă în sec. XIX, în drum spre sau venind din capitala otomană, la începutul sau la încheierea misiunii lor, n-au avut nici unul vreo misiune anume, fiind doar în „călătorie de tranzit" (William Harborne, în Moldova — 1588; Lordul William Paget, în Țara Românească și Transilvania — 1702; Sir James Porter, în Moldova — 1762; Sir Robert Ainslie și Robert Liston, în Țara Românească și Transilvania — 1794 și, în sfîrșit, lordul William Drummond, în Țara Românească și Transilvania — în 1803 — *n.r.*).

TEROARE ÎN PALATUL PRIMĂVERII (II)

În episodul anterior, Vasile Adam, bucătar în Palatul Primăverii sau, mai exact spus, la fosta pereche dictatorială, a relatat cum își începuse serviciul aici.
Iată acum, descrisă amănunțit, o zi în bucătăria din Palatul Primăverii.

În fiecare zi, la ora 6.30 trebuia să mă prezint pentru a primi conteinerele cu alimente pentru ziua respectivă. Precizez că de la ferme și unitățile specializate, toate produsele — legume, lactate, carne — erau trimise în conteinere sigilate, însoțite fiecare de oameni de încredere, din securitate, de la fermele respective. Preluam conteinerele, care erau urcate într-o mașină specială, însoțită de alți oameni ai securității, cu care ne deplasam la palat. Aici, înainte de a-mi intra în atribuțiile firești ale meseriei mi se făcea un consult medical amănunțit, inclusiv un exudat faringian, a cărui analiză se făcea pe loc, în laboratorul din anexele palatului.

Abia după aceea mă schimbam în costumația albă de bucătar și intram în bucătărie, unde, în prezența unei sore dieteticiene și a unui reprezentant al Sanepidului — totodată, ofițer de securitate —, desigilam conteinerele și îmi începeam munca.

Meniurile erau, de obicei, fixate de seara: împreună cu sora dieteticiană alcătuiam patru-cinci variante, în funcție de recomandările medicului și de preferințele culinare; dacă aprobarea o dădea numai unul dintre cei doi, erau oarecare șanse ca meniul să fie acceptat; cînd erau împreună, nu cădeau mai niciodată de acord. Stabilirea lui rămînea pentru a doua zi. De asemenea, trebuia alcătuit un meniu separat pentru copii și un meniu dietetic fără sare, pentru părinții celor doi tirani, care locuiau și ei în Palatul Primăverii.

Cei doi dictatori erau foarte grijulii cu persoana lor. Astfel, pentru a evita creșterea colesterolului nu mîncau niciodată carne de porc, pui sau vițel, ci numai de găină, vită, oaie. Aceasta din urmă se digeră destul de greu, dar nu era o problemă: familia dictatorială dispunea de cele mai bune medicamente pentru stimularea digestiei. În componența felurilor intrau, aproape zilnic, diferite soiuri de pește — morun, nisetru, șalău, păstrăv — toate însă nu de creșcătorie, ci de rîu, respectiv din Dunăre, dacă erau sturioni. Așijderea, carnea trebuia să provină de la animale hrănite exclusiv cu nutreț din care era exclusă orice substanță chimică artificială. Întîia „chimistă" se ferea ca de foc de orice îngrășămînt chimic, de care în schimb, aveau parte din belșug locuitorii întregii țări.

Nu lipseau, în nici o zi, dintre produse, antricoatele de vită cu „floare" -- adică mica inimă de grăsime din mijlocul antricotului. Micii erau mici numai cu numele, cîntărind de la 100 grame în sus.

În imagine: veselă de cea mai fină calitate se găsea în fiecare reședință dictatorială; de data aceasta, chiar la cabinetul nr. 1, unde cei doi dictatori luau uneori prînzul.

Riguros controlate erau și produsele lactate, care proveneau de la ferma specială a ceaușeștilor, de la vite hrănite exclusiv pe pajiști unde nu se arunca nici un fir de îngrășământ. Etichete speciale trebuiau să precizeze exact, chiar și de la care vacă — Florica sau Reta — proveneau laptele, untul sau smîntîna aduse la masa prezidențială.

Un articol nelipsit de la mese erau băuturile. De cea mai fină calitate, de cel mai ridicat preț. Și în această privință gusturile difereau: dictatorul bea de obicei șampanie. Numai marca Dom Pérignon — una dintre cele mai vestite case producătoare. De fapt — acum pot s-o mărturisesc —, era mai mare păcatul de această băutură. Orice cunoscător știe că pentru a-și etala calitățile: buchet, aromă, perlare, spumă ș.a.m.d., șampania trebuie servită la o anumită temperatură (2-4°C), în pahare adecvate. Din teama de a nu răci și răgușI — cine ne-ar mai fi putut rosti „înălțătoarele" discursuri —, aceste reguli erau permanent încălcate, fina băutură, care costa sute de franci o butelie, fiind servită la temperatura camerei (care, se știe, iarna nu era, pentru dictator, aidoma celei în care trăiau milioane de oameni din România, ci se menținea constant la 24-26°. De prisos să mai spun că, astfel consumată, șampania nu se deosebea de o poșircă oarecare.

„Coana Leana" (cum îndrăzneam să-i spunem cîteodată, tainic) bea vin: în principal, Galbenă de Odobești — unul dintre puținele soiuri vechi românești, vestit încă pe timpul lui Ștefan cel Mare, dar cultivat, în prezent, pe o suprafață extrem de restrînsă. De mare prețuire, în ultimii mei ani de serviciu, devenise vinul casei — un vin din soiul Fetească, preparat la Băneasa și îmbuteliat în sticle speciale, de 350 ml capacitate. În primii ani după '65 — atrasă de mirajul prețurilor de pe piață, bea și ea șampanie „Cordon Rouge"; ulterior, preferințele au mers spre coniac: Courvoisier, Grand Fine Napoleon, Metaxa. Copiii s-au orientat de la început spre băuturile anglo-saxone. în primul rînd whisky. Astfel, fiecare membru al familiei mînca ce și cît dorea, bea ce și cît vrea. Spre disperarea — mai ales, în primul caz — a bucătarului (adică a subsemnatului), pe care îl apuca uneori și ora șase după amiaza fără ca toți membrii familiei să fi servit prînzul, trebuind, de abia de atunci încolo, într-o tensiune permanentă, non-stop, să pregătesc cina, să alcătuiesc meniurile pe a doua zi și tot așa. Rareori, puteam să mă întorc acasă înainte de miezul nopții.

Deseori, dictatorul mînca la sediul fostului comitet central. În asemenea cazuri, trebuia la ora 13 fix, să ambalez ceea ce pregătisem pentru ziua respectivă în recipiente speciale, introduse de asemenea într-un conteiner sigilat de către un ofițer de securitate.

Tot în conteinere sigilate se țineau vesela și tacîmurile, din aceeași frică bolnăvicioasă de a nu se îmbolnăvi ori de a nu fi otrăviți. Îmi amintesc că odată, cu prilejul unei vizite, în Dolj mi se pare, fiindcă nu se luase vesela, a trebuit să trec fiecare farfurie în care serveam prin flacăra unei spirtiere. Felurile trebuiau aduse la masă unul după altul, fără nici o pauză, pentru a nu răpi din „prețiosul" timp de lucru al familiei dictatoriale.

În anii de început, cît eram încă tînăr și rezistent (și nici pretențiile nu deveniseră atît de mari; ele au crescut nemăsurat, cu timpul), mai țineam la tăvăleală. Pe măsură ce anii de serviciu se adunau și oboseala fizică și nervoasă devenea tot mai apăsătoare îmi era tot mai greu să rezist. Nu aveam dreptul nici la concediu, nici la zile de odihnă, fie ele sărbători legale sau de alt fel. Pretextam, din cînd în cînd, cîte o boală în familie: un copil, soția... Teama îngrozitoare de a nu se molipsi îi făcea atunci să-mi acorde cîteva zile de răgaz. Alteori, cînd accidental mă scrijelam la un deget, cu acordul medicului, cîștigam alte cîteva zile, din aceeași frică animalică a dictatorilor de a nu se molipsi, de a nu fi contaminați. De altfel, o criză de colică renală, o internare de cîteva săptămîni, urmată de o convalescență pe care am prelungit-o cît am putut, mi-au îngăduit, în anul 1979, să scap din infernul serviciului din Palatul Primăverii. ■

(Va urma)

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Angrenată într-o furibundă campanie de distrugere a mărturiilor trecutului nostru, dictatura ceaușistă instaurase în ultimul deceniu și interdicția publicării oricăror referiri la edificii demolate sau pe cale de dispariție. Cu atît mai mult a fotografiilor-document. Odată cu intensificarea acțiunii de distrugere a Bucureștilor, devenise practic imposibilă orice menționare a foarte multor străzi, cartiere, instituții publice, clădiri etc. a căror existență, năruită de buldozere, rămăsese doar în amintirea contemporanilor. Revista noastră și-a făcut o datorie de onoare de a publica, în pofida interdicțiilor, imagini amintind de vechile locuri și edificii bucureștene, ceea ce stîrnea, desigur, de fiecare dată, furia dictaturii.

Cu atît mai mult avem datoria de a prezenta acum, cînd apărem în libertate, fotografii-document ale unor construcții bucureștene, sau din alte localități ale țării, căzute pradă oarbei sete de demolare a ceaușeștilor.

Iată cîteva clădiri din Bucureștii de odinioară, demolate în anii „epocii de aur" de tristă, foarte tristă amintire: 1) Spitalul Brîncovenesc; 2) Mănăstirea Cotroceni și biserica Sfîntul Spiridon Vechi; 3) Arsenalul armatei și Arhivele statului; 4) Hotelul „Victoria" (fost „Grand Hôtel de France") și Institutul medico-legal „Profesor M. Minovici"

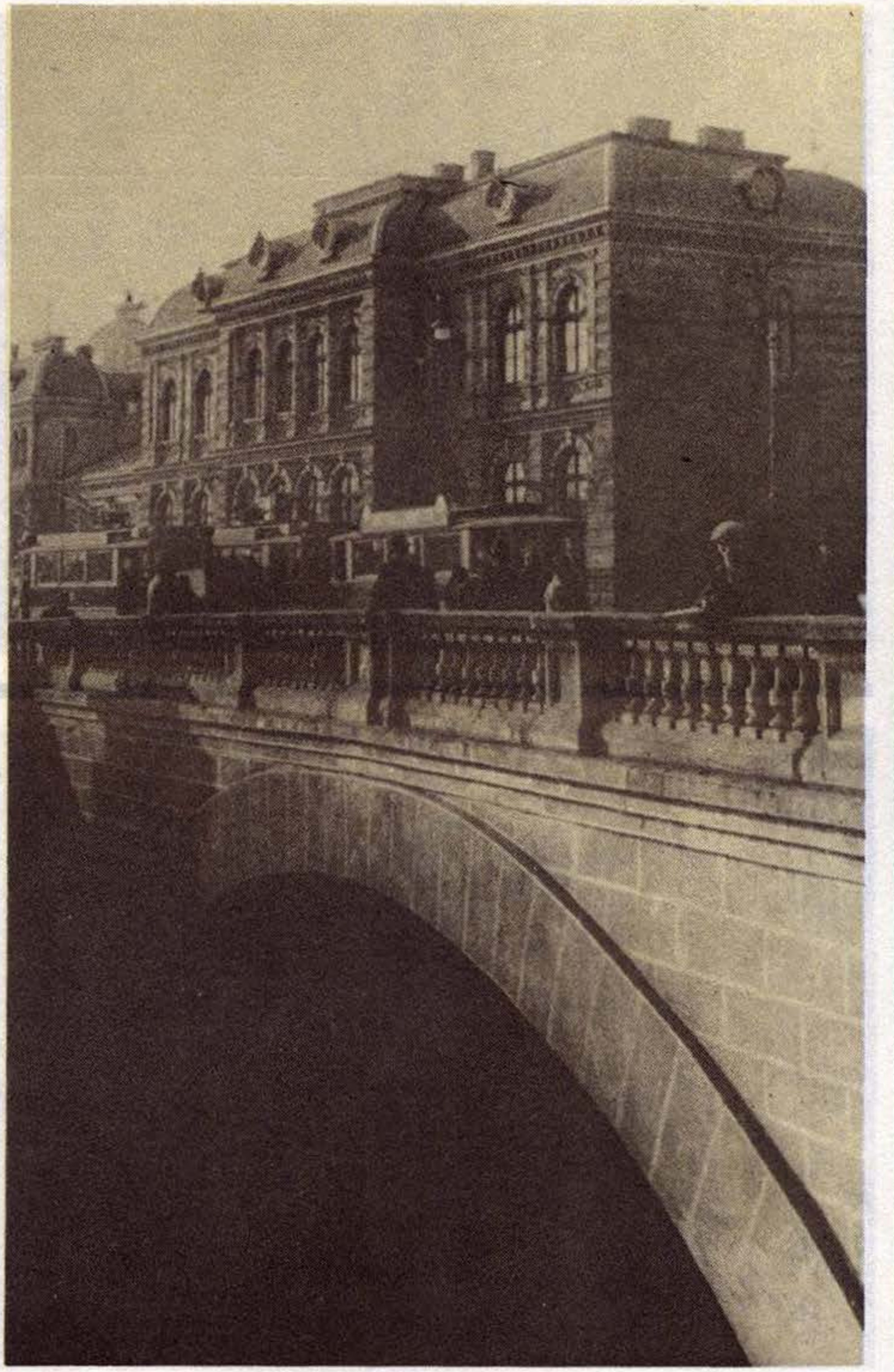

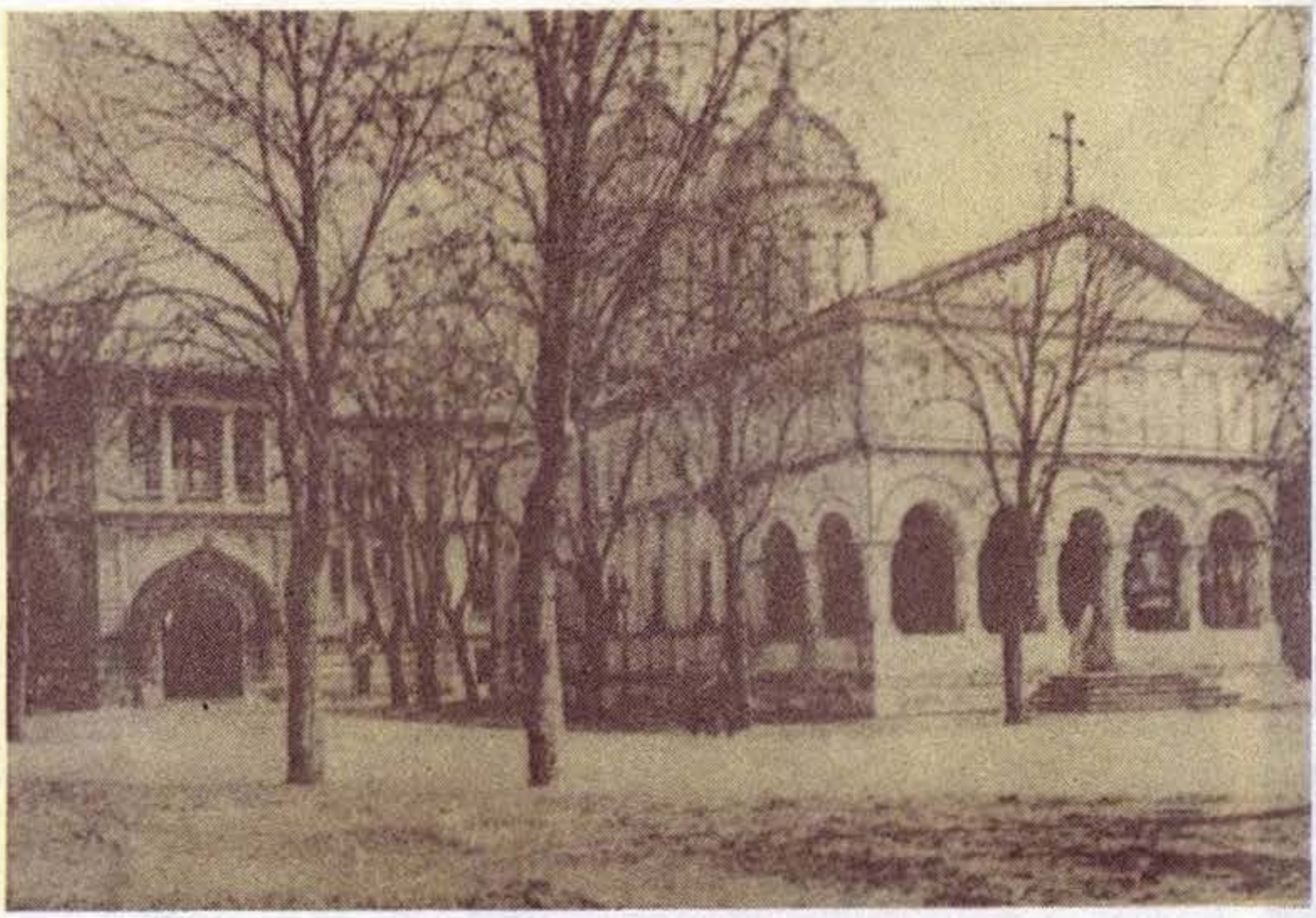

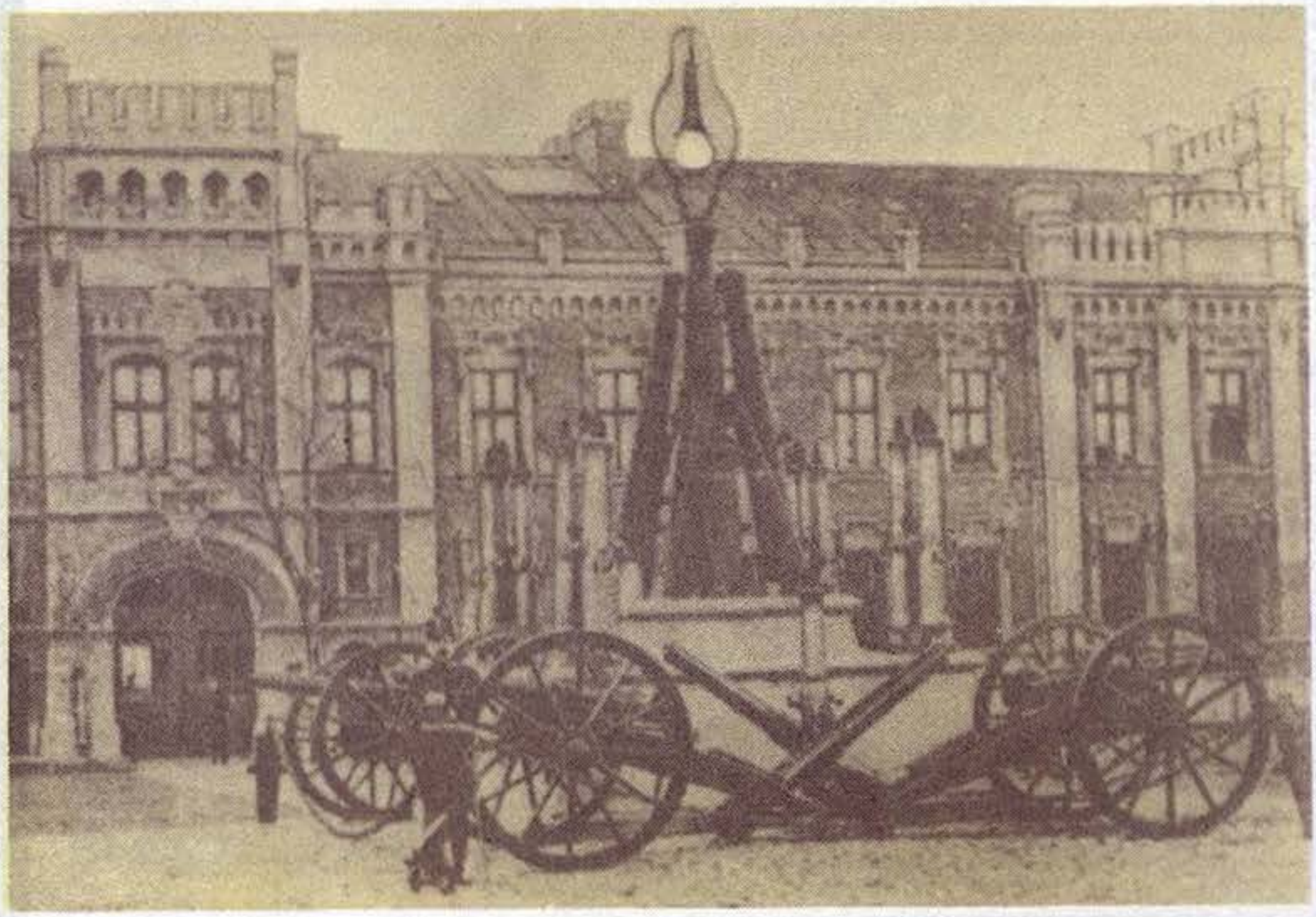

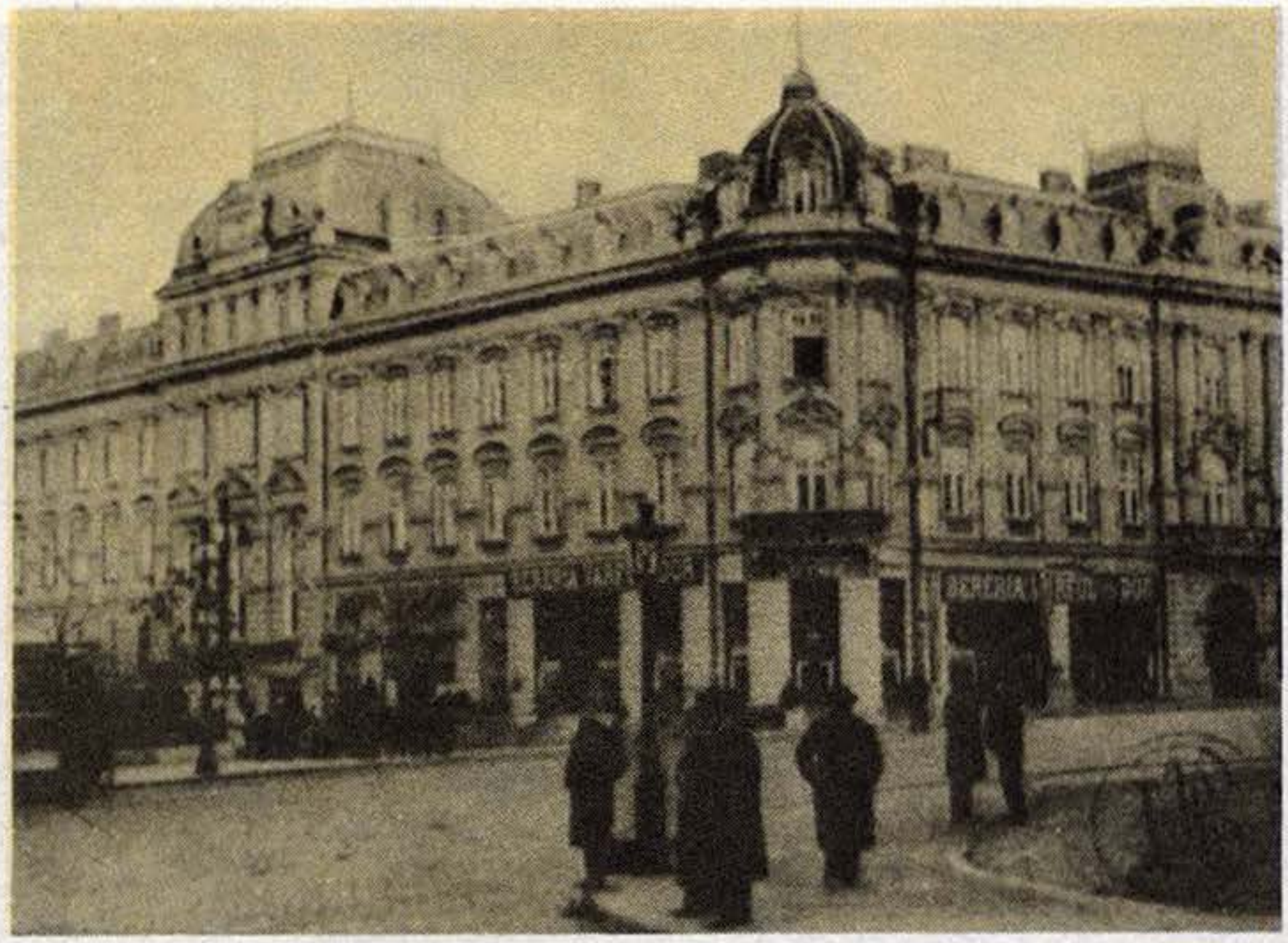

PROFESOR M. MINOVICH

iunie 1941 - august 1944

MINISTRUL ELVEȚIEI LA BUCUREȘTI TRANSMITE...

Printre numeroasele documente, prezentînd un interes deosebit pentru istoria României, păstrate în Arhiva Federală de la Berna, se află și rapoartele confidențiale ale lui René de Weck[1], ministrul Elveției la București, între anii 1933-1945. Aceste rapoarte, înaintate la interval de cîteva zile lui Pilet Golaz, consilierul federal pentru relațiile externe ale Elveției (ministrul de externe), constituie de fapt o neprețuită și inedită cronică a vieții politice românești din anii 1941-1944, cronică din care revista Magazin istoric publică începînd cu acest număr o serie de fragmente.

René André Rodolphe de Weck s-a născut la 14 mai 1887, în orașul Fribourg, într-o veche familie patriciană cunoscută încă din 1375, care a dat Elveției numeroși ofițeri superiori, miniștri, clerici, judecători, președinți de societăți. A studiat în Elveția, la Paris și München. Doctor în drept, a practicat avocatura și jurnalistica pînă în 1913, cînd a intrat în diplomație, ca atașat de legație la Londra. Din 1917 pînă în 1932, a ocupat funcțiile de secretar și consilier la legația elvețiană din Paris. La 23 februarie 1933 a fost numit ministru al Elveției la București, unde a funcționat, în această calitate, pînă la 13 iulie 1945, cînd a fost mutat ca ministru al țării sale la Roma. A murit la Berna, în 1950.

Intelectual distins, cu o vastă cultură, cu multiple și diverse preocupări, autor de lucrări în domeniul diplomației, scriitor, critic literar, membru fondator al Societății scriitorilor elvețieni și al Asociației internaționale a scriitorilor de limbă franceză, ziarist (colaborator, timp îndelungat, la Mercure de France), René de Weck a jucat un rol cu totul deosebit în lumea diplomatică din București.

Cunoașterea realităților românești, poziția sa de trimis al unei țări neutre, dar care în anii războiului gira interesele Aliaților occidentali în România, putînd deci servi drept o importantă cale de comunicare cu aceștia, legăturile sale directe cu mareșalul Ion Antonescu și cu Mihai Antonescu, cele cu opoziția și, în mod special cu Iuliu Maniu, cele cu cercurile Palatului, cu miniștri, generali, diplomați, oameni de afaceri, i-au permis să devină cel mai bine informat diplomat dintre cei acreditați la București.

De Weck a fost, totodată, cel mai solicitat, ca intermediar, în vederea unor demersuri în afara țării, pe care le-a îndeplinit fără să depășească, formal, cadrul neutralității elveține, dar situîndu-se, totdeauna, pe pozițiile unui democrat autentic, ale unui critic față de autoritarismul regimului Antonescu, ale unui om ce condamna puterile totalitare, sub presiunea cărora se afla România și, în sfîrșit, de pe pozițiile unui simpatizant față de cercurile rezistenței românești. După unele informații, provenite din cercurile partidelor de opoziție, René de Weck a facilitat chiar într-o serie de cazuri transmiterea unor informații ale acestora către Aliați.

Rapoartele sale ne aduc numeroase informații și precizări, dezvăluie cele întîmplate în culisele vieții politice românești, redau atmosfera de tensiune a acelor ani. Comentariile inteligente și incisive merg pînă la fondul problemelor, zugrăvesc chipuri și caractere ale protagoniștilor dramei istorice a poporului român, fie că e vorba de cei din pătura conducătoare, fie de oamenii simpli.

Politica oscilantă a cercurilor conducătoare românești, frămîntările opiniei publice, îi oferă ministrului elvețian ocazia unei analize de mare subtilitate, nu lipsite de ironie, a vieții politice a României, dar cu accente de reală compasiune pentru soarta românilor surprinși între ciocan și nicovală, între cele două puteri totalitare — Germania hitleristă și Uniunea Sovietică stalinistă.

Prima parte a prezentei culegeri de extrase din rapoartele confidențiale ale ministrului Elveției cuprinde relatările și comentariile sale privind starea de spirit a armatei române, angajată pe frontul de răsărit. De la „Vă ordon, treceți Prutul", pînă la întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, rapoartele lui de Weck oglindesc, rînd pe rînd, bucuria românilor de a fi redobîndit Basarabia și nordul Bucovinei pierdute în urma ultimatumului sovietic din 1940, consemnează opoziția crescîndă față de continuarea războiului alături de Hitler și resentimentele față de „aliații" germani, și se încheie cu decizia României de a se alătura, fără condiții, Națiunilor Unite, materializată prin actul de la 23 august 1944.

Dar, remarcă de Weck, de la prima pînă la ultima zi a războiului din răsărit, în mintea ostașilor a

[1] Nume cunoscut cititorilor noștri din articolele apărute în *Magazin istoric*, nr. 8/1987 și 8/1989.

stăruit gîndul la Ardealul smuls din trupul țării, a cărui recuperare, în schimbul participării, pînă la capăt, la război, a constituit din partea lui Hitler obiectul unui permanent șantaj. Putem urmări, de asemenea, evoluția poziției mareșalului Antonescu, care, în calitatea sa de „Conducător" al statului, și-a asumat răspunderea unică și totală pentru politica țării, inclusiv pentru strategia conducerii războiului; aceea a generalilor, a căror atitudine reflecta, în mai mare măsură, situația de pe front; a ofițerilor și trupei, care purtau, nemijlocit, povara luptelor și a jertfelor.

În tot acest răstimp, Ion Antonescu a rămas consecvent cu sine, apărîndu-ne ca o personalitate căreia i se pot imputa multe, dar care nu era lipsită de o anumită ținută și de logică în felul cum concepea el apărarea cu arma în mînă a intereselor României. Rămîne ca istoricii, descătușați în sfîrșit prin Revoluția din decembrie 1989, să-i aprecieze obiectiv greșelile și meritele. E cazul să reamintim, aici, doar faptul că o dată cu ocuparea Basarabiei și a nordului Bucovinei[1], în 1940, amenințarea Uniunii Sovietice staliniste nu a fost îndepărtată și că Molotov, în convorbirile sale cu Hitler, la numai 5 luni mai tîrziu, extindea pretențiile Rusiei și la Bucovina de sud (Stenograma discuției Hitler-Molotov, din 13 noiembrie 1940, în volumul 1939-1941. Sovetsko — natistskie otnoșeniia. Documentî [1939-1941. Relațiile sovieto-naziste. Documente], Paris-New York, 1983).

Cum se știe, intrarea României în război pentru reunirea Basarabiei și Bucovinei de nord s-a dovedit zadarnică. După jertfa celor 624 740 ostași uciși, răniți și dispăruți, cele două provincii românești au fost din nou pierdute. A urmat participarea la lupta împotriva hitlerismului, în care România a pierdut alți 169 822 ostași, fără să se fi putut evita o lungă și dureroasă ocupație militară a țării, care s-a soldat cu alte noi jertfe și ale cărei urmări întîrziate n-au fost lichidate, de fapt, decît de Revoluția din decembrie 1989.

Am extras din rapoartele politice confidențiale inedite ale ministrului Elveției la București, pentru cititorii revistei Magazin istoric, o suită de relatări și considerații privind starea de spirit a armatei române în campania din Uniunea Sovietică, gradul crescînd de impopularitate al războiului hitlerist în rîndurile militarilor români, situațiile conflictuale de la eșaloanele de comandă ale armatei și statului major, preocupările constante ale factorilor militari pentru redobîndirea Transilvaniei de nord.

Ele reprezintă prima parte a serialului prin care Magazin istoric face cunoscute, pentru prima dată, în mai multe numere, documentele diplomatice ale ministrului elvețian René de Weck. Mulțumim încă o dată Arhivelor federale elveține pentru permisiunea de a fi cercetat aceste rapoarte.

Andrei ȘIPERCO

1941

București, 12 iunie

Capacitatea militară a României a crescut de la ultimul meu raport din 4 iunie; după afirmațiile experților militari, armata română ar număra acum aproximativ un milion de oameni și ea și-ar fi încheiat deja concentrarea. Ea se masează în interiorul Moldovei; după mărturisirea unui ofițer de stat major, în cazul unui conflict cu Rusia, ea va primi „o misiune specială", adică, probabil, ocuparea Bucovinei și Basarabiei... *(Raport politic nr. 37)*[2]

22 iunie

Revenit în București pe 14 iunie..., din primele momente am constatat că ostilitatea cunoscută a opiniei (publice) române față de Rusia lui Stalin se transformă în febră războinică. Lumea oficială nu încearcă să disimuleze importanța pregătirilor militare în curs. De asemenea, nu se ascundea că erau destinate să secondeze o campanie germană împotriva U.R.S.S.

Toate opiniile culese în anturajul generalului Antonescu se rezumau într-o singură afirmație: „Conducătorul are războiul său sfînt și nu-l va lăsa să-i scape"...

Caracterul săptămînii ce se sfîrșește poate fi rezumat astfel: 1. tăcere absolută a guvernului și a presei asupra naturii și chiar asupra existenței vreunui conflict cu U.R.S.S.; 2. pregătiri militare foarte serioase și foarte evidente; 3. atitudine cel puțin curioasă a cercurilor oficiale, care, pretinzînd că nu știu nimic despre o criză în curs, favorizează difuzarea de știri prezentînd războiul, în foarte scurt timp, ca o certitudine... *(Raport politic nr. 37)*

10 iulie

... Trupele române au intrat pe data de 5 în Cernăuți, capitala Bucovinei...

Incontestabil este faptul că rezistența rusească se arată mai energică și mai bine condusă decît se așteptau coaliziații *(Raport politic nr. 44)*

20 iulie

... Pe data de 18, recucerirea Chișinăului și a altor orașe din Basarabia a fost anunțată cu toată reclama posibilă. Efectul asupra populației a fost destul de slab. Pe baza comunicărilor anterioare, mulți oameni își imaginau că, deja de mai multe zile, trupele germano-române se întindeau de-a lungul Nistrului, de la izvor pînă la vărsare. Marele public ignora că Chișinăul fusese deja cucerit în prima săptămînă a lunii, apoi repierdut. Astăzi, el crede că întreaga Basarabie este recucerită, ceea ce nu pare a fi cazul, cu toate că forțele aliate [germano-române] au traversat Nistrul în mai multe puncte.

Data de 19 a fost declarată zi de sărbătoare... *(Raport politic nr. 47)*

23 iulie

... Între militarii germani și români, înțelegerea este departe de a fi perfectă. Primii critică pe față lipsa de organizare a armatei aliate și mai ales a serviciilor ei de intendență. Românii arată, nu fără nemulțumire, că dacă soldații lor sînt prost hrăniți și mai repede epuizați decît camarazii lor din cel de-al III-lea Reich, aceasta se datorează faptului că aceștia își adjudecă partea leului din resursele comune. Ofițerii români nu ascund faptul că oamenii lor, comparînd tainul lor cu cel al germanilor, se dedau la reflecții de nemulțumire. *(Raport politic nr. 49)*

2 august

... Pentru România, războiul devine o povară din ce în ce mai grea. Pierderile sînt estimate

---

[1] Vezi Protocolul adițional secret la Tratatul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică din 23 august 1939 în *Magazin istoric*, nr. 12/1989.

[2] Acest raport a fost redactat de însărcinatul cu afaceri al Legației elveține din București.

la mai mult de o sută de mii de morți, răniți și dispăruți, ceea ce este enorm pentru o campanie de șase săptămîni și pentru o armată ale cărei forțe angajate pe front nu depășesc cinci sute de mii de oameni. *(Raport politic nr. 53)*

5 august

... De cînd românii au atins vechile lor frontiere, soldații lor manifestă puțină ardoare să se bată „pentru regele Prusiei". Această stare de spirit, care este cea a opiniei [publice] în marea sa majoritate, neliniștește guvernanții, atît la Berlin, cît și la București. Se pretinde că ar fi avut loc ciocniri între detașamente române și formațiuni SS. *(Raport politic nr. 54)*

30 august

... Fără îndoială, pentru a justifica sacrificiile consimțite de către Înaltul comandament, se pune în circulație zvonul că se va opri hecatomba o dată cu căderea Odessei. Se zice că Hitler ar fi promis-o „Conducătorului". O dată stăpîn pe acest oraș, Reichul nu va mai cere României decît o participare simbolică la „cruciadă"... *(Raport politic nr. 60)*

9 septembrie

... La începutul campaniei, un acord ar fi intervenit între Reich și România. Aceasta trebuia să sprijine ofensiva germană pînă la Nistru, după care ea putea abandona lupta. Făcînd „aliaților" săi această ofertă generoasă, Hitler conta pe un război fulger de 5-6 săptămîni (astăzi sîntem într-a douăsprezecea). În afară de aceasta, el spera că o revoluție va izbucni, dacă nu în întreaga Uniune Sovietică, cel puțin în Ucraina. Acest calcul a fost dejucat. Cucerirea Bucovinei și Basarabiei a cerut mai mult timp și sacrificii decît era prevăzut. Pe Nistru, rezistența rusească s-a arătat de nezdruncinat. Hitler a făcut să intervină în luptă armata lui von Rundstedt, cu misiunea de a ataca din spate forțele sovietice din Ucraina (bătălia de la Uman). În același timp, el l-a obligat pe Antonescu să-și continue avansarea pînă la Bug. Această exigență l-a iritat pe „Conducător", dar acesta a trebuit să recunoască faptul că, pentru a ține solid linia Nistrului, era necesar să se respingă inamicul mai la est. Crucea de fier l-a recompensat pentru că a „înțeles" necesitățile strategice invocate de Reich. Acum, Führerul dorește ca partenerul său să-l însoțească pînă la Nipru și dincolo de acesta... *(Raport politic nr. 62)*

13 septembrie

... România cheamă sub drapele ultimele rezerve instruite. Mobilizarea sa este acum totală. Ea îi dă 1 200 000 oameni... *(Raport politic nr. 64)*

25 septembrie

... Generalul Iacobici, ministru de război, a fost numit șeful Statului Major General în locul generalului Ioanițiu, decedat accidental. Moartea acestuia este deplînsă de mulți militari, care apreciau spiritul său ponderat și prudent. Unii pretind că în prima parte a campaniei, a împiedicat de multe ori pe „Conducător" să ajungă la decizii extreme ce ar fi agravat pierderile deja grele ale armatei române. Aceasta fiind plasată de acum înainte în întregime sub ordinele feldmareșalului von Rundstedt, acțiunea moderatoare a generalului Iacobici nu va putea să se exercite decît pe lîngă acest comandant de armată care, la rîndul său, depinde direct de O.K.W. Am auzit cîțiva ofițeri exprimînd teama că generalul Iacobici să nu se arate mai puțin ferm decît predecesorul său în apărarea intereselor românești și, în particular, pentru menajarea soldaților săi... *(Raport politic nr. 67)*

3 octombrie

... Starea de spirit care domnește în statul major al D.C.A. bucureșteană [Apărarea antiaeriană], rezultă din anecdota următoare, care este riguros exactă:

Într-un parc, în centrul orașului, ofițerii acestei formații ocupă adăposturi subterane prevăzute cu toate instalațiile necesare îndeplinirii sarcinilor. Un colonel delegat a venit, acum cîteva zile, într-o inspecție inopinată. În timp ce parcurgea diferitele servicii, trei aparate de radio, plasate în trei încăperi diferite, difuzau la volum mare același comunicat britanic.

La sfîrșitul inspecției, colonelul i-a spus căpitanului ce-l însoțise în timpul vizitei:

— Cînd ascultați Londra, puteți să puneți aparatul un pic mai încet.

— Domnule colonel, a replicat celălalt, de ce să luăm precauții inutile? Noi sîntem toți de aceeași părere și nu sînt informatori printre noi.

Fără îndoială, sentimentul pe care-l exprimă cu atîta franchețe nu este cel al întregii armate. El nu este însă mai puțin interesant de notat. *(Raport politic nr. 70)*

5 octombrie

... Colonia germană din București a celebrat „Sărbătorirea secerișului" (Erntedankfest). Cu această ocazie, domnul von Killinger a abordat în discursul său tema ajutorului dat de România Reichului în lupta sa împotriva bolșevismului. El a pronunțat un vibrant elogiu, nu numai soldatului român, ci și lucrătorilor civili, care, în domeniile cele mai diverse, colaborează la opera Germaniei. El a blamat pe aceia dintre compatrioții săi care își permit, în problema acestei prețioase colaborări, „critici absolut nejustificate". Aceste flaterii oficiale, foarte îndepărtate de limbajul pe care îl țin în privat majoritatea germanilor instalați la București, trădează preocuparea de a-i face pe români să-și redubleze eforturile pentru a contribui la triumful cauzei „protectorilor" lor. Ele relevă, pe de altă parte, că aceștia din urmă observă în România semne de descurajare și de oboseală...

După ce a reamintit că soldatul român a făcut imense sacrificii, nu numai pentru a recuceri Basarabia și Bucovina, dar și pentru a combate bolșevismul, această „ciumă mondială evreiască", ministrul Germaniei a continuat: „Cu atît mai surprinzător este pentru mine dacă astăzi unii nebuni politici îmi pun întrebarea: de fapt de ce mai luptăm dincolo de Nistru? Aici dau răspunsul acelor prieteni ai evreilor și rușilor: ca să nu mai vină un tîlhar care să fure Basarabia, îl alungăm cît se poate de departe. Și mai departe, pentru ca tu, golan politic, să nu fii spînzurat într-o zi de primul copac sau masacrat de prietenii tăi, bolșevicii. De aceea, «mein Herr»". Aceste amabile cuvinte și în particular acest „mein Herr" se adresează, în mod vizibil, domnului Maniu, care, primul, a deschis ochii poporului său asupra pericolelor pe care mirajul „transnistrian" îl reprezintă pentru iredentismul transilvănean... *(Raport politic nr. 71)* ■

(Va urma)

Prezentul este momentul istoric dominant

— Cititorii revistei Magazin istoric **ar dori să cunoască motivul vizitei Alteţelor Voastre în România.**

Principesa Margareta: A fost o nevoie sufletească (c'était un cri du coeur — în original). A fost o nevoie vitală de a-mi vedea patria, de a-mi regăsi rădăcinile şi în sfîrşit de a mă simţi o fiinţă întregită. Acesta a fost primul motiv. Al doilea a fost faptul că tatăl nostru era profund preocupat de situaţia din România şi dorea să venim aici într-un fel de misiune de recunoaştere — poate nu e chiar cuvîntul exact — spre a vedea cu ochii noştri şi a cunoaşte nemijlocit realitatea românească; pentru a vorbi cu cît mai mulţi oameni din ţară. Pentru a vedea ce s-a întîmplat cu patrimoniul artistic şi cultural naţional, care este condiţia spitalelor, dacă ajutoarele umanitare ajung la destinaţie etc., etc.

— Vizita Alteţelor Voastre este încă în curs de desfăşurare, dar care sînt pînă în prezent impresiile dumneavoastră?

Principesa Sophia: Românii sînt absolut extraordinari, aş spune chiar fantastici! După ce au suferit atît mai au încă disponibilitatea de a fi generoşi. Cred că pentru noi, pentru cei din Occident, ei ne-au dat o lecţie unică. Neam bucurat de o primire extrem de călduroasă, cu multă, multă ospitalitate.

Principesa Margareta: Sîntem în România numai de trei zile. Nu putem să ne dăm seama de situaţie în ansamblul ei, dar este evident că a avut loc o explozie populară extraordinară, în special a tinerilor studenţi, muncitori, ostaşi — oameni extrem de curajoşi care au crezut în *ceva* mai mult decît în ei înşişi, ei s-au sacrificat pentru libertate fără a se gîndi la persoana lor. Mă gîndesc în special la copiii ucişi în acele zile. România are un tineret admirabil. Şi cînd ştiu că mulţi în Occident erau gata să-i considere laşi! Este cu totul fals. Cred că 22 Decembrie 1989 este un episod unic nu numai în istoria României, ci şi, poate, în istoria Europei.

— Tatăl Dumneavoastră v-a educat în spiritul dragostei pentru România, v-a insuflat nostalgia ţării. Credeţi că el ar accepta să se stabilească în România cu una din fiicele sale?

Principesa Margareta: Problema nu se pune dacă am accepta să locuim aici, ci dacă am accepta să ne întoarcem în trecut...

Principesa Sophia: Tata ne-a crescut în dragostea de ţară, de patrie — care pentru noi este România. Ne-a crescut în dragoste pentru democraţie şi ură faţă de extremişti. Pot să vă spun că şi tatălui meu îi lipseşte foarte mult aerul patriei.

— Ce v-a impresionat totuşi cel mai mult în afară, desigur, de popor?

Principesa Margareta: Ceea ce am văzut pînă acum se profilează a fi în multe sensuri o situaţie dramatică, cu adevărat îngrozitoare, şocantă din punct de vedere social, economic, politic. O situaţie absolut teribilă. Am vizitat, de pildă, palatul fostului dictator. Am plecat de-acolo, de-a dreptul bolnavă. Nu pot să-mi închipui cum a fost cu putinţă aşa ceva în lumea noastră, cu mijloacele de comunicare modernă, cu libertatea de circulaţie a informaţiilor şi a ideilor. Cum se poate distruge astfel un popor din mijlocul Europei şi întreaga lui istorie; cum se pot distruge cultura şi tradiţiile lui, iar în locul lor să se construiască o asemenea oroare.

Principesa Sophia: În aceste zile am mai vizitat un spital, un orfelinat, un azil de bătrîni. Condiţiile erau înspăimîntătoare. Desigur, trebuiesc ajutoare, dar este vorba şi de organizarea din interior. Nu spun un lucru nou, dar de o bună gospodărire este mare nevoie. În măsura în care ne va fi posibil, vom ajuta şi vom contribui la strîngerea de alocaţii pentru aceste spitale.

— Ce perioadă apreciaţi îndeosebi din întreaga istorie a României?

Principesa Margareta: În situaţia actuală nu pot să individualizez un moment anume. Marea istorie s-a făcut acum chiar sub ochii noştri. Acesta este faptul cel mai impresionant. Istoria este într-adevăr imprevizibilă. Tinerii cu care am stat de vorbă ne-au spus că ei vor să facă propria lor istorie. Iată de ce prezentul mi se pare momentul istoric dominant, neputînd fi concurat acum de nici un alt moment din trecut. Noi cu toţii am trăit istoria. Acum ţara trebuie reconstruită — în atîtea sensuri. Numai acest gînd îţi soarbe parcă întreaga energie.

— Vă mulţumesc foarte mult pentru interviul ca şi pentru autograful pe care Alteţele Voastre l-au acordat revistei Magazin istoric.

Dan CERNOVODEANU

Domnul Dan Cernovodeanu (născut la 10 octombrie, 1921, la Ploiești) este cunoscut cititorilor revistei *Magazin istoric*, care i-au întîlnit semnătura în paginile publicației noastre în mai multe rînduri (nr. 7/1975; 3/1976; 11/1977).

Domnia sa este specialist în heraldică și sigilografie, avînd contribuții originale la studiul heraldicii de stat, al celei sigilare domnești, districtuale și municipale, al celei bisericești și în domeniul vexilologiei heraldice. Ele s-au concretizat în studii apărute în țară și în străinătate, dintre care amintim: *Contribuții la studiul stemei municipiului București în secolele XIX și XX; Sur la valeur héraldique des sceaux des boyards valaques et moldaves à travers l'histoire* (Despre valoarea heraldică a sigiliilor boierești muntene și moldovene de-a lungul istoriei); *Stema Moldovei în armele Cantemireștilor; Heraldica în slujba științei istorice românești; O variantă necunoscută a stemei României într-un tabel heraldic francez alcătuit între 1861-1862; Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România* (în colaborare); *Știința și arta heraldică în România*. Rezultatele acestor cercetări vor fi cuprinse în masiva teză de doctorat de stat pe care domnul Dan Cernovodeanu urmează să o prezinte în curînd la Universitatea Sorbona din Paris.

În timpul vizitei pe care principesele Margareta și Sophia au întreprins-o, în luna ianuarie, acest an, în România, domnia

Pentru cititorii Revistei Magazin Historic "serie nouă, cele mai bune ,,ţinuri, şi urări ,,eutu o istorie adevărată

Sofia Margareta

sa a avut gentileţea de a le solicita un interviu pentru revista noastră.

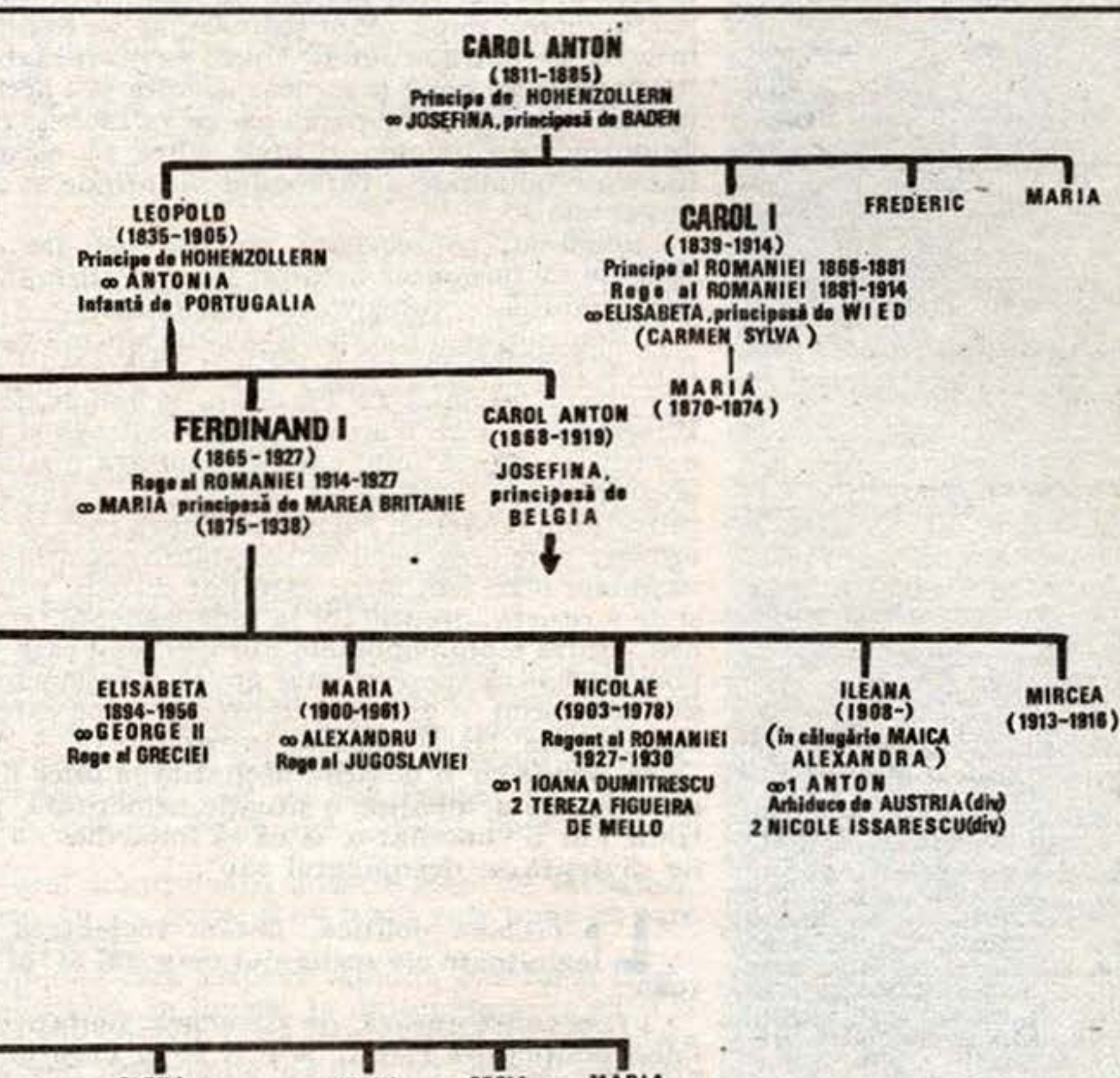

Tablou genealogic alcătuit de Dan CERNOVODEANU

APRILIE 1940

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Evocîndu-l pe **Petru Poni** (1841-1925), la 15 ani de la stingerea sa din viață, ziarul România consemnează cîteva dintre realizările savantului, „unul dintre cei dintîi oameni de știință ai țării, figură strălucită, totodată, a vieții publice". Profesor de chimie organică la Universitatea din Iași (1876-1911), P. Poni a organizat cel dintîi laborator de chimie din țara noastră, în cadrul căruia s-au făcut primele cercetări în domeniul chimiei organice. Ministru al instrucțiunii publice (1891, 1895-1896, 1918), Poni „s-a distins prin organizarea învățămîntului primar și prin strădaniile ce le-a depus pentru răspîndirea culturii în rîndul maselor țărănești".

● În ședință publică la Academia Română, la 5 aprilie, Gr. Antipa prezintă comunicarea Rolul Academiei Române în combaterea campaniilor de ponegrire a poporului și statului român.

● În librării, ediția a șasea din Dicționar de citate românești de B. Marian, cu o prefață de N. Iorga, lucrare „utilă — după cum scrie Timpul — pentru examenul de capacitate, pentru avocați, medici, ziariști, studenți, studente, elevi de liceu și, în genere, pentru orice intelectual".

● Eugen Jebeleanu pregătește un volum din scrierile poetului Mihai Săulescu (1888-1916), căzut pe front, în luptele de pe Valea Prahovei, în primul război mondial. Săulescu, scrie Timpul, „a fost poate unul din primii eroi căzuți în defileul Carpaților, la Predeal. În curba unei serpentine, de unde se desfășoară privelișteа minunată a piscurilor și văilor, un monument — dintre cele mai frumoase — a fost ridicat să amintească vitejia aceluia care, spontan (Săulescu a plecat ca voluntar), a schimbat pana cu pușca". Monumentul, operă a sculptorului Oscar Han, a fost dezvelit la 3 septembrie 1930.

În aprilie 1940, Germania hitleristă atacă și ocupă Danemarca și Norvegia, războiul intrînd într-o nouă fază. „Luptele din nord — scrie Zaharia Stancu în săptămînalul *Azi*, din 21 aprilie — au complicat situația internațională. Războiul nu mai poate fi localizat și acum, într-adevăr, se anunță de lungă durată.

Războiul, după toate semnele, se va extinde. Sînt în joc marile interese ale marilor puteri. Unele au dorit războiul și l-au dezlănțuit. Altele nu l-au dorit și au fost nevoite să-l accepte. Cine ar putea să prevadă cînd și în favoarea cui se va încheia pacea? Omenirea, atît de dornică de liniște, se vede silită să asiste neputincioasă cum flacăra nimicitoare a războiului se întinde și năzuie să cuprindă întregul glob"[1].

România, consecventă poziției sale de neutralitate adoptată încă de la începutul ostilităților, își afirmă voința sa de a-și apăra suveranitatea și integritatea teritorială.

„Neutralitatea României, a cărei sinceră voință pacifică nu poate fi pusă la îndoială — scrie Gh. I. Brătianu, într-un articol publicat de revista belgiană *Le Flambeau* și reluat de ziarul *Universul* din 14 aprilie — este o neutralitate vigilentă și înarmată. Dintre toți neutrii, nu există unul care să deplîngă mai mult decît noi oroarea acestui război, care se va termina, în cazul cînd se prelungește, cu ruina lumii moderne. Nu există cineva care să dorească cu mai multă ardoare revenirea păcii și restabilirea relațiilor normale între toate națiunile mari sau mici, care pot dovedi, prin voința lor de a trăi și de a rezista, dreptul lor la independență. Dar nu există, de asemenea, dintre toate popoarele Europei unul care să fie hotărît ca poporul român să apere cu mai multă înverșunare pămîntul și dreptul său, teritoriul — întregul teritoriu — pe care-l înconjură granițele sale actuale. Dacă poporul întreg român — continuă autorul citat — se opune cu o hotărîre neclintită la orice îl poate pune în cauză nu e pentru a menține o situație nemeritată, pe care o voință arbitrară i-ar fi concedat-o, ci ca să împiedice ca o nouă nedreptate să fie săvîrșită în detrimentul său".

La cronica politică, notăm închiderea lucrărilor Camerelor legiuitoare ale regimului personal al lui Carol II, la 19 aprilie 1940.

Presa consemnează, de asemenea, tentativele regelui de a atrage lideri politici din P.N.Ț. și P.N.L. în Frontul Renașterii Naționale. Între aceste manevre, se înscrie și numirea lui Ion Mihalache în rîndurile consilierilor regali. La 15 aprilie, în urma unei întrevederi

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Mateiu I. Caragiale, portret de Marcel Iancu publicat în Timpul

Serbarea sădirii pomilor în parcul Pustnicul

cu I. Mihalache, Carol II nota în jurnalul său: „Atitudinea lui a fost cît se poate mai corectă. L-am primit spunîndu-i că sînt fericit de a-l vedea în aceste noi împrejurări, cunoscînd sufletul lui, devotamentul lui față de mine și fiind convins că sfatul lui va fi foarte util. Îl numesc pe ziua de poimîine consilier regal. Fără șovăire a mulțumit pentru această numire. Pe urmă mi-a repetat gîndurile lui pe care le spusese și lui Urdăreanu [mareșalul palatului]. I-am răspuns că eu cunosc diferendele dintre mine și el pe acest teren, dar că vremea poate să schimbe multe. Mi-a mai spus că nu poate să-și piardă contactul cu prietenii lui, i-am răspuns că înțeleg acest lucru, dar că noua lui demnitate îi impune o oarecare rezervă în atitudinea sa și că atunci cînd voi găsi că depășește măsura i-o voi spune".

Monarhul încearcă, totodată, o apropiere de Garda de fier, agentura hitleristă, subvenționată și direcționată de la Berlin. După ce în toamna lui 1939 fuseseră luate măsuri de reprimare a legionarilor (în urma asasinării de către aceștia a primului ministru, Armand Călinescu), în primăvara lui 1940, Carol II revine asupra atitudinii sale față de gardiști, eliberîndu-i din lagărele de detențiune și obținînd din partea acestora „repetate mărturii de credință", după cum se arată în *Decretul-lege pentru amnistierea unor infracțiuni cu caracter politic*, din 26 aprilie 1940. Această reconciliere a regelui cu legionarii pornește din neliniștea sa față de ofensiva naziștilor în Vest și în Scandinavia fiind, totodată, o consecință a presiunilor Berlinului asupra politicii interne românești.

Paștele în 1940 este sărbătorit la 28 aprilie. Este o sărbătoare care se desfășoară pe fundalul tragediei războiului ce îndoliază Europa. „În aceste zile de zbucium și învolburare — scrie revista *Timpul familiei*, la 25 aprilie — cînd flăcările războiului au aprins o parte din lume, cine nu și-a înălțat un gînd de nădejde și o rugă către Acel ce dorea «pe pămînt pace și între oameni bună voire»?

Iată-ne strînși în jurul tradiționalei noastre mese de sărbători, cu ouă roșii, cu cozonac, cu vin negru și cu toată voia bună pe care o aduce acest popas creștinesc.

Sîntem în afara pîrjolului care a aprins Apusul, Nordul și Răsăritul îndepărtat. Să reflectăm, în liniște, la binecuvîntarea păcii și să închinăm un gînd de solidaritate și de frăție cu cei pe care zilele Învierii îi găsesc în tranșee, departe de familiile lor, departe de căldura căminului părăsit.

Să recitim parabolele și învățăturile lui Crist. În ele vom găsi alinare și vom găsi nădejdea că biruința păcii nu va întîrzia să vină. Pe buzele tuturor flutură acum cele două cuvinte simple, dar atît de cuprinzătoare, ce simbolizează întreaga doctrină a creștinismului și care au astăzi o tragică actualitate: Pace vouă!"

Cronică măruntă

● Batista, scrie Timpul, a fost inventată la Veneția, în urmă cu 300 ani. Ludovic XVI (1774-1792) i-a fixat, prin decret regal, dimensiunile: „lungimea batistei trebuie să fie egală cu lățimea ei".

● Ședătoare organizată de revista Muncă și voie bună, la 17 aprilie. Mihail Sadoveanu citește un fragment din Amintiri din copilărie, de I. Creangă și Poveste orientală; Al. Philippide — poezii din volumul Aur sterp; Ionel Teodoreanu — povestirea inedită Popas printre oameni, iar Victor Eftimiu versuri din volumul Noapte subterană.

● Editura Fundațiilor pregătește ediția integrală a operelor lui N. Bălcescu, îngrijită de prof. G. Zane, din care a apărut primul volum, cuprinzînd tot ce a tipărit Bălcescu în timpul vieții sale. „Ediția — consemnează Timpul — are această particularitate să pună în evidență pe Bălcescu nu numai ca istoric, ci și ca scriitor politic și, mai ales, ca economist, aspect care este prea puțin știut".

● Pînă în 1883, în Anglia, ziarele nu puteau fi procurate decît prin abonament sau cumpărate de la redacții. Times putea fi închiriat cu ora. Abia în 1883 ziarele au început a fi vîndute la chioșcuri sau pe stradă.

● La 4 aprilie, în sala Fundațiilor, se inaugurează ciclul de conferințe Dobrogea, țara soarelui răsare, N. Iorga prezentînd semnificative pagini de istorie dobrogeană.

● Iese de sub tipar ediția a II-a a primului volum din Istoria limbii române, de prof. Al. Rosetti, lucrare care, după cum scrie România, „a deschis perspective inedite acestui studiu, aducînd în același timp o concepție originală și o prezentare nouă a materialului".

● Sub egida Institutului de studii latine, D.M. Pippidi publi-

APRILIE 1940

Pe stadionul ANEF, România învinge Italia, la rugby, cu 3-0

Cronică măruntă

că traducerea Poeticii de Aristotel, apreciată elogios de Petru Comarnescu în Revista Fundațiilor: „O traducere făcută cu tot aparatul științific necesar; o muncă grea, întreprinsă însă ca o încîntare a spiritului, ca o satisfacere firească a actului adevăratei cunoașteri".

● Îndrumări în preistorie se intitulează volumul publicat de prof. dr. D. Berciu, despre care citim în ziarul România: „Lucrarea constituie cel mai util îndreptar, atît pentru studenți, cît și pentru publicul doritor să se inițieze în această știință. Conceput în cadrul istoriei universale și naționale, cu foarte dese referiri la Dacia preistorică și Europa sud-estică, volumul este în același timp o foarte serioasă contribuție la cunoașterea istoriei noastre străvechi".

● La sala „Dalles", în cadrul suitei de conferințe organizate de asociația „Amicii Franței", prof. Mircea Djuvara vorbește despre Doctrinele Revoluției franceze.

● Ziarul Le Temps consemnează elogios calculele matematicianului și astronomului român Constantin Popovici privind vechimea sistemului nostru solar.

● Se constituie Asociația de prietenie româno-olandeză, în vederea strîngerii relațiilor culturale dintre cele două țări. Din comitetul de conducere fac parte: C. Rădulescu-Motru, președintele Academiei Române, D. Gusti, V.V. Pella, G. Oprescu, Ion Marin Sadoveanu ș.a.

● Ziarul Universul prezintă filmul Elisabeth și Essex, în care Bette Davis (1908-1989), interpretînd-o pe regina Angliei, face „cea mai strălucită creație a triumfalei ei cariere". Parteneri: Errol Flynn, „tipul ideal al bărbatului tînăr și chipeș", și Olivia de Havilland, „una dintre cele mai frumoase și talentate vedete ale tinerei generații".

Dorința de pace a românilor este relevată și în pastorala de Paști a patriarhului Nicodim: „Dacă poporul nostru s-a luptat de-a lungul veacurilor, s-a luptat în numele sfintei dreptăți și dragostei fierbinte pentru comorile lui nepieritoare. Și-a apărat cu un elan dîrz vatra sfîntă din care nu s-a stins focul vieții românești; și-a apărat legea strămoșească, glia scumpă a țării, obiceiurile și limba românească.

Idealul pe care l-a urmărit și-l urmărește fără încetare neamul nostru este idealul de pace, de frățietate și de bună înțelegere. Căci iubirea de pace și de armonie este adînc sădită în inima poporului nostru".

La Academia Română, I. Nistor prezintă, la 19 aprilie, comunicarea intitulată *Tudor Vladimirescu și Sfînta Alianță*, în care analizează rapoartele diplomatice ale agenților austriece din București și Iași, publicate acum în volumul XIX, partea a doua, al colecției Hurmuzaki de documente referitoare la istoria României. Aceste rapoarte, consemnează *Universul*, din 21 aprilie, „aduc contribuții interesante la istoria revoluției lui Tudor Vladimirescu". Ele erau adresate cancelarului Metternich la Viena și prin intermediul lor se poate urmări mișcarea lui Tudor aproape zi cu zi, cu toate amănuntele și peripețiile ei. Din ele desprindem prețioasa informație că *mișcarea națională pornită de Tudor găsise un puternic răsunet în masele populare din Moldova și Transilvania, unde se ridicau aceleași revendicări naționale, politice și sociale* [s.n.].

Din revendicările naționale ale lui Tudor, continuă ziarul amintit, merită să fie reținută aceea cu privire la restaurarea domnilor pămînteni.

„În România se găsesc două dintre cele mai importante monumente ale antichității romane: Trofeul lui Traian de la Adamclisi și podul lui Traian de la Turnu Severin". Astfel începe prezentarea pe care Constantin Moisil o face în același ziar, *Universul*, la 9 aprilie, podului construit de Traian, una dintre „cele mai îndrăznețe opere tehnice ale antichității".

Cu ajutorul unor informații transmise de istorici antici și moderni, autorul încearcă o reconstituire a podului. Lungă de 1 135 m, înălțată la 10 m deasupra undelor Dunării, construcția se sprijinea pe 20 picioare (pile), realizate din zidărie (piatră și cărămizi), cu arcurile de boltă din bîrne de lemn. Parapetul lateral era tot din lemn, iar cele două bolți de la capetele podului erau din zidărie.

La capetele podului se aflau două castre: Pontes (pe țărmul drept) și Drobeta (pe malul stîng al Dunării), acesta fiind ridicat pe teritoriul localității dacice Drobeta sau Drubeta. Ruinele de aici au fost cercetate de Gr. Tocilescu și Alex. Bărcăcilă, precum și de „doi tineri arheologi: prof. Dumitru Tudor și Aurel Decei, care, interpretînd textele antice, consultînd reprezentările podului și

Actori îndrăgiți ai scenelor bucureștene (de la stînga la dreapta): Ionel Țăranu, Grigore Vasiliu-Birlic, Costică Toneanu

Marele clopot de la Patriarhie vestește învierea

ținînd seamă de cercetările mai noi, au reușit să lămurească în cea mai mare parte această problemă".

Un studiu primit cu interes și recenzat în paginile publicațiilor culturale este cel semnat de prof. dr. Ștefan Bîrsănescu, de la Universitatea din Iași, în *Anuarul Școlii normale de învățători „Vasile Lupu" din Iași* (anul 1938-1939) intitulat *Dimitrie Cantemir pedagog* și în care analizează *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, lucrare tipărită de savantul voievod în anul 1698 (reeditată, în 1969 și 1974, de Virgil Cândea).

„Din punct de vedere pedagogic — scrie autorul studiului — *Divanul* prezintă o primă importanță: aceea de a constitui un mic tratat de pedagogie în care autorul a cercetat, firește în forma corespunzătoare epocii lui, problemele principale de educație: scopul educației, psihologia vîrstelor și tehnica educativă. Cu el ne găsim în fața *primului tratat românesc de pedagogie*".

După ce evidențiază ideile cuprinse în scrierea cantemiriană, autorul studiului conchide: „Am avea deci în ideologia *Divanului* proba că poporul nostru nu a dus o viață străină de preocupările pedagogice ale popoarelor de cultură din aceeași epocă. Acest fapt își are însemnătatea lui. Popoarele de cultură caută să-și împingă îndărăt, cît mai departe în trecut, momentul primelor lor creațiuni literare, științifice și filosofice ca astfel, prin durata și vechimea mare a produselor lor culturale, să-și asigure respectul celorlalte. Or, cu Dimitrie Cantemir, noi, românii, putem obține acest rezultat de a împinge departe în trecut începuturile pedagogiei românești".

Să mai consemnăm din paginile publicațiilor bucureștene din urmă cu cinci decenii, însemnările istoricului Dimitrie Bodin, publicate în ziarul *Presa*, din 7 aprilie.

„Noi sîntem aici de cînd scrieri istorice înregistrează vreun fapt legat de aceste locuri. Toți vecinii, dar absolut toți, ne-au găsit avînd și stăpînind acest pămînt.

Actul de naștere al poporului român — scrie în încheiere D. Bodin — poartă pecetea unui mare război dintre două popoare tari și alese. Calitățile acestor popoare se compensau unele pe altele. Nici unul n-a fost nomad și nici urmașii lor n-au cunoscut rătăcirea hoardelor a căror credință era prada și a căror țară se schimba de la o zi la alta. Începînd cu Dromihetes și terminînd cu războiul Unirii [din 1918] toate luptele noastre s-au dat pentru moșie și pentru lege". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

● **Direcțiunea generală P.T.T. aduce la cunoștința publicului că abonații la rețeaua telefonică din București pot transmite prin telefon și telegrame adresate în localitate sau în provincie.**

● **Afiș într-un restaurant londonez: „În caz de alarmă, domnii clienți sînt rugați să facă plata înainte de a se retrage în adăposturi".**

● **Istrate Micescu, ministrul justiției, conferențiază, la 18 aprilie, în aula Facultății de drept, în cadrul Institutului de științe morale și politice, despre Cultura clasică în spiritul juridic, în care subliniază tradițiile culturii juridice românești: „Nu e nimic nou în lumea dreptului, decît ceea ce este vechi, încît s-a uitat. Pentru noi, românii, trebuie să fie o mare mîndrie fiindcă în fiecare rădăcină de cuvînt curat românesc vibrează sufletul strămoșilor și sîntem datori să nu împrumutăm de la alții ceea ce ei au luat de la cei vechi și se cuvine mai bine să revendicăm ca un drept al nostru partea de știință în vibrația verbului lor".**

● **Zile cu viscol și ninsoare, la 6-7 aprilie, în Capitală, cum n-au mai fost de 40 de ani. „Circulația — scriu ziarele — s-a făcut extrem de greu. Trăsurile au dispărut subit, taximetrele s-au împuținat, iar tramvaiele și-au micșorat viteza. Pentru pietonul bucureștean alunecușul a devenit iar o problemă primejdioasă". Din cauza viscolului trenurile sosesc în Gara de nord cu întîrzieri de la 25 pînă la 200 minute.**

● **„Echipa de rugby a României — consemnează Timpul din 16 aprilie — a repurtat ieri unul dintre cele mai mari succese din carieră. A învins echipa Italiei cu trei la zero, într-un moment cînd rugbyul adversarilor noștri este în mare progres. Succesul de ieri are răsunet european, căci echipa «azzura» este a treia formație din Europa".**

1939-1945.

CORESPONDENŢĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ — DOWNING STREET 10

La amiaza zilei de 24 februarie 1945, după şase ani de exil la Londra, preşedintele E. Beneş a venit pe Downing Street 10 să-şi ia rămas bun, urmînd să se reîntoarcă în Cehoslovacia[1]. Nu trecuseră nici zece zile de cînd premierul britanic se despărţise de preşedintele F.D. Roosevelt şi nici două săptămîni de cînd avionul său decolase din Crimeea. Churchill a făcut următoarea reflecţie către Beneş: „Un biet leu păşeşte între un enorm urs rus şi un considerabil elefant american" (J. Colville, The Fringes of Power..., **p. 564).**

Declinul puterii britanice devenise o preocupare chinuitoare pentru primul ministru. La începutul lunii februarie, într-o scrisoare, din Malta, Churchill se confesa soţiei sale: „Sînt foarte îndurerat cînd văd armatele noastre atît de reduse ca număr, în comparaţie cu ale lor [americanilor — n.n.]. Am vrut întotdeauna să le menţin egale, dar cum ar fi fost cu putinţă, în faţa unei ţări atît de puternice şi cu o populaţie de trei ori mai mare decît a noastră"[2]. „Totuşi — continua Churchill —, de la această întristare mi se trage o reînnoită hotărîre de a continua să lupt, atît cît este posibil, şi să asigur pe toată lumea că steagul [britanic — n.n.] nu va fi lăsat să cadă cît timp sînt la cîrmă" (Timothy Garton Ash, In the Churchill Museum, The New York Review of Books, **May 7, 1987, p. 27).**

În consecinţă, premierul atribuia un rol sporit continuării corespondenţei cu Casa Albă.

„Aştept de mult promisa Dv. vizită"

În pledoariile secrete ale premierului trimise Casei Albe, au căpătat prioritate avansarea armatei sovietice în Europa de est şi centrală şi situaţia în ţările care înlăturaseră jugul fascist, mai ales că divergenţele cu U.R.S.S. — decurgînd şi din interpretările diferite ale deciziilor luate la întîlnirea în trei — cîştigaseră în amploare. În chestiunile Europei răsăritene — conform analizei istoricului englez Elisabeth Barker[3] —, Churchill „dorea să-l împingă înainte pe Roosevelt".

Luînd ca motive evenimentele din România de la sfîrşitul lunii februarie 1945 şi instalarea guvernului Groza, Churchill îi scria preşedintelui la 8 martie să ia iniţiativa unui demers pe lîngă Stalin, deoarece au fost încălcate *„principiile de la Ialta"*:

„Sper că veţi fi la fel de mîhnit ca şi mine din cauza evenimentelor recente din România. Ruşii au reuşit să impună stăpînirea unei minorităţi comuniste prin forţă şi declaraţii false. Protestele noastre împotriva acestei evoluţii au fost stînjenite de faptul că, pentru a avea libertatea să salvăm Grecia, eu şi Eden am recunoscut la Moscova, în octombrie, că Rusia trebuie să aibă o voce puternic predominantă în România şi Bulgaria, în vreme ce noi am preluat conducerea în Grecia. Stalin a respectat foarte strict această înţelegere în timpul celor 30 zile de luptă contra comuniştilor şi ELAS, în oraşul Atena, în ciuda faptului că acest lucru le era profund dezagreabil, atît lui, cît şi celor din jurul său...

În special, mă tem că preluarea puterii de către acest guvern comunist ar putea duce la epurarea tuturor românilor anticomunişti, care vor fi acuzaţi de fascism, asemănător în mare măsură cu ceea ce s-a întîmplat în Bulgaria. Lucrul acesta este deja prevestit în comunicatul transmis ieri de Moscova, text pe care l-am transmis telegrafic Ambasadei dumneavoastră.

Aş sugera, prin urmare, să se ceară lui Stalin să aibă grijă ca noul guvern să nu pornească imediat o epurare a tuturor elementelor politice care se opun punctelor lor de vedere pe temeiul că au fost încurajaţi să

---

[1] Acest serial continuă din nr. 4/1987-4/1988, 2,3/1990.

[2] În martie 1944, diviziile controlate de britanici şi cele americane în contact cu trupele germane fuseseră egale ca număr. În iulie: 38 britanice — la 48 americane; la sfîrşitul lui 1944: 48 la 78. În ceea ce priveşte *totalul* efectivelor, situaţia era următoarea: 4,9 milioane britanici faţă de 11,2 milioane americani, în martie 1944; 5 milioane faţă de 11,8 milioane în iulie; 4,9 milioane faţă de 12 milioane la sfîrşitul anului 1944 (Cf. J. Ehrman, *Grand Strategy*, vol. VI, Londra, 1956, p. 19).

[3] 1910-1986. În 1932 se alătură fratelui ei Arthur, corespondent al ziarului *The Times* la Viena. A călătorit înainte de război în ţările Europei răsăritene, inclusiv România. Din 1934, a făcut parte din personalul postului de radio Londra — BBC. Spre sfîrşitul anului 1941, a trecut la Departamentul de informaţii politice secrete (PID) din Foreign Office, ulterior Direcţia războiului politic (PWE), mai întîi ca adjunct al direcţiei regionale pentru Balcani, iar din 1943 ca titular al acestui compartiment. În august 1945, a revenit pentru doi ani „pe teren" în ţările din Balcani, în calitate de corespondent al Agenţiei Reuter. Din 1949 pînă în 1970, şi-a reluat locul la BBC. Din 1970 s-a consacrat lucrărilor de istorie. Ultima oară a fost în România în 1980, participînd la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice (*Magazin istoric*, nr. 4/1983).

procedeze aşa prin declaraţia de la Ialta.

Desigur, vă vom acorda tot sprijinul şi dacă ne veţi arăta textul vreunui mesaj pe care sînteţi înclinat să îl trimiteţi lui Stalin, voi trimite şi eu unul către el, pentru a-l sprijini. Există, bineînţeles, o înţelegere deplină între reprezentanţii noştri de la faţa locului şi cei ai dumneavoastră".

Referindu-se la înţelegerile din octombrie 1944, de la Moscova, Churchill îi explica lui Roosevelt că, *„din partea mea ar fi o greşeală în situaţia actuală să abordez această temă"*. În legătură cu constituirea unui nou guvern polonez se oferea însă să intervină el primul.

La 11 martie, Roosevelt a refuzat net să se implice în problemele româneşti. În acelaşi mesaj, referitor la consultările de la Moscova privind formarea noului guvern polonez, preşedintele nu a fost favorabil vreunei intervenţii personale — nici a sa şi nici a premierului —, poziţiile urmînd a fi tratate prin ambasadorii lor din capitala sovietică.

La 1 martie, Roosevelt a ţinut o cuvîntare în faţa Camerei Reprezentanţilor şi Senatului, reunite în sesiune comună. Apoi s-a odihnit cîteva zile la Hyde Park. Fiica sa, Anna, s-a alăturat insistenţelor medicilor ca tatăl ei să-şi scurteze ziua de lucru şi să evite, pe cît posibil, chestiunile solicitînd o prea mare tensiune nervoasă. În aceste condiţii, Roosevelt intenţiona să plece la sfîrşitul lunii la domeniul său din Warm Springs (Georgia), unde voia să-şi pregătească două cuvîntări: pentru tradiţionala „Zi Jefferson" (1743-1826), din 13 aprilie, şi pentru deschiderea lucrărilor conferinţei de elaborare a Cartei Organizaţiei Naţiunilor Unite şi de constituire a acestei organizaţii mondiale, stabilită pentru 25 aprilie, la San Francisco. În intervalul de 82 zile dintre ziua inaugurării celui de-al patrulea mandat prezidenţial şi ajunul „Zilei Jefferson", care avea să fie şi ultima sa zi de viaţă, Roosevelt s-a aflat la Casa Albă mai puţin de o lună şi a avut numai două scurte convorbiri, formale, cu noul său vicepreşedinte, H. Truman.

Informat despre înrăutăţirea sănătăţii preşedintelui şi — cum scrie profesorul W.F. Kimball — „îngrijorat că raporturile speciale dintre ei se deteriorau", premierul i-a scris, la 17 martie: *„Nu uit contribuţia avută de relaţiile noastre personale în progresul cauzei mondiale, care se apropie acum de primul ei ţel militar"*. Nostalgia se îmbina însă cu prevestirea: *„cînd războiul giganţilor se termină, începe războiul pigmeilor"*. În fond, Churchill punea insistent tocmai chestiunea care-l interesa cel mai mult, repetînd: *„aştept, tot timpul, de mult promisa Dv. vizită"*. Pe mesaj — aşa cum a fost el prezentat preşedintelui — s-a păstrat o adnotare a amiralului W.D. Leahy: „Nu trebuie răspuns". Totuşi, la insistenţa lui Churchill din 30 martie, a doua zi, Roosevelt confirma doar atît: *„Am primit foarte plăcutul Dv. mesaj no. 914"*.

Între timp, o nouă piesă s-a introdus în ţesătura relaţiilor cu Uniunea Sovietică, ducînd la o escaladă a disputei diplomatice. Încă la 25 martie, între Roosevelt şi Stalin începuse un ascuţit dialog polemic în legătură cu negocierile din Elveţia, purtate de reprezentanţii anglo-americani cu generalul S.S. Karl Wolff, privind capitularea trupelor germane din nordul Italiei. Acţiunea era denumită codificat „Crosswords" (cuvinte încrucişate), de către britanici, şi „Sunrise" (răsărit de soare), de către americani. Reprezentanţii sovietici nu fuseseră acceptaţi să participe la convorbiri, de aceea Moscova suspecta că la mijloc era un aranjament, prin care trupele anglo-americane „puteau înainta în adîncul Germaniei, fără a întîmpina aproape nici o rezistenţă din partea germanilor". Profesorul W.F. Kimball consideră că printre motivele care contribuiseră ca preşedintele Roosevelt să fie de acord —

Warm Springs, Georgia, 11 aprilie 1945. Ultima fotografie a preşedintelui Roosevelt, cu o zi înainte de a muri

cum îi sugeraseră serviciile speciale americane — cu neparticiparea reprezentanților militari sovietici la convorbirile din Elveția era și „convingerea că Italia era o sferă de interese americane, o convingere de care britanicii fuseseră făcuți să-și dea pe deplin seama încă și mai înainte".

Pînă la 5 aprilie, Churchill nu s-a implicat în controversa cu Stalin. A făcut-o numai după ce Roosevelt i-a atras atenția că liderul sovietic consideră „de neînțeles și tăcerea englezilor". Premierul britanic a exploatat prilejul, pentru a încerca să provoace o nouă turnură a evenimentelor, în concordanță cu proiectele sale. La 5 aprilie, el i-a scris președintelui că *„sînt surprins că Stalin V-a trimis un mesaj atît de jignitor la adresa onoarei Statelor Unite și, în același timp, a Marii Britanii"* și i-a atras atenția că *„este important să dăm mîna cu armatele ruseșticiț mai la răsărit posibil și, dacă împrejurările ne permit, să intrăm în Berlin"*[1].

Deși i-a răspuns lui Churchill că *„nu trebuie să permitem nimănui să nutrească falsa impresie că ne temem"* și că *„în cîteva zile armatele noastre vor fi într-o poziție care ne va permite să devenim «mai duri»"*, Roosevelt, conform mărturiilor unor persoane aflate atunci la Warm Springs lîngă președinte, a fost foarte sensibilizat de un semnal de mare semnificație al Moscovei. Aparent fără nici o legătură cu negocierile din Elveția și cu cursa spre Berlin, guvernul sovietic a denunțat, la 5 aprilie 1945, pactul de neutralitate încheiat cu Japonia, la 13 aprilie 1941.

La 11 aprilie 1945, președintele a făcut să parvină premierului copia unui mesaj, pe care urma să-l adreseze liderului sovietic. Prin acest mesaj, Roosevelt considera închis *„incidentul de la Berna"* și preciza: *„În orice caz, nu trebuie să existe neîncredere reciprocă și nu trebuie să mai apară neînțelegeri minore de această natură"*[2]. În mesajul imediat următor, Roosevelt i-a răspuns lui Churchill la o comunicare a premierului din aceeași zi, prin care îi cerea părerea în problema poloneză și a „cuvintelor încrucișate", dat fiind că urma să facă o declarație Camerei Comunelor, peste două zile. Iată mesajul președintelui F.D. Roosevelt: *„La telegrama Dv. no. 944. Aș minimaliza pe cît este posibil problema sovietică, în general, deoarece asemenea chestiuni par să se ivească, într-o formă sau alta, în fiecare zi și cele mai multe dintre ele se aranjează, ca în cazul întîlnirii de la Berna"*.

Demersul lui Niels Bohr

„În mod categoric, voi continua să insist pe lîngă președinte să nu facă sau să nu permită nici cea mai mică dezvăluire către Franța sau Rusia" — comunica Churchill lui Eden într-o notă din 25 martie 1945. Clepsidra istoriei n-a dat răgazul necesar pentru materializarea acestei intenții, care avea legătură cu cel mai mare secret al războiului, secret atît de tăinuit, încît în cele 1 688 mesaje ale corespondenței Roosevelt-Churchill, doar 10 se referă la acesta. Și atunci extrem de laconic și criptic. Este vorba despre bomba atomică.

Prima filă a dosarului o găsim în mesajul președintelui către premier, din 11 octombrie 1941: *„Ar fi de dorit să corespondăm sau să discutăm despre subiectul din studiul Comitetului MAUD*[3]*, de la Dv., și al organizației dr. Bush, de la noi; pentru ca orice eforturi pe termen lung să poată fi coordonate sau chiar conduse împreună. Sugerez pentru identificare să ne referim* [codificat] *la acest subiect sub denumirea MAYSON"*. Scrisoarea venea după constituirea, în aceeași lună, a unui organism special, pentru „a-l sfătui pe președinte în problemele politice referitoare la fisiunea nucleară". Simbolul acestui organism („S—1") a devenit indicativul secret al proiectului bombei atomice.

Premierul, care abordase subiectul cu președintele, încă de la prima lor întîlnire, din august 1941, la Conferința Atlanticului[4], nu s-a grăbit să-i răspundă. Abia în ajunul atacului japonez de la Pearl Harbor, care la 7 decembrie 1941 a atras Statele Unite în război, Churchill a anunțat *„consimțămîntul nostru de a colabora cu guvernul Statelor Unite în această problemă"*.

A treia oară, „S—1" sau, de acum, „Tubul Alloys[5] a apărut în corespondență tocmai la 3 iulie 1943. La 27 februarie

---

[1] Încă la 1 aprilie, Churchill protestase într-un mesaj către Roosevelt împotriva directivei date de generalul Eisenhower ca Grupul 12 armate al generalului Bradley (1893-1981) să-și continue ofensiva spre Leipzig, pentru a face joncțiunea cu armata sovietică. Premierul ar fi dorit ca axa ofensivei să fie îndreptată spre Berlin și principalul ei factor să fie Grupul 21 armate al mareșalului Montgomery. Eisenhower și superiorii săi de la Washington nu subapreciau cu nimic *„semnificația politică și psihologică"* a capturării Berlinului, cum îi acuza Churchill. Dar perspectiva unor pierderi de 100 000 soldați, cum evalua generalul american O. Bradley, precum și faptul că trupele sovietice se aflau mult mai aproape de capitala Reichului l-au convins pe generalul Eisenhower că nu există „un preț ieftin" pentru cucerirea Berlinului. Cînd, pentru a pune punct disputei, Eisenhower a cerut Statului Major Combinat un ordin expres de a-și îndrepta forțele spre Berlin, nu s-a primit nici un răspuns, iar la 18 aprilie, trei zile după începerea ofensivei sovietice finale spre Berlin, comandantului suprem aliat i s-a aprobat propunerea sa din 14 aprilie: „esența planului meu este să mă opresc pe Elba și să-mi curăț flancurile".

[2] Cînd a primit telegrama, pentru a o remite, ambasadorul A. Harriman a propus să se elimine cuvîntul *minore*. Răspunsul imediat al lui Roosevelt a fost negativ. Mesajul a fost predat, așadar, lui Stalin în redactarea inițială, la *13 aprilie*.

[3] Prima ipoteză de lucru că bomba atomică poate fi realizată a fost elaborată în Marea Britanie. În primăvara 1940, a fost instituit un organism special, Comitetul MAUD, pentru a studia în amănunt posibilitatea dezvoltării noii arme. În iunie 1941, deliberările s-au încheiat cu o concluzie pozitivă, parțial transmisă Casei Albe, din dispoziția lui Churchill. Istoria anecdotică atribuie originea denumirii organismului unei întîmplări greu verificabile: marele fizician danez Niels Bohr (*Magazin istoric*, nr. 7,8/1981), care atunci se mai afla în țara sa ocupată de Germania, a făcut să parvină familiei sale refugiate în Marea Britanie o scrisoare, în care se interesa și de sănătatea bonei sale, Maud. Acest nume a părut suspect cenzorilor britanici, care l-au „decodat" prin Military Applications of Uranium Desintegration (Aplicațiile militare ale dezintegrării uraniului).

[4] *Magazin istoric* nr. 7/1986.

[5] Denumirea codificată a organismului britanic creat în vara lui 1941, pentru a se ocupa de toate aspectele privind bomba atomică (*Magazin istoric*, nr. 8-9/1975), „Directoratul aliajelor speciale pentru tunuri" sau *„Tubul Alloys"* (T.A.) Răspunderea organismului o avea John Anderson, membru al Cabinetului de război. „Tubul Alloys" a devenit și indicativul acceptat anglo-american, pentru proiectul bombei atomice.

și 1 aprilie 1943, premierul, în mesaje adresate lui H. Hopkins, dar, evident, destinate să fie aduse la cunoștința președintelui, protestase împotriva deciziei americane privind limitarea informațiilor ce vor fi transmise britanicilor. La a treia conferință de la Washington (mai 1943), Roosevelt a promis *„o completă împărțire a datelor (pentru T. A.)"*.

După o suită de noi conciliabule, la 19 august 1943, la Quebec, a fost semnat documentul prin care *„toate creierele și resursele britanice"* erau reunite, în vederea realizării bombei atomice. Urma să nu se transmită *„nici un fel de informație privind «Tubul Alloys» unei terțe părți, fără asentiment mutual"*[1]. După Quebec-2, la Hyde Park, în 19 septembrie 1944, cei doi au căzut de acord asupra unui aide-mémoire, care stabilea Japonia ca țintă a primei bombe atomice, respingea demersul lui Niels Bohr[2] „de a se preveni o fatală cursă a înarmărilor" și decidea punerea sub supraveghere a savantului danez aflat atunci în S.U.A., *„pentru a ne asigura că nu este răspunzător de scurgerea de informații în special către ruși"*[3].

Ultima oară cînd președintele și premierul au abordat „S—1" a fost la o convorbire din timpul Conferinței din Crimeea: *„Am fost șocat la Ialta*, scrie Churchill într-o notă către Eden, *cînd președintele, în mod neoficial, mi-a vorbit despre dezvăluirea secretului lui Stalin, pe motiv că de Gaulle, dacă a aflat de el, în mod sigur ne va trage pe sfoară împreună cu Rusia"*[4].

În după-amiaza de miercuri, 11 aprilie 1945, președintele a început să dicteze cuvîntarea pe care intenționa să o țină vineri, de „Ziua Jefferson". Stenografiul nota: „Nu vom renunța la hotărîrea de a acționa astfel ca în timpul vieții copiilor noștri și a copiilor copiilor noștri să nu mai fie un al treilea război mondial". A doua zi, 12 aprilie, la ora 13 și 15 minute, Roosevelt s-a plîns secretarului său, care lua note, de „o groaznică durere de cap". Apoi s-a prăbușit peste scaun. La ora 15 și 35 minute, doctorii l-au declarat decedat, în urma unei masive hemoragii cerebrale. ■

Eugen PREDA
Traducerea documentelor:
Dan GHIBERNEA

---

[1] Roosevelt considera că răspunderea principală „a ordinii" în lumea postbelică va reveni „celor patru polițai" (S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S., China). Profesorul M.J. Sherwin comentează astfel acordul din 19 august: „Puteau să fie patru polițai, dar numai doi dintre ei urmau să aibă bomba".

[2] La începutul toamnei 1943, acesta a fost convins să părăsească Danemarca și să vină în Marea Britanie și, de acolo, în Statele Unite (*Magazin istoric*, nr. 11/1980).

[3] Deoarece în hîrtiile de la Casa Albă „nu s-a găsit" aide-mémoire-ul de la Hyde Park din 19 septembrie 1944, la 25 iunie 1945, mareșalul H. Wilson a remis o copie principalului responsabil al proiectului — H.L. Stimson (1867-1950), ministrul de război al S.U.A. (1940-1945), care mai deținuse aceeași funcție în anii 1911-1913 și fusese secretar al Departamentului de Stat între 1929-1933.

[4] Autoritățile de securitate ale „S—1" și T.A. erau îngrijorate de faptul că unul dintre savanții francezi, Hans von Halban, care lucra la secția din Montreal (Canada) a proiectului bombei atomice, făcuse o vizită în Franța, unde îl întîlnise pe F. Joliot-Curie (1900-1958). La începutul anului 1939, F. Joliot-Curie dovedise experimental existența fenomenului de fisiune. Înaintea ocupării Parisului de armatele germane, în iunie 1940, F. Joliot Curie îi trimisese în Marea Britanie pe cei doi colaboratori ai săi, Hans von Halban și Lew Kowarski, cu întreaga cantitate de „apă grea", care, în momentul respectiv, era unica rezervă mondială a acestui „ingredient" indispensabil atunci, pentru orice proiect atomic. Joliot a rămas în Franța și a participat activ la rezistență. La 31 august 1944, ziarul *L'Humanité* a anunțat că laureatul Premiului Nobel pentru chimie în anul 1944 era membru al Partidului Comunist Francez din 1942. Știrea a apărut concomitent cu numirea lui F. Joliot-Curie ca director al Centrului național de cercetări științifice.

MANUALUL DE ISTORIE — ÎNCOTRO?

(Urmare din p. 28)

sistem educațional echilibrat în care exigența se îmbină cu erudiția. În anii ce vin rolul diriguitor în educația cetățenească, în cunoașterea valorilor reale, perene ale neamului nostru revine profesorilor de istorie. Acum își vor da cel mai de seamă examen al vieții lor, acela de îndrumători, de modelatori de conștiințe, de caractere. În mare măsură, societatea noastră de mîine, purtarea tinerilor de pe stradă, curiozitatea sau dezinteresul pentru o manifestare sau alta de cultură vor fi determinate de ceea ce dascălii vor ști să propage de la catedră.

Socot că toți colegii mei, profesorii de istorie din țară, au capacitatea necesară să-și întocmească singuri cursuri, ghidați de o simplă programă școlară. Stăruind în biblioteci asupra lucrărilor de căpătîi datorate lui Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, Victor Papacostea, David Prodan sau Alexandru Zub — ca să dăm numai cîteva nume — ei vor redobîndi acel har cu care Clio i-a înzestrat pe slujitorii ei.

Și aceasta pentru că pe puțin doi ani — după părerea mea — va trebui să învățăm istoria fără manuale. Întocmirea lor cere timp, trudă, cumpănire atentă și... dezintoxicare. Unica formulă viabilă mi se pare concursul pentru lansarea lor pe piață. Dacă vrem să supraviețuim, criteriul determinant de promovare în societate va trebui să fie valoarea; tot astfel numai calitatea va impune un manual.

Să avem încredere în elevi. Cu acea atracție sigură pentru produsul de calitate ei vor reține cartea bună și o vor arunca pe cea pompoasă, patriotardă, plină de fraze găunoase, acel potop de vorbe peste un pustiu de idei care a constituit zeci de ani substanța atîtor cărți de istorie. ■

Georgeta PENELEA-FILITTI

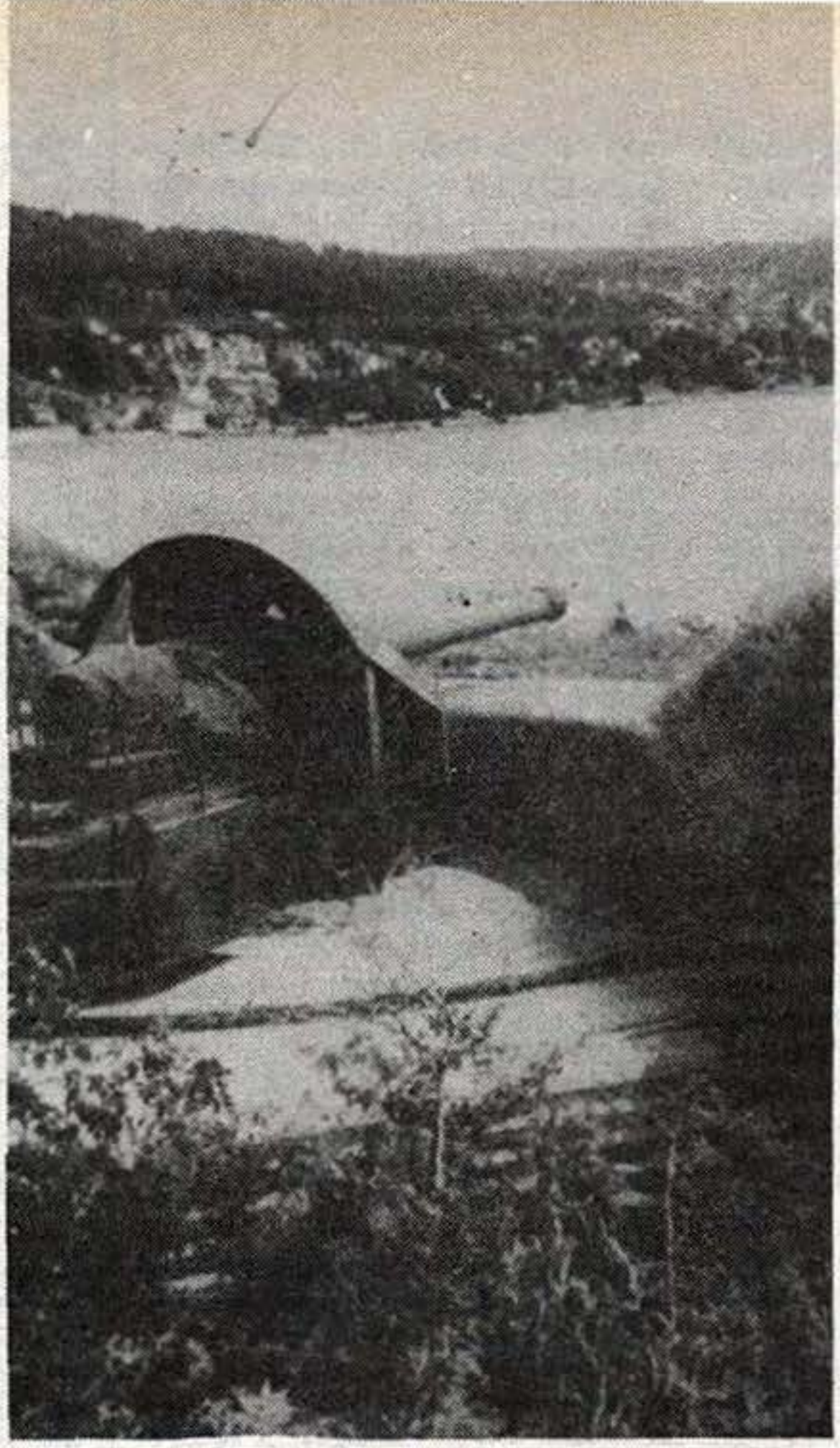

NORVEGIA, APRILIE 1940: CAMPANIA IGNORATĂ

„O dramă necunoscută a războiului". Aceste cuvinte ale generalului Charles de Gaulle se referă la campania germană din Norvegia, începută la 9 aprilie 1940 și rămasă, într-adevăr, unul dintre episoadele cel mai puțin cunoscute sau mai deformat cunoscute ale celui de-al doilea război mondial. Hidra nazistă și-a întins tentaculele în estul, vestul, sudul și nordul european, deși aparent din acest nord nu avea de obținut profituri deosebite.

Norvegia este cu adevărat ceea ce însemna numele ei pentru vechii vikingi: „drumul nordului" — un drum lung care, de la un capăt la altul al fîșiei de pămînt ce formează țara, măsoară peste 1 750 km, cu o natură sălbatică și fiorduri nenumărate. Țara aceasta, desprinsă de Suedia și devenită independentă abia în 1905 (cînd a denunțat uniunea personală ce o lega de Suedia din anul 1814), o țară neutră —, ocupa o poziție strategică de o excepțională însemnătate: se afla la încrucișarea liniilor de aprovizionare și de comunicații maritime dintre Germania, Marea Britanie și Uniunea Sovietică.

În plus — cum sublinia academicianul francez J.-B. Duroselle — la începutul războiului, „bogatul minereu de fier suedez, în mare parte evacuat prin portul [norvegian] Narvik, devenise esențial pentru mașina de război germană. Țărmul lung — în care porturile naturale abundau, perfect adăpostite de incursiunile inamice, datorită profunzimii și formei fiordurilor — devenise o zonă mult rîvnită. Visul strategic [al Germaniei] era instalarea [ei] pe miile de kilometri ce separă Capul Nord de Olanda, apoi de Dunkerque, apoi de Bayonne. Și, cum Hitler considera că «scopul său esențial» era cucerirea unui «spațiu vital» la est și zdrobirea bolșevismului, ce barieră magnifică îi oferea Norvegia, pentru a opri aprovizionarea sovieticilor prin Murmansk și Arhanghelsk!"

Strategii Germaniei hitleriste își îndreaptă de timpuriu privirile asupra Scandinaviei (și, ca atare, asupra Norvegiei), datorită planurilor lor de supremație asupra Mării Nordului. Comandantul-șef al Kriegsmarinei, amiralul Erich Raeder, cere ocuparea țării, ca primă etapă de luptă... contra Angliei. Führerul, pregătit să rezerve Norvegiei „tratamentul" prevăzut celorlalte țări mici și neutre („Nu vor mai exista țări neutre. Destinul lor este să devină sateliții marilor puteri. Vor fi aspirate pur și simplu"), știe să exploateze rivalitățile între diferitele armate, generali, miniștri și lideri naziști. Un grup de ofițeri superiori elaborează un plan privind ocuparea Norvegiei atît de secret, încît le este interzis să-l comunice chiar și șefilor direcți.

De partea Aliaților, pe atunci numai Marea Britanie și Franța, se înregistrează în toamna lui 1939 (deci imediat după izbucnirea războiului mondial) și în prima parte a lui 1940 inconsecvența și deruta care au lăsat cale liberă extinderii conflagrației. Franța este paralizată de certuri politice, în Anglia guvernul ține întruniri de formă, conducătorii politici sînt incompetenți în domeniul militar ș.a. În fapt, în acea perioadă se înfruntă două lumi, două școli de război, două concepții strategice — inclusiv în ce privește Norvegia —, cum demonstrează François Kersaudy în cartea sa Stratèges et Norvège 1940. Les Jeux de la Guerre et du

Hasard (**Strategii şi Norvegia 1940. Jocurile războiului şi ale hazardului**), publicată în editura Hachette.

Licenţiat în ştiinţe politice, François Kersaudy (n. 1948) — care a mai semnat şi cu alt prilej în revista Magazin istoric, **în calitate de autor al unei cărţi de mare succes,** De Gaulle et Churchill (Magazin istoric, **nr. 9-12/1984, 1-2/1985) — a susţinut o teză la Institutul de istorie a relaţiilor internaţionale contemporane de la Sorbona, cu tema** Norvegia şi marile puteri, între 1918-1938. **Cartea** Stratèges et Norvège 1940, **din care publicăm o serie de fragmente, cu titlul şi subtitlurile redacţiei** Magazin istoric, **deschide culisele consiliilor ministeriale şi ale statelor majore şi reconstruieşte cu minuţie pregătirea invaziei Norvegiei de către germani, în vreme ce Aliaţii, cum susţine Chamberlain, „nu vor să-şi asume riscuri fără să fie siguri de rezultat".**

La 28 martie 1940, Consiliul Suprem Aliat anglo-francez ia hotărîrea să ceară Suediei sistarea exporturilor de minereu de fier către Germania, să mineze apele teritoriale norvegiene şi să trimită un corp expediţionar în Norvegia. Guvernul norvegian protestează şi trece la organizarea unui sistem propriu de apărare a litoralului ţării, care, aşa cum afirmă istoricul John Midgaard, „este în realitate mai vulnerabil decît cel din anii 1914-1918".

Pornind de la încrederea în superioritatea sa maritimă şi subestimînd pregătirile Germaniei, Marea Britanie ia o serie de măsuri care vizează, înainte de toate — aşa cum reiese şi din cuvîntarea rostită în Camera Comunelor de primul ministru Arthur Neville Chamberlain, la 2 aprilie 1940 — împiedicarea „trecerii cargoboturilor germane din Suedia spre Reich". O zi mai tîrziu, cabinetul britanic autorizează Royal Navy să mineze apele teritoriale norvegiene, începînd cu data de 8 aprilie. Operaţia este botezată „Wilfred".

Înfrîngerea norvegienilor la Narvik şi evacuarea oraşului în iunie 1940 de trupele anglo-franceze debarcate în ajutor au un puternic efect asupra desfăşurării războiului. Angajarea unor uriaşe bătălii pe frontul vest-european a contribuit la căderea guvernului Neville Chamberlain. La 10 mai 1940 se formează cabinetul de uniune naţională condus de Winston Churchill, fostul Lord al Amiralităţii, care, trei zile mai tîrziu, în Camera Comunelor va face celebra declaraţie: „nu vă pot oferi decît sînge, muncă, lacrimi şi sudoare [...]. Veniţi deci cu noi, reuniţi-vă forţele şi să mergem împreună". Chemarea este adresată deopotrivă englezilor şi altor popoare dornice să lupte împreună împotriva lui Hitler. Churchill continuă: „Vă întrebaţi care este programul nostru? Vă răspund că este de a duce războiul pe mare, pe uscat şi în aer, din toată puterea noastră şi din toate forţele noastre, de a duce un război contra unei tiranii monstruoase".

Această „tiranie monstruoasă" va fi lichidată abia cinci ani mai tîrziu, după uriaşe suferinţe şi eforturi umane şi materiale ale unui număr de 61 state, cu o populaţie de 1,7 miliarde oameni. Oameni care nu şi-au pierdut speranţa în liniştea atît de mult aşteptată, dobîndită abia la 9 mai 1945.

Pe Whitehall nu se mai înţelege nimic

Informaţiile sosite la Londra, la 6 aprilie 1940, sînt deosebit de exacte; cu puţin timp înainte de miezul nopţii de 6 spre 7 aprilie, Grupul 1 [german], compus din zece distrugătoare cu 2 000 oameni la bord, din Divizia 3 de munte, va pleca din Wilhelmshaven. Va fi însoţit pînă la Narvik de crucişătoarele de luptă „Scharnhorst" şi „Gneisenau". Patru distrugătoare ale Grupului 2, transportînd 1 700 oameni din Divizia 18 şi escortate de crucişătorul greu „Admiral Hipper", vor ridica ancora în acelaşi moment, îndreptîndu-se spre Trondheim. Tot la 6 aprilie, comandanţii submarinelor germane din Marea Nordului, care urmează să participe la operaţie, primesc ordin să deschidă plicurile cu instrucţiunile secrete şi pornesc să-şi ocupe poziţiile fixate: vor urmări invazia şi vor semnala orice iniţiativă britanică.

În aceeaşi zi, locotenent-colonelul Pohlmann, de la statul major al generalului von Falkenhorst[1], ia trenul pentru Oslo. Este îmbrăcat în civil, dar are în bagaje o uniformă şi un plic sigilat, conţinînd instrucţiuni pentru ministrul Bräuer (trimisul diplomatic al Reichului la Oslo) şi un ultimatum, pe [care acesta din urmă îl va prezenta regelui Haakon VII [care domnea din anul 1905] pe 9 aprilie, orele 5.20 fix[2]. Dar plicul nu va fi înmînat lui Bräuer decît pe 8 aprilie, la orele 23.00.

În aceeaşi zi, la Paris, Winston Churchill ia prînzul cu generalul Georges şi cu generalul-maior Edward Spears. Cu două zile mai devreme, primul ministru Chamberlain a afirmat că Hitler a pierdut ocaziile favorabile pentru o invazie. Churchill era însă mai puţin optimist. Deşi fusese fixată o operaţie de minare a apelor norvegiene, pentru 8 aprilie, s-ar putea spune că cu cîteva zile înaintea zilei „W" Norvegia nu prea era în atenţia statelor majore francez şi englez.

Linia politică franceză nu era fermă din cauza neînţelegerilor dintre membrii guvernului. Sir Oliver Harvey nota, la 4 aprilie, în jurnalul său: „Aici, cearta dintre Daladier şi Paul Reynaud este din

---

[1] La sugestia feldmareşalului Wilhelm Keitel, şeful Statului major general al armatei germane, comanda operaţiilor militare împotriva Norvegiei a fost încredinţată generalului Nikolaus von Falkenhorst, care comandase Corpul 21 armată în campania din Polonia.

[2] La 2 aprilie, amiralul Raeder, mareşalul Göring, generalul von Falkenhorst îi spun lui Hitler că totul este pregătit. Amiralul precizează că dezgheţul în Marea Baltică permite trecerea navelor. Hitler fixează ziua „W" (Wesertag): 9 aprilie. Ora exactă (Weserzeit) este şi ea luată în discuţie: înainte de 5.15 ar fi prea întuneric; la 5.30 — prea lumină. Se stabileşte deci 5.15 pentru declanşarea atacului asupra tuturor obiectivelor coastei norvegiene. La 5.20, Bräuer urma să remită regelui Haakon VII nota diplomatică. Exact la aceeaşi oră, ambasadorul german la Copenhaga, Cecyl von Renthe-Finck va înmîna o notă diplomatică identică regelui Christian X şi trupele germane vor intra în Danemarca.

ce în ce mai înveninată"[1]. Această ceartă a contribuit în mare măsură la amînarea „operației Wilfred", prevăzută inițial pentru 5 aprilie. Dar pe 5 aprilie, seara tîrziu, englezii s-au declarat gata să efectueze operația, în ciuda obstacolelor.

La 5 și 6 aprilie, serviciul francez de informații a descoperit în sfîrșit pregătirile de îmbarcare la Stettin, Rostock, Warnemünde și Swinemünde; atașatul naval danez a furnizat informația colegului său francez.

La Londra, trupele sînt pregătite de îmbarcare la 5 aprilie. Generalul Ironside[2] dă instrucțiuni comandanților expediției. La 6 aprilie, cele patru distrugătoare care vor planta minele ridică ancora, escortate de crucișătoarele „Renown" și „Birmingham" și de opt distrugătoare, sub comanda amiralului Whitworth. În dimineața de 7 aprilie, la Rosyth, patru batalioane cu destinația Stavanger și Bergen se îmbarcă pe crucișătoare, în timp ce în estuarul Clyde trupele cu destinația Trondheim și Narvik urcă pe o navă de transport și pe crucișătorul „Devonshire". Toate aceste unități sînt pregătite să ridice ancora, îndată ce Germania va reacționa sau va da semne că va reacționa la plantarea minelor, fixată pentru dimineața de 8 aprilie. În dimineața de 7 aprilie 1940, totul decurge conform planului.

Există totuși un element straniu, ce nu face parte din plan: în dimineața aceea, la 8.48, avioane ale Royal Air Force (RAF) zăresc, la 130 mile sud de capul Lindesnes, un crucișător și șase distrugătoare germane, îndreptîndu-se spre nord. Pe Whitehall nu se mai înțelege nimic. „Ne-a fost greu — va scrie Churchill — să admitem că această forță avea destinația Narvik. În ciuda unui raport sosit la Copenhaga, potrivit căruia Hitler avea intenția să cucerească acest port, statul major al marinei considera că navele germane vor face probabil cale întoarsă și vor pătrunde în strîmtoarea Skagerrak".

Noi indicii nu întîrzie să sosească. La orele 12.59, serviciile de informații transmit adjunctului șefului de stat major următorul mesaj, trimis apoi comandantului-șef al Flotei metropolitane: „Rapoarte primite recent lasă să se înțeleagă pregătirea unei expediții germane. Din Copenhaga se comunică faptul că Hitler a ordonat unei divizii (îmbarcate) pe zece nave să se îndrepte spre Narvik și să ocupe în același timp Jutlanda[3]. Suedia nu este avută în vedere.

Se spune că elemente moderate se opun acestui plan. Data prevăzută pentru sosirea la Narvik: 8 aprilie. Toate aceste rapoarte sînt îndoielnice și pot fi un episod în plus în războiul nervilor".

La orele 13.00 bombardiere britanice descoperă și atacă escadra semnalată în cursul dimineții. Se găsește acum la 80 mile sud de capul Lindesnes și bombardierele semnalează, după atacul fără succes, abia la 17.30 (tăcerea radio fiindu-le impusă în timpul zborului), că escadra germană se compune din „Scharnhorst", „Deutschland", trei crucișătoare și 12 distrugătoare. Sînt cele 17 unități ale Grupurilor 1 și 2 cu destinația Narvik și Trondheim.

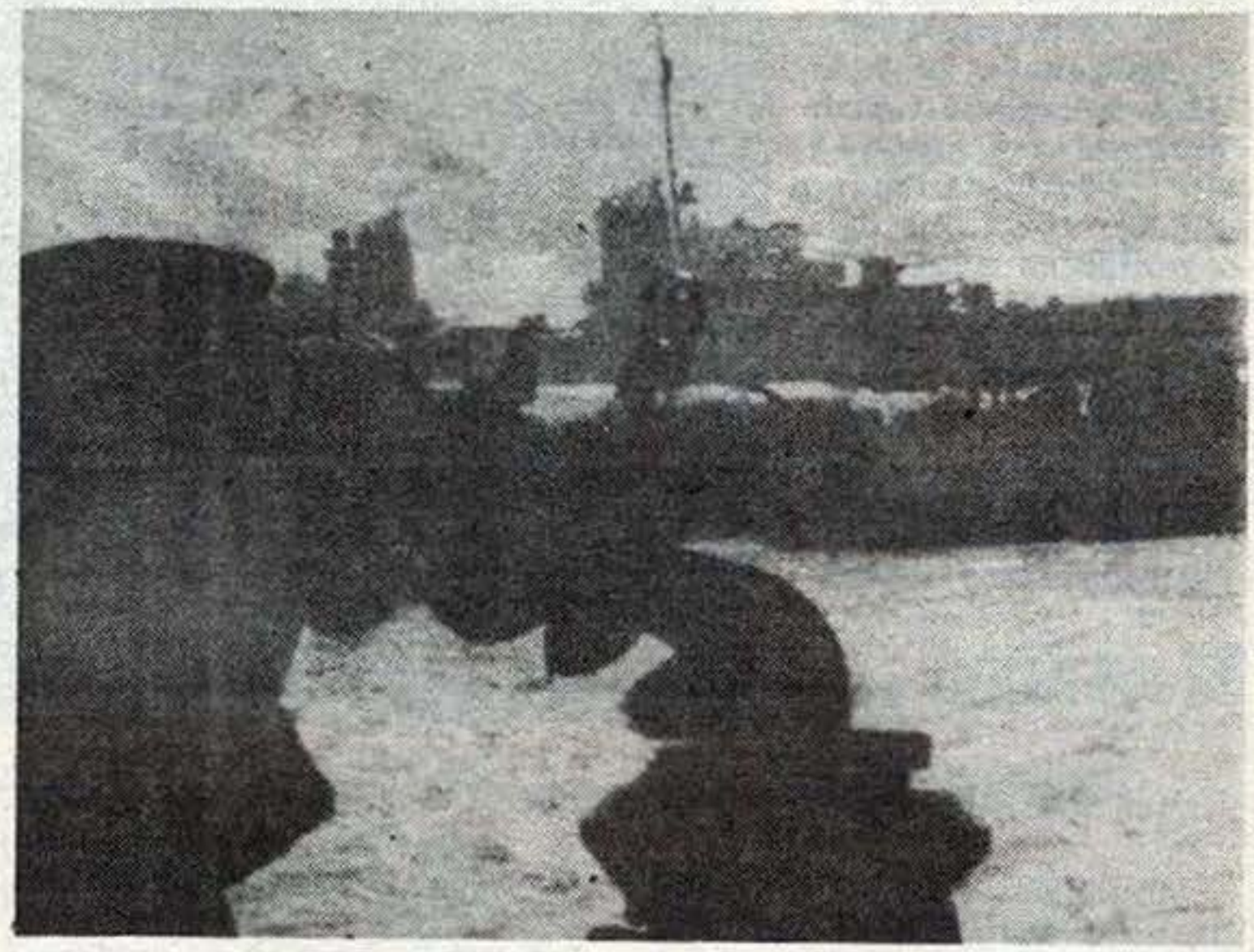

Nave germane se pregătesc să atace Narvikul...

În p. 46: *9 aprilie 1940, în fiordul Oslo armata norvegiană este gata de luptă*

60 ore fără somn

La Amiralitate însă se crede că navele germane nu se îndreaptă spre Norvegia. Comandantul Flotei metropolitane, amiralul Sir Charles Forbes, crede mai de grabă că aceste mari unități vor încerca să treacă în Atlantic, pentru a ataca aici convoaiele aliate. Cît privește informațiile potrivit cărora sînt vizate Narvik și Jutlanda, ele nu sînt, fără îndoială, de-

---

[1] Edouard Daladier era atunci ministru de externe în cabinetul condus de Paul Reynaud.

[2] Generalul britanic William Edmund Ironside (1880-1959), guvernator general al Gibraltarului în 1938, a fost șef al statului major imperial la începutul războiului, post pe care l-a părăsit după bătălia de la Dunkerque (mai 1940), devenind comandant-șef al forțelor metropolitane.

[3] Se pare că decizia invadării Norvegiei de către trupele germane a fost luată încă de la 14 decembrie 1939, în cursul unei convorbiri a lui Hitler cu feldmareșalul Wilhelm Keitel. S-a elaborat apoi un „Studiu al Nordului", după care a fost întocmit planul secret, denumit convențional „operația Weserübung". Ca pretext pentru punerea în aplicare a planului s-a folosit incidentul petrecut la 16 februarie 1940, cînd nava germană „Altmark" a fost oprită de distrugătorul britanic „Cossak" în apele teritoriale norvegiene, iar căpitanul german a fost forțat să-i elibereze pe cei 299 prizonieri englezi aflați la bord. Incidentul a precipitat pregătirile germane.

cît încercări de diversiune. Oricum însă, flota germană se află în larg şi trebuie interceptată.

La 20.15, la mai puţin de trei ore de la recepţionarea raportului RAF, Flota metropolitană, compusă din „Rodney", „Repulse", „Valiant", două crucişătoare şi zece distrugătoare, părăseşte baza. Escadra este comandată de amiralul Forbes în persoană. Îndată după aceea, a doua escadră (două crucişătoare şi douăsprezece distrugătoare) părăseşte Rosyth, pentru a i se alătura. Crucişătorul „Aurora" şi şase distrugătoare, care tocmai au îmbarcat trupele în estuarul Clyde, primesc ordin să le debarce şi să ia de îndată acelaşi curs. Prima escadră de crucişătoare, care a luat şi trupe pentru Bergen şi Stavanger, primeşte şi ea ordin să le debarce, chiar şi fără echipament, şi să se alăture cît mai curînd posibil flotei, în largul mării. Trupele ar fi stînjenitoare în timpul unei lupte navale, de aceea sînt debarcate. Dar, în felul acesta, se renunţă la debarcarea în Norvegia înaintea germanilor, pentru că, de fapt, nu s-a înţeles deloc că germanii ar vrea să debarce în Norvegia.

În primele ore ale zilei de 8 aprilie, poziţia celor 17 nave germane din Grupurile 1 şi 2 este departe de a fi confortabilă. La sud-vest, îndreptîndu-se spre nord, o flotă de şapte crucişătoare şi 21 distrugătoare este lansată în urmărirea lor. La nord, între grupul 1 şi obiectivul său, patru distrugătoare, escortate de două crucişătoare şi de opt distrugătoare, sînt pe cale să planteze mine. Escadra germană pare deci prinsă într-un cleşte. Un singur element este în favoarea Kriegsmarinei: Amiralitatea britanică nu cunoaşte încă intenţiile germane. Serviciul de ascultare al Kriegsmarinei a interceptat comunicaţiile dintre Amiralitate şi şefii Flotei metropolitane şi este la curent cu părerea acestora că germanii ar voi să forţeze trecerea spre Atlantic. Între timp, în ultimele ore ale lui 7 aprilie şi în dimineaţa de 8 aprilie, grupul „Bergen", cu crucişătoarele „Köln", „Königsberg" şi două distrugătoare, grupul „Kristiansand", cu crucişătorul „Karlsruhe", nava de escortă „Tsing-Tan" şi trei torpiloare, grupul „Egersund", cu crucişătoarele „Blücher", „Lützow", „Emden", trei distrugătoare şi dragoare, părăsesc porturile germane, îndreptîndu-se spre nord.

Între orele 4.30 şi 5.00 în dimineaţa de 8 aprilie 1940, distrugătoare britanice plantează mine, conform planului, la sud de Narvik. A doua plantare de mine este fictivă, iar a treia nu va mai avea loc, datorită condiţiilor nefavorabile pe mare. Minarea este anunţată în mod oficial, la orele 7.00 în ziua de 8 aprilie. O oră şi jumătate mai tîrziu, unul dintre distrugătoarele britanice, care trebuia să escorteze puitoarele de mine şi rămăsese în urma escadrei pentru a încerca să salveze un om căzut în mare în timpul nopţii, semnalează că luptă cu un distrugător inamic, la aproximativ 280 km sud-vest de fiordul Vest. „Glowworm" a întîlnit distrugătoarele germane ale grupului 2 „Trondheim" şi, după o oră de luptă, este scufundat de crucişătorul de escortă al acestui grup, „Admiral Hipper". Dar, înainte de a se scufunda, „Glowworm" transmite poziţia atacatorilor săi, încît Amiralitatea britanică trage concluzia că forţele germane se pot efectiv îndrepta spre Narvik.

Exact la acea oră, la Rosyth, cele patru batalioane îmbarcate pe crucişătoarele primei escadre primesc ordin să debarce imediat. Echipament şi provizii sînt aruncate în grabă peste bord, într-o confuzie de nedescris. Trupele îşi strîng cît pot mai bine echipamentul şi mărşăluiesc pînă la tabăra Dunfermline unde, va scrie Laurence Thompson, intendentul regimentului, „vor petrece următoarele 60 ore aproape fără să doarmă, încercînd reechiparea batalionului".

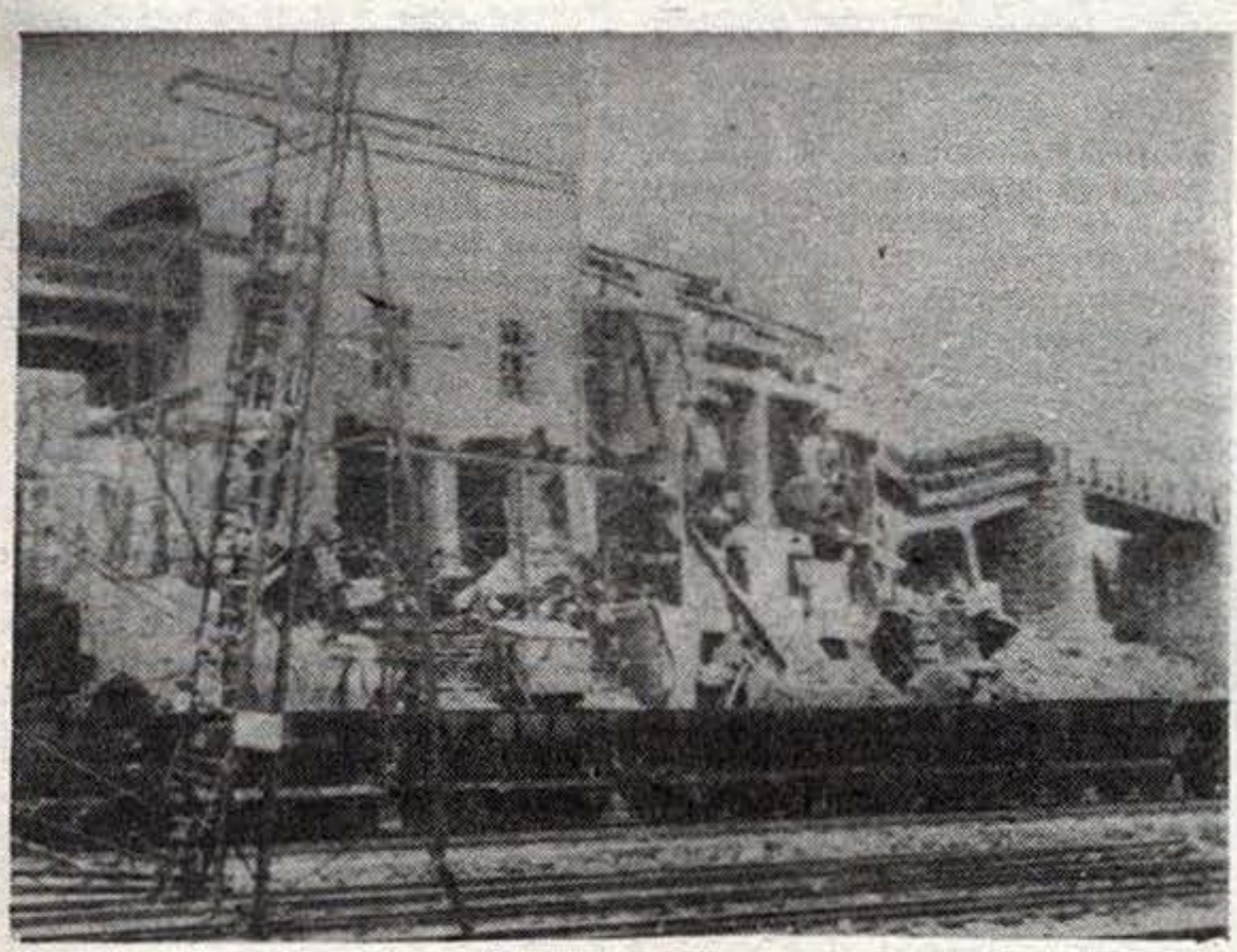

...şi gara oraşului după atac

Salva de torpile de pe „Orzel"

La miezul zilei de 8 aprilie, în timp ce „Renown" şi cele opt distrugătoare staţionează în larg, în dreptul fiordului Vest, „Scharnhorst", „Gneisenau", „Admiral Hipper" şi cele 14 distrugătoare ale grupurilor „Narvik" şi „Trondheim" se află în apropiere de Trondheim. Navele britanice, care se îndreaptă spre ele, se găsesc la nord-vest de Bergen. La sud, a doua escadră de crucişătoare britani-

ce, plecată în seara precedentă, se află cam în dreptul portului Bergen. La direcţia nord, în timp ce, mai la sud, fără ştirea britanicilor, grupurile „Oslo", „Kristiansand", „Egersund", „Bergen" pornesc cu toată viteza spre obiectivele lor.

După cum se vede, o mişcare uriaşă se produce în largul coastelor norvegiene; dar nu are loc decît o singură întîlnire, la începutul după-amiezii, pentru că grupurile adverse nu s-au reperat încă foarte limpede. În plus, vizibilitatea este extrem de proastă, element ce îi favorizează pe germani care, date fiind misiunea lor şi disproporţia navelor, au tot interesul să evite lupta.

Către orele 14.00, Grupul 2, „Trondheim", ajunge în dreptul obiectivului său. Cum este prea devreme să ia poziţie în faţa fiordului, grupul continuă să se deplaseze în sector, schimbînd de mai multe ori direcţia. Or, exact cînd se îndrepta spre vest, un avion britanic îl reperează şi comunică bazei direcţia. Ştirea va semăna confuzie în escadrele britanice: amiralul Whitworth, care trebuia să oprească apropierea de Narvik, păzind fiordul Vest cu „Renown" şi opt distrugătoare, decide să ia direcţie vest, pentru a intercepta grupul 2. Va fi o iniţiativă nefericită, deoarece va lăsa o breşă în dispozitivul britanic şi va deschide drumul spre Narvik. Adică spre portul către care se îndreaptă cele zece distrugătoare şi cele două crucişătoare germane ale grupului 1. Acestea nu vor mai găsi nici un obstacol în calea lor. La primirea mesajului, chiar şi şeful Flotei metropolitane, amiralul Forbes, aflat la 120 mile (1 milă marină = 1851,85 m) de Trondheim, va schimba direcţia, îndreptîndu-se tot spre vest şi pierzînd astfel orice şansă de a mai intercepta grupul 1.

Ceva mai la sud, către orele 16.00, două crucişătoare şi două distrugătoare germane navighează spre Bergen, fără să ştie că, la 60 mile depărtare, între ele şi obiectiv, se găsesc două crucişătoare britanice. Dar din nou şansa este de partea Kriegsmarinei: o ceaţă foarte deasă ajută unităţile germane să ajungă în dreptul portului Bergen, fără să fie zărite.

În fapt, ultimele patru grupuri germane care se îndreaptă spre Bergen, Egersund, Kristiansand şi Stavanger sînt zărite, la scurt timp după plecare, de submarinele aliate. Spre deosebire de superiorii săi de la Amiralitate, viceamiralul Max Horton, comandantul submarinelor, a luat măsuri încă de la 7 aprilie, pentru a bara drumul unei eventuale reacţii germane la „operaţia Wilfred". În dimineaţa de 8 aprilie, el dispune de 15 submarine aliate pe drumul celor patru grupuri germane de invazie.

Dar aceste submarine au un mare handicap: le este interzis să atace navele, înainte de a le fi identificat precis că sînt germane. Or, toate vasele care transportă trupe germane arborează pavilioane neutre, ale ţărilor baltice şi scandinave.

Totuşi, către prînz, comandantul submarinului polonez „Orzel"[1] recunoaşte cargoul german „Rio de Janeiro" şi lansează o salvă de torpile. La ora 11.50, 8 aprilie, în liniştitul portuleţ de pescari norvegian Lillesand, se aude o enormă explozie. Ajunse la locul accidentului, traulerele şi vedeta pazei de coastă „Odin" culeg naufragiaţi şi morţi, care sînt germani îmbrăcaţi în uniforme ale Wehrmachtului. La Lillesand sînt duşi la ospiciu şi la spitalul oraşelului, unde naufragiaţii declară autorităţilor că se îndreptau spre Bergen, să protejeze Norvegia de englezi. „Autorităţile" sînt reprezentate de un singur ofiţer de poliţie, care hotărăşte pe loc să dea alarma. Telefonează la cartierul general al armatei, la Kristiansand, şi povesteşte tot ce s-a întîmplat. Singurul răspuns pe care îl primeşte este că nava în discuţie era un vas comercial. „Dar au uniforme!", exclamă ofiţerul de poliţie, căruia i se răspunde: „În zilele noastre, toţi poartă uniforme în Germania". ■

(Va urma)

François KERSAUDY
Prezentare, adaptare şi traducere de
Stelian ŢURLEA

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1971.

„ACEŞTI LATINI AI CARPAŢILOR"

Un latin din Alpi ne-a oferit recent, celor care am făcut din Carpaţi „coloana vertebrală" a existenţei noastre istorice, un frumos dar ştiinţific, lucrarea: Aceşti Latini ai Carpaţilor. Dovezi ale continuităţii româneşti la nordul Dunării*.

Orizontul ştiinţific larg, informaţia la zi despre cîştigurile istoriografice în problematica abordată, spiritul critic ascuţit în analiza probelor documentare, dar şi sensibilitatea arătată de autor pentru tema aleasă fac din lucrarea lui Alain Ruzé una din cele mai temeinice lucrări consacrate de un istoric străin continuităţii românilor la nordul Dunării.

Cititorului i se oferă într-o suită logică, convingătoare dovezile permanenţei daco-romane şi româneşti în spaţiul carpato-danubian, ştiri furnizate de scriitori antici, argumente lingvistice, arheologice, date privind continuitatea instituţiilor socio-politice ca şi sursele medievale doveditoare.

Probitatea manifestată de autorul lucrării impune respect şi admiraţie. Unul dintre cei mai de seamă istorici actuali din Elveţia, domnul G.A. Chevallaz, fost Consilier federal şi Preşedinte al Confederaţiei Helvete, prefaţînd lucrarea observa: „Fără a renunţa la existenţa sa, un popor nu-şi renegă istoria. Aceasta i-a forjat de-a lungul secolelor identitatea, i-a călit inima şi sufletul. Istoria i-a menţinut speranţa şi voinţa de a supravieţui în vremuri de restrişte... Departe de a fi memoria unui lung contencios — ceea ce ea a fost prea adesea — istoria trebuie să contribuie la depăşirea neînţelegerilor şi să caute în trecut argumentele unei coexistenţe paşnice şi cordiale, în respectul mutual al identităţilor. Istoria României este mărturia frapantă a unui popor care a ştiut în condiţiile cele mai dificile... să-şi păstreze identitatea daco-romană şi fidelitatea creştină, să-şi menţină latinitatea... Cartea metodică a lui Alain Ruzé demonstrează, în originile şi în substanţa ei, caracterul autentic al civilizaţiei daco-romane, întăreşte legăturile de rudenie între ţările noastre latine, o prietenie şi o preţuire pe măsura vicisitudinilor poporului român şi a dorinţei sale de a trăi totuşi".

Prefaţa lui G.A. Chevallez la cartea lui Alain Ruzé este o caldă recomandare a acesteia ca şi a spiritului în care ea a fost concepută.

Ne asociem, cu un sentiment de gratitudine, aprecierilor făcute lucrării Aceşti Latini ai Carpaţilor. **Prin ea se impune atenţiei opiniei ştiinţifice numele unui valoros istoric, Alain Ruzé.**

Şt. ŞT

* *Alain Ruzé, Ces Latins des Carpathes. Preuves de la continuité roumaine au nord du Danube*, Editions Peter Lang, SA., Berne, 1989, 154 p.

CONVOAIELE NU AU PUTUT FI OPRITE

Pentru marele public, bătăliile navale ale celui de al doilea război mondial s-au consumat în episoade celebre: lupta dintre cuirasatul de buzunar Graf Spee şi crucişătoarele britanice, confruntarea dintre bastimentele Hood şi Bismarck şi vînătoarea celui din urmă etc.[1] În realitate, acestea au fost episoade pe cît de spectaculoase, pe atît de izolate. Aliaţii au cîştigat războiul pe mare în urma unei lungi confruntări, cunoscută sub numele de „Bătălia convoaielor" sau „Bătălia Atlanticului"[2], purtată între escortele convoaielor de transport aliate şi „haitele" de submarine germane. Obiectivul principal pentru Aliaţi era asigurarea aprovizionării cu muniţii, armament, alimente şi alte materiale; pentru germani, întreruperea acestui trafic vital. Căci era mult mai uşor să scufunzi două cargouri şi, odată cu ele, 120 tancuri, decît să le distrugi individual pe cîmpul de luptă terestru. Şi exemplele ar putea continua.

Despre această confruntare s-au scris multe volume, între care şi cartea istoricului Georges Blond tradusă şi în limba română, cu titlul Cargouri masacrate. **Cele mai multe dintre aceste lucrări au fost redactate pe baza surselor britanice, franceze sau americane. Documentele oficiale elaborate de partea germană au fost mai puţin cercetate. Acest gol îl umple cartea istoricului german dr. Jurgen Rohwer, intitulată** The Critical Convoy Battles of March 1943 **(Punctul critic al Bătăliei convoaielor din martie 1943). Dr. Jurgen Rohwer este directorul Bibliotecii de Istorie Contemporană din Stuttgart, Republica Federală Germania. În timpul celui de al doilea război mondial, a fost înrolat la marină. Ulterior, a urmat cursurile de istorie şi geografie ale Universităţii din Hamburg. A publicat numeroase lucrări de istorie navală, fiind considerat unul dintre cei mai mari specialişti contemporani ai domeniului. Dintre lucrările sale mai menţionăm:** Cronologia războiului pe mare. 1939-1945; Submarinele — o cronică ilustrată; Puterea maritimă din antichitate pînă în zilele noastre.

În lucrarea The Critical Convoy Battles... **istoricul german examinează tipurile de arme utilizate în lupta antisubmarină, tactica de atac şi cea de protecţie a convoaielor şi rolul jucat de serviciile de spionaj şi decriptare, utilizînd în acest scop documente originale din arhivele ambelor tabere. Pornind de la cartea sa şi utilizînd şi alte cercetări apărute în ultima vreme, să încercăm să reconstituim componenţa forţelor implicate în această confruntare şi desfăşurarea sa în punctul de maximă intensitate, atins în zilele de 17 şi 18 martie 1943.**

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1972, 5/1979; 8/1982.

Convoaiele aliate ce străbăteau Atlanticul în primăvara anului 1943...

Tactica „haitelor de lupi"

După venirea lui Hitler la putere, Germania a încălcat prevederile tratatului de pace încheiat la sfîrşitul primului război mondial şi a trecut la reînarmare.

În 1935, căpitanul de fregată Karl Dönitz a fost însărcinat să realizeze şi să experimenteze noua flotilă de submarine germană. Era clar că, în eventualitatea unui viitor război, Marea Britanie avea să recurgă din nou la sistemul de convoaie, verificat în timpul primei conflagraţii mondiale, pentru a-şi garanta siguranţa aprovizionării. Tactica de bază adoptată de Dönitz a fost cea denumită a „haitei de lupi". El spera astfel să poată opune unei aglomerări de nave inamice, acţiunea concertată a unui grup de submarine. Controlul desfăşurării forţelor operaţionale şi al deplasărilor se puteau face — graţie perfecţionărilor aduse receptoarelor şi emiţătoarelor pe unde scurte — direct de la Cartierul general. Orice submarin, aflat în oricare colţ al planetei, putea recepţiona sau emite mesaje din şi pentru Germania. După identificarea traseului convoaielor, submarinele puteau fi grupate în formaţii potrivite în vederea interceptării navelor inamice. Primul submarin care găsea convoiul emitea un semnal şi menţinea contactul cu ţinta, pînă soseau şi celelalte echipaje. Exerciţiile dinainte de război din Baltica şi Atlantic dăduseră rezultate încurajatoare. Deoarece majoritatea submarinelor ce urmau să lupte contra convoaielor erau de tipul VII, cu un habitaclu redus, s-a propus echiparea altor tipuri (IX B şi IX C), aflate în construcţie în 1938-1939, şi care dispuneau de un spaţiu adecvat în vederea găzduirii instalaţiilor necesare pentru comunicaţii şi comandant.

Dönitz şi-a publicat noile sale idei tactice într-o carte apărută în 1939 la Berlin. Ea nu a fost citită cu prea multă atenţie nici de britanici, dar nici de şeful său direct, amiralul Räder, comandantul lui Kriegsmarine. Adept al superiorităţii marilor nave de suprafaţă, el credea că rolul submarinelor era să lupte independent. Abia după ce U 29 a scufundat portavionul Courageous (17 septembrie 1939), iar U 47 a pătruns în rada bazei flotei metropolitane de la Scapa Flow şi a scufundat cuirasatul Royal Oak, a ajuns Dönitz în graţiile lui Hitler şi a reuşit să îşi impună ideile.

Pentru britanici, tactica „haitelor de lupi" a constituit o surpriză. Navele de escortă — de obicei în număr insuficient — asistau neputincioase la masacrarea convoaielor. Ele nu dispuneau de echipament radar. Asdicul (aparatul de detecţie submarină cu ultrasunete) era inutil, datorită suprapunerii zgomotelor de la elicele navelor din convoi şi a faptului că submarinele atacau mai ales noaptea, la suprafaţă sau la cota periscopică. Începînd din 1940, navele de escortă au început să fie echipate cu aparatură radio adecvată şi cu radar. Rolul cel mai important l-au jucat însă serviciile de interceptare şi decriptare a mesajelor radio[1].

Era evident că utilizarea unor mari grupări de submarine impunea violarea tăcerii radio în anumite situaţii. Interceptînd chiar şi scurte semnale emise de navele inamice, britanicii puteau obţine date importante privind dispunerea submarinelor. Dar deşi criptanaliştii britanici de la Bletchley Park rezolvaseră toate secretele legate de maşina de cifrat Enigma[2], utilizată de trupele de uscat şi forţele aeriene germane, cea similară folosită de marină, numită „M", reuşea încă să le reziste. Deci, mesajele interceptate nu puteau fi descifrate. Trebuia capturată o maşină completă. Descifrarea era îngreunată şi de faptul că modalitatea de schimbare a codurilor era notată pe o foaie de hîrtie solubilă, pe care comandantul navei germane o putea distruge cu uşurinţă în caz de pericol. Mai mult, dacă se bănuia că cifrul a fost descoperit, se trimitea în eter un cuvînt anume, cunoscut numai de comandanţi, şi se făcea o nouă combinaţie a cilindrilor de codare.

...aveau de înfruntat flotila de submarine a amiralului Dönitz (imaginea unei nave aşa cum apărea în vizorul periscopului)

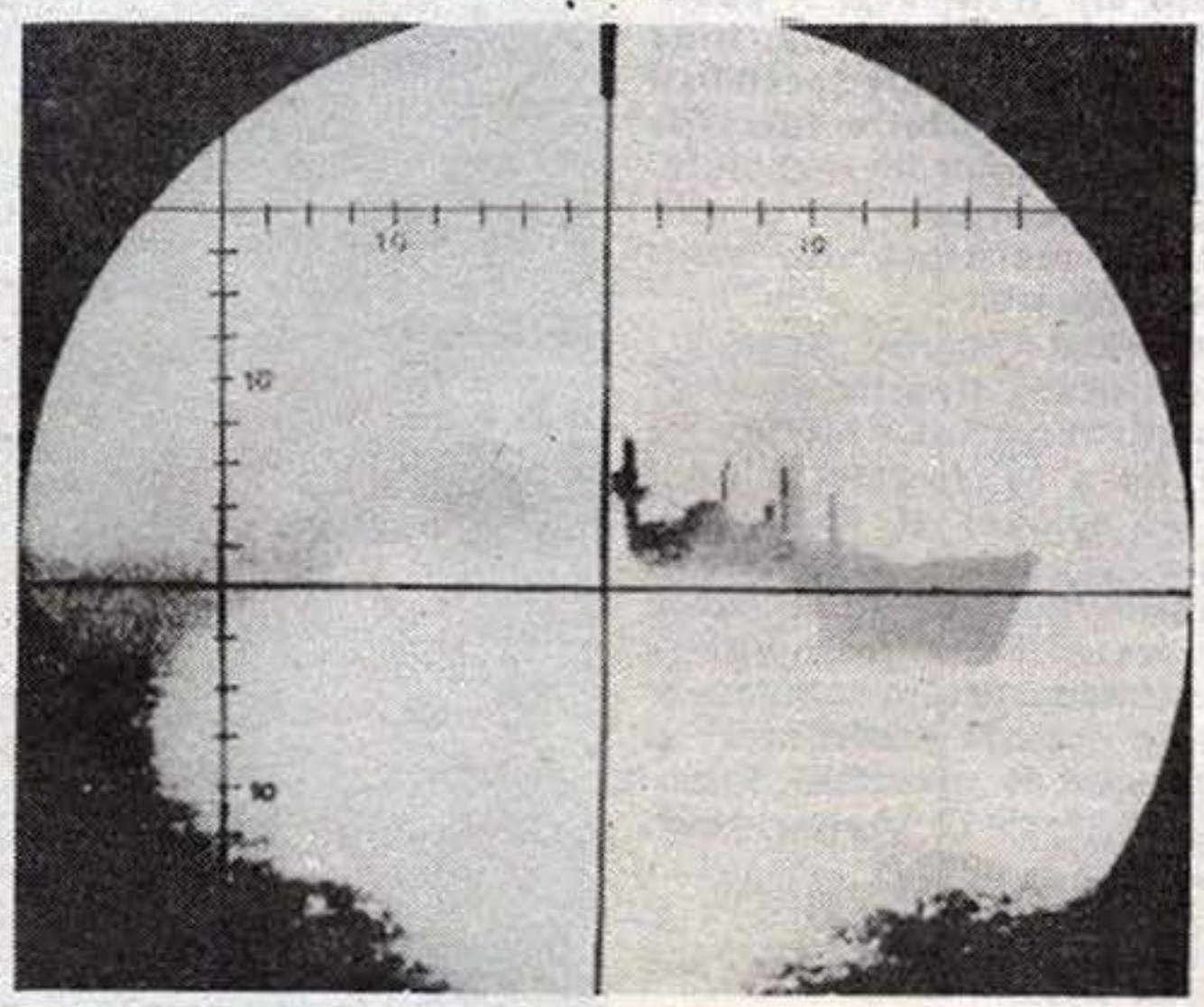

Greşeala Amiralităţii

La 10 mai 1941, a fost capturat submarinul U 110, după ce efectuase, în plină zi, un atac asupra unui convoi, scufundînd două nave. Grav avariat de grenadele de adîncime,

[1-2] *Magazin istoric* nr. 9/1984; 7, 8/1981.

a trebuit să iasă la suprafață. Echipajul a apucat să deschidă valvele de sabordare, dar comandantul unui distrugător a fost mai prompt și a trimis o echipă de abordaj, care a pătruns sub punte și a închis valvele. De la bord au fost recuperate intacte toate documentele secrete și mașina de codat. Captura a avut efect direct asupra desfășurării ulterioare a operațiunilor. Britanicii au reușit — pe baza interceptării și decriptării comunicațiilor radio între submarine — să modifice traseul mai multor convoaie pentru a evita „haitele de lupi". Au identificat, de asemenea, punctele de realimentare în larg a submarinelor. După ce au capturat tancul petrolier Gedania și nava de aprovizionare pentru submarine Lotharingen, ei au obținut noi documente. Cu materialele astfel strînse, specialiștii de la Bletchley Park puteau descifra, la începutul lunii decembrie 1942, mesajele navale germane. Grație acestui avantaj au putut fi eliminați „așii" submarinești Gunther Prien (U 47), Otto Kretschmer (U 99) și Joachim Schepke (U 100).

Nici germanii nu stătuseră degeaba. Serviciul lor specializat „B" reușise să spargă codul naval britanic, oferind date utile pentru dirijarea „haitelor". Sursa de obținere a informațiilor o constituiau mesajele radio interceptate și care puteau fi de cea mai diversă natură: rapoarte ale căpităniei portului New York, — de unde plecau majoritatea convoaielor —, ordine de întîlnire la diverse ore, în diverse zone, contraordine de amînare în urma unor întîrzieri provocate de factorii meteo sau alte condiții neprevăzute. Asemenea mesaje de rutină, cu un conținut practic neschimbat, comparate continuu, au permis descifrarea codului britanic. Succesul german a fost ușurat de greșeala Amiralității, care a păstrat prea multă vreme același cifru. În august 1940, cînd acesta a fost în sfîrșit schimbat, serviciul „B" a fost pus, pentru o vreme, în imposibilitatea de a mai furniza date. Era un dezavantaj important dacă îl corelăm cu reușitele britanice din aceeași perioadă, pe care le-am amintit mai sus. Abia în 1942 au putut germanii citi din nou mesaje, mai ales pe cele schimbate între nave. Statisticile întocmite pe baza corelării acestor mesaje au permis comandanților de submarine să reconstituie rutele convoaielor și periodicitatea lor. De un real folos le-a fost germanilor și descifrarea mesajelor conținînd date privind dispersarea propriilor submarine, expediate zilnic de Amiralitatea britanică navelor sale.

În cea de a doua jumătate a anului 1942, germanii au experimentat interceptarea de la bordul submarinelor a traficului radio și a convorbirilor în telefonie dintre navele convoiului. La 4 decembrie de exemplu, U 524, cu personal calificat la bord, a interceptat circa 10 corespondenți. Surprinderea schimbului de mesaje ce avea loc între convoiul HX 217 și escorta B 6 a permis descoperirea navelor engleze, două zile mai tîrziu, de către un grup de submarine germane. Totuși, deoarece semnalele radio nu puteau fi captate decît de la distanțe relativ mici, în jurul a 30 mile (o milă marină = 1851,85 m), necesitînd și un personal calificat, metoda nu a fost extinsă.

Aliații au utilizat și ei radiogoniometria pentru a stabili poziția submarinelor pe baza emisiunilor radio de la bordul lor. Cu ajutorul acestei metode, Biroul de urmărire a submarinelor își întocmea rapoartele zilnice, care constituiau baza ordinelor de schimbare a rutei convoaielor. Pînă la începutul anului 1943, zona în care se puteau efectua asemenea manevre a fost limitată de dificultățile pe care le ridica realimentarea convoaielor în larg și de lipsa navelor de escortă. După acea dată, în fiecare convoi a fost inclus cîte un petrolier echipat corespunzător și a crescut și numărul escortoarelor. Astfel, Amiralitatea britanică a mărit foarte mult raza de acțiune a convoaielor în întregul Atlantic.

Drept răspuns, germanii au trimis permanent în patrulare aproximativ 100 submarine, cifră pe care Dönitz o solicitase încă de la începutul războiului. Numai că pentru a ține 100 submarine pe mare, marina germană avea nevoie de 300 submarine operative, număr atins abia în acel moment. În asemenea condiții, schimbarea rutei pentru a evita un grup de submarine însemna să pici în brațele altuia. Astfel se prezentau cele două tabere înainte de confruntarea decisivă din martie 1943.

Un comandant german observă orizontul

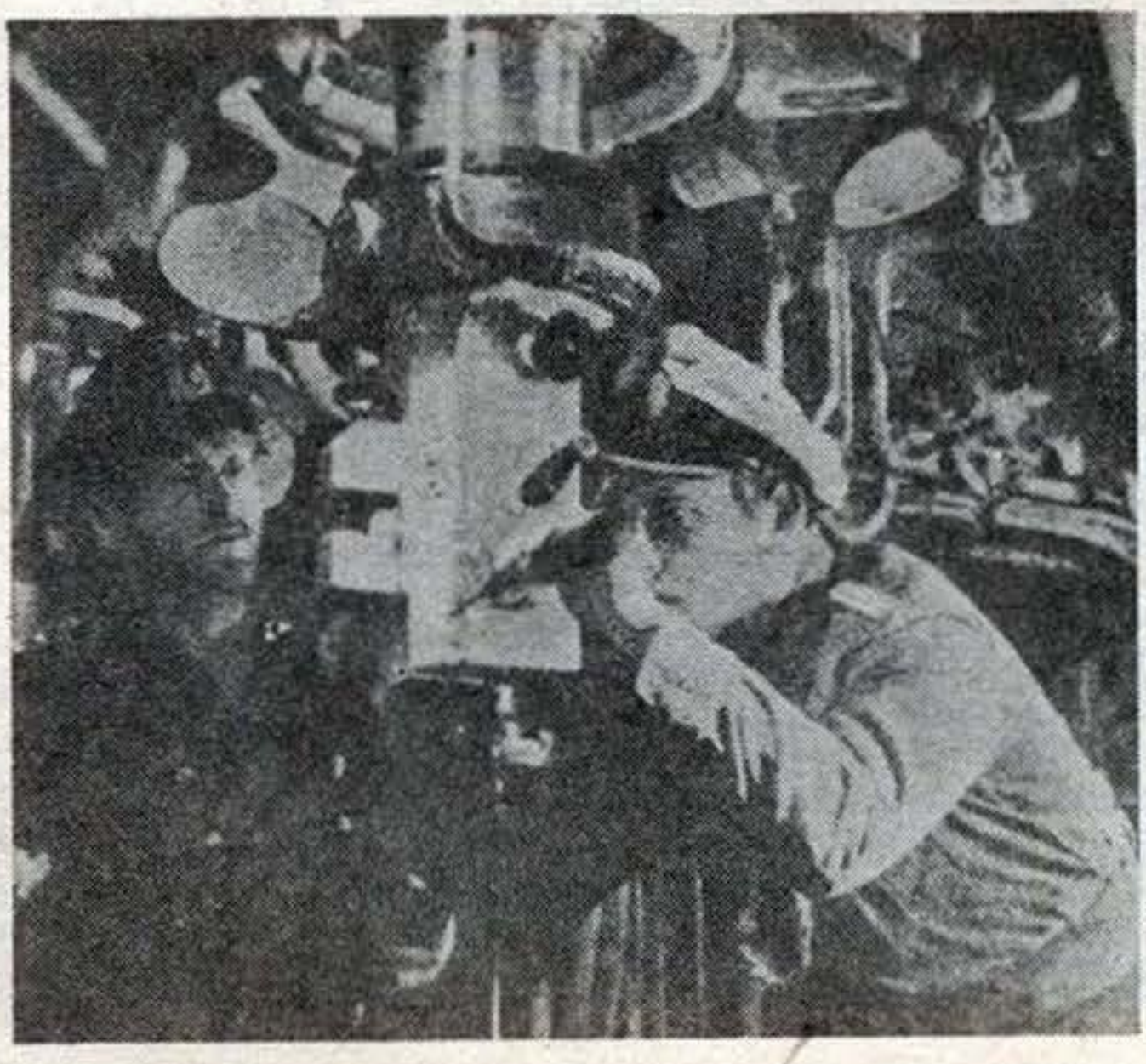

HX 229 nu recepționează

Din punct de vedere strategic, „Bătălia Atlanticului" a cunoscut trei faze. În prima — cuprinsă între

august 1940-decembrie 1941 — succesele inițiale ale germanilor au fost diminuate datorită sporirii eficienței escortelor și succeselor obținute în interceptarea și decodarea radiocomunicațiilor germane.

Faza a doua s-a situat în perioada decembrie 1941-iunie 1942. Prin intrarea în război a Statelor Unite ale Americii, submariniștii germani s-au trezit cu mai multe ținte decît puteau scufunda. Unul dintre comandanți chiar îi raporta lui Dönitz că pe coastele americane se găseau suficiente ținte pentru un număr de submarine de zece ori mai mare decît cel de care dispunea Kriegsmarine în acel moment. În plus, marina americană nu era pregătită pentru lupta antisubmarin. A fost epoca „paradisului submarinelor". Ele așteptau în timpul zilei în imersiune, pentru a ieși la suprafață noaptea și, profitînd de viteza mare, atacau victimele în apropierea porturilor. O torpilă era destinată unei singure nave și, de multe ori, pentru a economisi muniția, comandanții recurgeau la tunul de 105 mm, care se dovedea ucigător pentru cargourile lente ori pentru petrolierele lipsite de apărare.

Cea de a treia fază s-a plasat între iunie 1942 și mai 1943. De cinci ori mai numeroase decît la începutul războiului, submarinele atacau în grupuri masive pentru a forța victoria. În luna de maximă încordare, martie, o vreme teribilă și-a adus din plin contribuția la îngreunarea condițiilor de navigație: ceață, hulă puternică, furtună de zăpadă. Căpitanul unei nave dintr-un convoi care a străbătut Atlanticul în acea perioadă își amintea: „Am avut trei zile de ceață, urmate de trei zile de furtună de zăpadă sau ploaie. Uneori, cabinele erau inundate pînă la nivelul genunchilor. Într-una din zile, înfruntam o vijelie; vîntul ridica perdele de zăpadă, groase cît un gard viu. Mi-am zis: «O să fie nostim dacă cineva ne taie calea și nu îl zărim» — și nu a trecut mult pînă cînd nava din față a procedat întocmai. I-am zărit cele două lumini roșii și am evitat-o în ultima clipă".

Două convoaie — HX 229 și SC 122 — ce au traversat oceanul în a doua decadă a lunii martie au avut de înfruntat greutăți deosebite pe care le putem reconstitui pe baza atît a jurnalelor de bord ținute de navele respective, cît și a celor de la bordul submarinelor, utilizate pentru prima oară de dr. Jurgen Rohwer.

În noaptea de 16/17 martie 1943, convoiul HX 229 a trebuit să își schimbe drumul, în urma semnalării prezenței inamicului. Noua rută l-a condus însă în calea altei „haite" de nouă submarine, desfășurate în dispozitiv de așteptare. Singura navă a escortei care era echipată cu un radar modern, distrugătorul Volunteer, avea probleme cu personalul: echipa de operatori nu era suficient de familiarizată cu aparatura. Abia la cinci ore după ce submarinele raportaseră contactul cu convoiul, au deslușit și operatorii primele semnale pe ecranul radar. Cîteva submarine au reușit chiar să se strecoare în convoi, fără a fi detectate.

Vizibilitatea scăzută și marea de gradul 3-4 au ușurat mult sarcina submarinelor, cărora le ieșea deasupra apei doar chioșcul, un reper mult mai greu de zărit decît silueta unui escortor. Totuși, corveta Annemone a observat un submarin, aflat la 2 700 metri. Au fost aruncate asupra lui 35 grenade, plus o salvă de încă 24, grupate într-un „arici". Din acestea din urmă doar patru au explodat. În schimb, cinci submarine au lansat 23 torpile, contra 18 ținte din convoi; zece torpile au scufundat opt ținte diferite.

Celălalt convoi (SC 122) nu a fost detectat în timpul zilei. Noaptea însă, a nimerit peste U 338. Submarinul s-a infiltrat neobservat printre corvetele Lavender și Pimpernel — deși ambele aveau radar, iar marea era doar de gradul 2 —, a transmis semnalul că a luat contact cu convoiul și a lansat două salve de cîte două torpile cu prova și una din pupa. Comandantul U-bootului a raportat două nave scufundate. În realitate, succesul a fost mai mare: o torpilă din primele salve a lovit și o a treia navă, în vreme ce din salva pupa o altă torpilă străbătuse 6 000 m printre navele convoiului, lovind din întîmplare o a patra navă. Toate patru s-au scufundat.

Deci, au fost lovite în cele două convoaie, în acea noapte, 12 nave; cinci s-au mai menținut pe linia

Pentru supraviețuitorii unui atac submarin începea o lungă așteptare

de plutire pînă a doua zi, cînd au fost scufundate în urma atacurilor executate din imersie de submarinele germane.

Condiția fundamentală a debarcării

A doua zi, semnalele trimise de U-boot-uri au fost prompt interceptate de convoiul SC 122, dar submarinele au profitat şi ele de vremea bună, dispărînd rapid la apropierea navelor de escortă. U 338 a executat un atac din imersie, cu patru torpile, asupra a două obiective; numai una şi-a atins ţinta, scufundînd o navă. Reperat, submarinul a fost atacat cu 18 grenade în trei treceri succesive fără rezultate vizibile. În cursul după-amiezii, două avioane de escortă au atacat cu grenade submarinele care încercau să se plaseze înaintea convoiului.

În noaptea de 17/18 martie, HX 229 a fost mai norocos; navele sale de escortă au reuşit să pună pe fugă pe atacatori. În schimb, SC 122 a pierdut o navă, în vreme ce alta a încasat două torpile, dar a rămas pe linia de plutire. Salva fusese lansată de acelaşi U 338, care nu a putut fi urmărit şi atacat de Havelock, căreia i se defectase asdicul

Ziua următoare, HX 229 a traversat o zonă cu furtuni puternice. Submarinele, deşi jenate şi ele de vizibilitatea redusă, au reuşit totuşi să scufunde încă două nave în urma unor atacuri executate din imersie. A fost, în schimb, rîndul lui SC 122 să cunoască momente de linişte, mai ales după sosirea în zona sa a trei avioane de escortă.

Spre seară, vizibilitatea s-a redus, datorită trenelor de ploaie, sub 500 m. Cele opt nave de escortă care însoţeau pe SC 122 au avut de înfruntat patru submarine. Unul singur, U 666, a reuşit să se strecoare neobservat în poziţie de tragere şi a lansat nouă torpile. La prima salvă, reglajele au fost greşit făcute şi nici una nu a explodat. Doar o torpilă din a doua salvă şi-a atins ţinta.

În zilele următoare, datorită apropierii de coastele Angliei, ambele convoaie au dispus de escorte întărite şi mai ales de sprijinul aviaţiei.

La sfîrşitul lunii martie era clar că germanii puteau caracteriza perioada drept „cea mai rodnică" din activitatea contra convoaielor. Chiar şi submarinele aflate la prima patrulare raportaseră succese. Cele mai bune rezultate fuseseră obţinute în prima zi, în timpul nopţii şi în zonele unde convoaiele nu dispuneau de protecţie aeriană. Căci ameninţarea cea mai serioasă la adresa submarinului o reprezenta avionul dotat cu radar.

Pentru Aliaţi, situaţia era gravă. În timpul Conferinţei de la Casablanca[1] s-a subliniat că *victoria asupra submarinelor germane reprezenta condiţia fundamentală a oricărei debarcări în Europa*. Totodată, s-a reunit la Washington Conferinţa Convoaielor din Atlantic, pentru a redistribui responsabilităţile în lupta contra submarinelor şi a stabili măsurile cele mai eficiente în vederea asigurării protecţiei navelor ce traversau oceanul. Necesitatea unei asemenea întîlniri fusese determinată de faptul că în primele zece zile ale lunii martie, Aliaţii pierduseră 41 nave (229 949 t), iar în următoarea decadă încă 44 nave (282 000 t). Cel mai grav era faptul că 68% fuseseră torpilate pe cînd navigau în convoi, adică sub protecţia bastimentelor militare. Navele de luptă din escortă distruseseră doar patru submarine, iar aviaţia încă două. Este adevărat, foarte multe din navele de escortă se găseau în şantiere pentru reparaţii. Iar furtunile numeroase au produs multe întîrzieri, schimbări de rute, ieşiri din grafic, care au făcut ca întîlnirile între navele de transport şi cele de escortă să nu poată avea loc uneori. Se impuneau deci măsuri rapide şi eficiente.

Mai întîi s-au eliminat o serie de „zone moarte" ce existau în Atlantic şi în care controlul operaţional nu revenea nimănui. Au fost întărite şi reorganizate escortele, prin aducerea tuturor navelor disponibile din alte zone. S-a îmbunătăţit coordonarea operaţiunilor antisubmarin, s-au extins staţiile de ascultare radiogonio, au fost echipate tot mai multe nave de escortă cu radare de tip nou şi s-au realizat arme antisubmarin îmbunătăţite. Dar mai ales a fost înlăturată una din cele mai importante deficienţe în escortarea convoaielor, lipsa „umbrelei aeriene" protectoare pe toată durata traversării Atlanticului. Treptat, fiecare convoi a căpătat cel puţin un portavion de însoţire.

În acel moment, Dönitz a comis o greşeală capitală. Încercînd să compenseze pierderile de submarine datorate aviaţiei îmbarcate pe portavioanele de escortă, a ordonat comandanţilor săi să rămînă la suprafaţă şi să angajeze lupta cu avioanele. În acest mod, în numai două luni de la emiterea ordinului, germanii au pierdut 27 submarine.

La sfîrşitul lunii mai, Dönitz şi-a retras U-boot-urile din mijlocul Atlanticului. Invenţiile tehnice ulterioare ale germanilor — lansarea unor ţinte false şi a unor geamanduri emiţătoare de ultrasunete pentru a păcăli escortele, acoperirea corpului submarinelor cu învelişuri absorbante de ultrasunete, generalizarea *schnorkel*-ului (dispozitiv ce permitea evacuarea gazelor de la motoarele Diesel, deci folosirea lor şi în imersie), realizarea unor noi tipuri de motoare electrice şi transmisiuni silenţioase, utilizarea pe scară largă a torpilelor cu autoghidare acustică — au venit prea tirziu pentru a mai putea întoarce balanţa victoriei în favoarea Axei. Fluxul de materii prime, alimente, armament şi muniţii către trupele aliate angrenate pe marile teatre de luptă ale celui de al doilea război mondial nu a putut fi oprit. ■

Dr. Cristian CRĂCIUNOIU

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1987.

În procesele publice, Stalin a acordat cea mai mare importanță arestaților Zinoviev și Kamenev, acuzați că au pregătit, începînd din 1932, „acte teroriste împotriva tovarășului Stalin și a altor membri ai Biroului politic"[1].

Învinuirea era, bineînțeles, total absurdă, pentru că din toamna aceluiași an, 1932, cei doi se aflaseră aproape tot timpul în închisoare sau în exil, iar în micile intervale cînd fuseseră puși în libertate agenții NKVD-ului îi urmăriseră permanent.

După repetate și infructuoase încercări ale anchetatorului penal de a smulge mărturisiri de la cei doi lideri de partid din opoziție, Zinoviev și Kamenev au fost aduși în fața „stăpînului". Chiar și vîrfurile NKVD-ului, obișnuite cu cruzimea „tătucului", rămîneau uluite de ura lui animalică față de vechii bolșevici. Numai cînd auzea expresia „se ține tare" despre unul dintre aceștia, Stalin se înnegrea la față și striga cu o voce răgușită, în care se simțea un puternic accent gruzin: „Spuneți-le că orice ar face nu pot opri roata istoriei. Singurul lucru pe care îl pot face este să moară sau să-și salveze pielea. Prelucrați-i în continuare, pînă or să vă cadă în genunchi cu declarațiile în dinți".

SECRETELE CRIMELOR LUI STALIN

După sanatoriu...

plutonul de execuție

Iată ce mi-a relatat nkvdistul Mironov, însărcinat cu „prelucrarea" celor doi. „Ajuns la Kremlin, Iagoda [comisarul poporului pentru afaceri interne] m-a sunat pe mine și pe Molceanov și ne-a spus să stăm în birouri și să fim gata să-i aducem la Kremlin pe Zinoviev și Kamenev, pentru o discuție cu Stalin. După ce am primit telefonul lui Iagoda, i-am luat pe cei doi și am plecat.

Iagoda ne-a întîmpinat în anticameră și ne-a condus în cabinetul lui Stalin. Dintre membrii Biroului politic, în afară de Stalin, mai era acolo numai Voroșilov. Stătea în dreapta lui Stalin. În stînga lui era Ejov. Zinoviev și Kamenev au intrat tăcuți și s-au oprit în mijlocul încăperii. Nu au salutat pe nimeni. Stalin a arătat către cîteva scaune. Ne-am așezat cu toții. Eu lîngă Kamenev, Molceanov lîngă Zinoviev.

— Ei, ce aveți de spus? a întrebat Stalin, uitîndu-se la Zinoviev și Kamenev.

Cei doi au schimbat priviri.

— Mi s-a spus că — a răspuns Kamenev — cazul nostru se va analiza într-o ședință a Biroului politic.

— Asta se și află în fața dumneavoastră, o comisie a Biroului politic, însărcinată să asculte tot ce aveți de spus, a răspuns Stalin.

Kamenev s-a uitat întrebător la Zinoviev. Acesta s-a ridicat. A început cu faptul că în ultimii ani li se făcuseră multe promisiuni, dintre care nici una nu fusese îndeplinită. Atunci, după moartea lui Kirov, cînd fuseseră constrînși să recunoască că ei poartă răspunderea morală pentru asasinat, Iagoda le transmisese asigurarea personală a lui Stalin că era ultimul lor sacrificiu.

[1] Continuăm publicarea altor extrase — cu subtitlurile redacției *Magazin istoric* —, din textul generalului nkvd-ist Aleksandr Orlov, apărut în revista sovietică *Ogoniok*, nr. 46-52.

Iar acum li se pregătea cel mai rușinos proces, care îi murdărea nu numai pe ei, ci întregul partid.

Zinoviev a făcut apel la înțelepciunea lui Stalin, stăruind asupra faptului că procesul arunca o pată rușinoasă asupra Uniunii Sovietice.

— Gîndiți-vă ce faceți — l-a implorat Zinoviev — vreți să-i înfățișați pe membrii Biroului politic leninist și pe prietenii personali ai lui Lenin ca pe niște bandiți lipsiți de principii, iar partidul bolșevic ca un cuib de intrigi, de trădări și asasinate... Dacă ar trăi Vladimir Ilici, dacă ar vedea toate astea!, a exclamat în hohote de plîns Zinoviev.

I s-a oferit un pahar cu apă. Stalin l-a lăsat să se liniștească, apoi i-a spus:

— Prea tîrziu pentru plînsete. Cînd ați pornit la luptă împotriva C.C-ului la ce v-ați gîndit? Nu o dată C.C.-ul v-a prevenit că lupta fracționistă se va sfîrși jalnic. Atunci nu ați ascultat, și iată că acum ea s-a sfîrșit, într-adevăr, jalnic. Chiar și acum vi se spune: supuneți-vă voinței partidului și vi se va cruța viața, atît vouă cît și celor pe care i-ați tîrît în mocirlă. Dar nici acum nu vreți să ascultați. Așa că numai vouă personal trebuie să vă mulțumiți dacă treaba se va sfîrși și mai rău.

— Dar garanția că n-o să ne împușcați? — a întrebat naiv Kamenev.

— Garanție? — i-a întors întrebarea Stalin. Despre ce garanție poate fi vorba? E de-a dreptul comic. Poate că vreți și un acord oficial, confirmat de Liga Națiunilor?

Stalin a zîmbit ironic. Zinoviev și Kamenev uită probabil că nu sînt la piață, că nu se tîrguiesc, că se află în fața Biroului politic al partidului comunist al bolșevicilor. Dacă încredințările date de Biroul politic nu le sînt suficiente, atunci, tovarăși, nu știu dacă mai are sens să continuăm discuția.

— Kamenev și Zinoviev se comportă — a intervenit Voroșilov — de parcă ar avea dreptul să-și impună condițiile în fața Biroului politic. Este revoltător! Dacă ar avea măcar un dram de minte ar trebui să cadă în genunchi în fața tovarășului Stalin și să-i mulțumească pentru că mai sînt în viață. Dacă nu vor să-și salveze pielea, n-au decît să piară. Dracu' să-i ia!

Stalin s-a ridicat de pe scaun și, punîndu-și mîinile la spate, a început să se plimbe prin cabinet.

— A fost o vreme — a spus el — cînd Kamenev și Zinoviev excelau prin limpezimea gîndirii și prin capacitatea de a aborda dialectic problemele. Acum gîndesc ca niște mic burghezi. Și-au băgat singuri în cap că noi organizăm un proces penal special pentru a-i împușca. Asta-i curată inepție! Ca și cum nu-i putem împușca și fără nici un fel de proces, dacă socotim că e necesar. Ei uită trei lucruri:

primul — procesul penal este îndreptat nu împotriva lor, ci împotriva lui Troțki, dușmanul blestemat al partidului nostru;

al doilea — dacă nu i-am împușcat noi cînd au luptat într-adevăr împotriva C.C., de ce i-am împușca, acum cînd pot ajuta C.C. în lupta împotriva lui Troțki?

al treilea — tovarășii uită și că (Mironov a subliniat în mod special că Stalin i-a numit pe Zinoviev și Kamenev tovarăși) noi, bolșevicii, sîntem elevii și continuatorii lui Lenin și că nu vrem să vărsăm sîngele vechilor membri de partid, oricît de grele ar fi păcatele lor față de partid.

Stalin a pronunțat ultimele cuvinte — a adăugat Mironov — cu sentiment. Au sunat chiar sincer și convingător.

Zinoviev și Kamenev, a continuat Mironov, au schimbat priviri încărcate de sensuri. Apoi Kamenev s-a ridicat și, în numele amîndurora, a declarat că ei sînt de acord să compară în fața tribunalului, dacă li se promite că nu va fi împușcat nici un vechi bolșevic, că familiile lor nu vor fi persecutate și că pentru participarea trecută la opoziție nu vor fi pedepsiți cu moartea.

— E de la sine înțeles, a aprobat Stalin".

Suferințele fizice ale lui Zinoviev și Kamenev au luat astfel sfîrșit. Au fost imediat mutați în celule mari, răcoroase, li s-a permis să folosească dușul, li s-au dat schimburi curate, cărți (totuși, ziare nu). Doctorul, chemat special pentru Zinoviev, a început să-l trateze serios. Iagoda a ordonat să le fie administrată dietă completă și, în general, să se facă tot posibilul pentru ca la proces să nu arate prea vlăguiți. Paznicii închisorii au primit indicații să li se adreseze politicos și reverențios. Aspra temniță a devenit pentru Zinoviev și Kamenev un fel de sanatoriu...

...[Pînă cînd, în urma procesului desfășurat la Moscova, în 1936, cei doi au fost condamnați la moarte și executați].

Ochii și urechile „tătucului"

Martie 1938. Al treilea proces de la Moscova. Acuzații principali: Buharin, Rîkov, Krestinski, Rakovski și... stupefacție! fostul șef al NKVD-ului, Henrich Iagoda. I-a venit și lui rîndul. Stalin nu putea să-i ierte că asasinarea lui Kirov lăsase prea multe urme. Apelase atunci la singura soluție posibilă: să declare că în asasinarea lui Kirov a fost implicat NKVD-ul și Iagoda, în special. Cum în cursul primelor două procese de la Moscova, răspunderea crimei fusese deplasată asupra lui Zinoviev și Kamenev, Iagoda devenea deci... complicele lor.

În cei 15 ani cît lucrase mînă în mînă cu Stalin, Iagoda devenise un fel de alter ego al „stăpînului". Adunase sîrguincios pentru el informații de compromitere a înalților demnitari ai statului, iar cînd în comportarea unui asemenea demnitar apăreau cele mai timide semne de independență, Stalin nu trebuia decît să întindă mîna spre dosarul întocmit de Iagoda. În asemenea dosare, alături de documente serioase, de pildă, dovezi despre apartenența omului de stat respectiv la rîndurile de informatori ai poliției secrete țariste, se puteau găsi rapoarte ilare, de exemplu că soția demnitarului face zile fripte femeii în casă sau merge pe ascuns în ziua de Paști la biserică,

să-şi sfinţească cozonacii. Păcatul cel mai răspîndit era că aproape toţi tovarăşii lui Stalin îşi „confecţionaseră" în acte un stagiu de partid prerevoluţionar. Dosarul cuprindea şi scandalurile legate de depravarea liderilor de partid.

Iagoda putea fi numit ochii şi urechile lui Stalin. El plantase microfoane mascate în apartamentele şi în vilele membrilor Biroului politic, aducîndu-i la cunoştinţă lui Stalin toate informaţiile culese astfel. Stalin ştia toate cotloanele vieţii intime a subalternilor săi, era la curent cu gîndurile lor cele mai tainice, exprimate în discuţiile lor personale cu soţia, cu fiul, fratele sau cu vreun prieten. Ceea ce punea la adăpost puterea personală a lui Stalin de orice surpriză.

Totodată, „tătucul" era foarte invidios pe orice manifestare de prietenie între cei din anturajul lui, îndeosebi membri ai Biroului politic. Dacă doi-trei dintre aceştia începeau să se întîlnească în timpul liber, Iagoda îşi ascuţea urechile pentru a-i întocmi lui Stalin referatul cuvenit. Oamenii legaţi între ei printr-o prietenie sînt înclinaţi să şi creadă unul în celălalt. Ceea ce putea duce la apariţia unor grupări sau fracţiuni îndreptate împotriva lui Stalin. În astfel de situaţii, Iagoda se străduia să provoace o neînţelegere cît de mică între noii prieteni, iar dacă aceştia înţelegeau greu ce li se cerea, atunci erau despărţiţi prin forţă: fie unul era mutat cu serviciul în afara Moscovei, fie se aplicau „măsuri organizatorice". În departamente, Iagoda avea mii de informatori secreţi, cu ajutorul cărora putea aduna în orice moment numeroase aspecte care să-i discrediteze profesional pe deţinătorii ministerelor respective.

Iagoda nu se simţise niciodată mai sigur pe el ca atunci, în vara anului 1936. De curînd îi făcuse lui Stalin unul dintre cele mai mari servicii: pregătise judecarea lui Zinoviev şi Kamenev şi îi „adusese" alături de ei şi pe alţi tovarăşi apropiaţi ai lui Lenin.

În 1936, cariera lui Iagoda a atins zenitul. Primăvara a primit gradul de comisar general (asimilat cu cel de mareşal) al securităţii statului şi o nouă manta militară, confecţionată special pentru el. În plus, Stalin i-a acordat şi o rară onoare: l-a invitat să ocupe un apartament în Kremlin. Ceea ce însemna că îl inclusese în cercul închis al apropiaţilor săi.

Între colaboratorii NKVD-ului se povestea chiar că Stalin ar fi fost atît de mulţumit de capitularea lui Zinoviev şi Kamenev, încît i-ar fi spus lui Iagoda: „Astăzi ţi-ai cîştigat locul în Biroul politic". Asta însemna că la următorul congres Iagoda avea să devină membru supleant al Biroului politic.

După avansare, Iagoda, intrat în priză serios, a perfecţionat aparatul NKVD-ului, dîndu-i o şi mai mare strălucire. A dispus să fie urgentate lucrările de construcţie a canalului Moscova-Volga, în speranţa că acest canal, înălţat prin munca deţinuţilor politici, va purta numele lui.

„Tembelismul" lui Iagoda din acele luni a atins note de-a dreptul caraghioase. A dispus o nouă uniformă a lucrătorilor în NKVD, cu galoane de aur şi argint. Concomitent a intervenit şi în statutul nkvdiştilor, care reglementa regulile lor de comportare şi de etichetă. După ce a introdus noua uniformă, a dispus şi o super-uniformă, pentru gradele superioare ale NKVD-ului: veston alb de gabardină, cu fireturi aurite, pantaloni albaştri şi ghete de lac. Cum în U.R.S.S. nu se fabrica piele lăcuită, Iagoda a adus-o din afara graniţelor. Principalul ornament al acestei super-uniforme trebuia să fie un mic stilet suflat cu aur, cum purtaseră ofiţerii flotei maritime militare înainte de revoluţie.

Iagoda a mai hotărît ca schimbarea gărzilor de nkvdişti să aibă loc în faţa publicului, cu pompă, cu muzică, exact ca pe vremea ţarului. S-a arătat interesat şi de statutele detaşamentelor de gardă ale ţarului.

Nu e greu de imaginat cam ce a simţit Iagoda, cînd soarta l-a aruncat de pe culmile puterii într-una dintre numeroasele celule, unde se chinuiseră mii de oameni nevinovaţi. Trebuia acum să străbată şi el drumul parcurs de numeroasele sale victime.

Asasinate „medicale"

La al treilea proces de la Moscova, Stalin a răspuns străinilor care puneau una şi aceeaşi încuietoare întrebare: cum se explica faptul că zeci de grupări teroriste temeinic organizate, despre care se vorbise atît de mult la primele două procese, comiseseră un singur act terorist: asasinarea lui Kirov? Stalin a înţeles că întrebarea atingea un loc nevralgic: într-adevăr, un singur asasinat reprezenta un punct de susţinere mult prea slab pentru un întreg proces-spectacol. Problema nu mai putea fi escamotată. Şi atunci, Stalin a hotărît să răspundă la provocare.

Cum? Cu o nouă fabulaţie, pe care avea să o pună în gura acuzaţilor la al treilea proces de la Moscova. Între anii 1934 şi 1936 în Uniunea Sovietică decedaseră de moarte naturală cîţiva oameni politici de seamă (Kuibîşev şi Menjinski). În aceeaşi perioadă, muriseră A.M. Gorki şi fiul acestuia, Maksim Peşkov. Stalin a hotărît să se folosească de aceste decese. Deşi Gorki nu fusese membru nici al guvernului şi nici al Biroului politic, Stalin a vrut să facă şi din el o victimă a complotiştilor, în speranţa că această ticăloşie va trezi indignarea poporului împotriva acuzaţilor... A fost un vicleşug la care a recurs.

Kuibîşev, Menjinski şi Gorki fuseseră trataţi de trei somităţi medicale: profesorul Pletnev (66 ani), dr. Levin (din Direcţia medicală a Kremlinului) şi dr. Kazakov, un medic foarte cunoscut în Moscova. Stalin şi Ejov au hotărît să-i predea pe toţi trei pe mîinile anchetatorilor penali ai NKVD-ului, care i-au obligat să recunoască faptul că, la cererea căpeteniilor complotului, au aplicat tratamente incorecte, ce au dus la moartea celor trei: Kuibîşev, Menjinski şi Gorki.

Stalin a omorît mai mulţi revoluţionari decît au făcut-o

toți țarii ruși luați la un loc. El a lichidat nu numai pe rivalii reali și potențiali, ci și pe urmașii lor. A trimis pe lumea cealaltă pe cei mai credincioși servitori ai săi. I-a venit rîndul și celui mai bun prieten din tinerețe, Avel Enukidze, pe care l-a acuzat de trădare de patrie și spionaj. „Singura mea vină, a spus Enukidze anchetatorilor penali — este că atunci cînd Stalin mi-a spus că vrea să convoace un tribunal și să-i împuște pe Kamenev și Zinoviev, am încercat să-l contrazic. «Soso, i-am spus, nu încape discuție, te-au jignit, dar au suferit destul pentru asta: i-ai exclus din partid, îi ții în temniță, copiii lor n-au ce mînca. Soso — i-am spus — ei sînt vechi bolșevici, ca tine și ca mine. N-o să începi să verși sîngele vechilor bolșevici! Gîndește-te ce-o să spună lumea întreagă!» M-a privit cu niște ochi de parcă l-aș fi omorît pe taică-său și mi-a spus: «Ține minte, Avel, cine nu e cu mine e împotriva mea»". La 19 decembrie 1937 ziarele au publicat un scurt comunicat: un tribunal militar, în ședință secretă, l-a condamnat pe Enukidze la moarte pentru activitate teroristă și de spionaj. Sentința a fost executată.

S-ar părea că după ce-și lichidase unicul prieten, Stalin nu ne mai putea surprinde cu nimic. Și totuși... a urmat Pauker, șeful pazei Kremlinului, în care Stalin avea multă încredere. De origine maghiară, acesta fusese frizer la teatrul de operetă din Budapesta. Dovedise chiar reale calități de cîntăreț și de clown.

Cu Stalin a devenit repede familiar. Cunoștea gusturile șefului, știa chiar să îi ghicească cele mai mici dorințe. Îi procura sardele, vodka cea mai bună, cele mai proaspete anecdote, în interpretare actoricească proprie, anecdote de mare succes la atît de încruntatul Stalin, care cînd le asculta se tăvălea de rîs.

Pauker observase cît de atent se studia „stăpînul" în oglindă, cum își corija pieptănătura, cum își mîngîia mustățile, suficient pentru a înțelege că nu-i era deloc indiferent cum arăta. El a luat atunci în grijă garderoba lui Stalin, manifestînd o rară inventivitate. Apoi a văzut că „stăpînul", vrînd să pară mai înalt, prefera încălțămintea cu tocuri. A hotărît deci să-l mai înalțe pe „stăpîn" cu cîțiva centimetri. I-a comandat ghete cu o croială specială, cu tocuri înalte, parțial ascunse în ștaif. Stalin s-a privit satisfăcut în oglindă. A mers și mai departe. I-a poruncit lui Pauker să-i pună o mică stinghie din lemn sub picioare cînd iese la Mausoleu. De aceea mulți oameni care îl vedeau de departe sau în fotografiile din ziare îl socoteau de statură medie. În realitate avea numai 1,63 m. Ca să „îl lungească", Pauker îi comandase o manta lungă pînă la tocuri.

Ca fost frizer, sluga a avut grijă să-l și bărbierească foarte atent pe stăpîn. Temîndu-se de briciul bărbierilor, Stalin își făcuse pînă atunci singur toaleta feței și o făcuse prost. Abia odată cu Pauker intrase pe mîna unui specialist. Tot ce avea legătură cu Stalin și cu familia lui trecea întîi prin mîna lui Pauker. Fără știrea lui nici cel mai mic strop de hrană nu putea fi pus pe masa conducătorului. Pentru toate aceste servicii devotate, Stalin și-a răsplătit copios sluga. Pauker a primit în dar două mașini, un „Cadillac" și un „Lincoln" decapotabil, plus șase ordine, între care ordinul Lenin.

Tip expansiv, Pauker a început să povestească unor prieteni apropiați fel și fel de întîmplări din viața lui Stalin, bineînțeles pentru a se lăuda cu poziția lui. Ceea ce i-a fost fatal. În iulie 1937 la noi, cei aflați peste graniță, au ajuns știri că Pauker a fost îndepărtat din funcție, iar la sfîrșitul anului întreaga garnitură din conducerea pazei Kremlinului înlocuită. În martie 1938 Pauker nu se mai afla printre cei vii. Fusese exècutat ca spion german.

Epilog

Aflîndu-mă în Spania, din septembrie 1936, trimis de Biroul politic în calitate de consilier pe lîngă guvernul republican, am aflat despre arestarea lui Iagoda, despre uciderea colegilor și prietenilor mei. Îmi așteptam rîndul. Nu puteam rupe brusc cu regimul stalinist, pentru că mama mea și soacra mea se aflau la Moscova în mîinile lui Stalin.

În august 1937 am primit o telegramă de la șeful Direcției externe a NKVD-ului, în care mi se comunica faptul că serviciile secrete ale lui Franco și ale Germaniei hitleriste plănuiseră să mă răpească pentru a obține de la mine informații despre ajutorul acordat spaniolilor de Uniunea Sovietică.

Mi se propunea și o „gardă personală" formată din 12 oameni, pe care am refuzat-o. Înțelesesem că această „gardă personală" avea ordin să mă lichideze pe mine, în primul rînd. M-am temut apoi să nu-mi fie răpită fiica, în vîrstă de 14 ani. Am hotărît atunci să-mi transport familia cu mașina în Franța.

Cînd, la 9 iulie 1938, am primit telegramă de la Ejov, succesorul lui Iagoda, să merg în Belgia, unde urma să mă întîlnesc „cu un tovarăș pe care îl cunoașteți personal", am înțeles ce trebuia să înțeleg. Am trecut în Franța, dar acolo acționa o rețea de agenți sovietici foarte puternică. Singura țară ce îmi putea oferi siguranță era America, dar ambasadorul american la Paris, William Bullitt, era plecat în S.U.A. pentru sărbătoarea națională. Astfel încît Canada avea să fie țara unde am ajuns, împreună cu soția și fiica mea. Canada, stat cu care U.R.S.S. nu stabilise relații diplomatice.

La scurt timp, i-am scris de acolo o lungă scrisoare lui Stalin, o copie trimițîndu-i-o lui Ejov. I-am spus în acea scrisoare lui Stalin, care mă cunoștea personal din 1924, ce credeam despre regimul lui. Dar rostul scrisorii era altul: voiam să salvez viața mamei mele și a soacrei mele. Era inutil să apelez la mila lui. Așa că am ales o altă cale, mai proprie relațiilor cu Stalin. L-am prevenit că dacă îndrăznește să facă vreun rău celor două bătrîne, public tot ce știu despre el. Ca să-i demonstrez că nu amenință în gol, am întocmit și am anexat la scrisoare un opis al crimelor lui.

Mai mult, i-am scris că dacă voi fi omorît de agentura sa, avocatul meu va publica imediat istoria acestor crime. Cunoscîndu-l bine pe Stalin, eram convins că va lua lucrurile în serios. Am intrat într-un joc periculos pentru mine şi familia mea. La 13 august 1938, exact la o lună după ce dispărusem din Spania, am sosit în Statele Unite cu viză diplomatică eliberată de şeful reprezentanţei americane de la Ottawa.

Ajunşi în S.U.A., eu şi avocatul meu am plecat imediat la Washington, unde am dat o declaraţie comisarului pe problemele imigrării, în sensul că rup legăturile cu guvernul ţării mele şi cer azil politic. Vînătoarea asupra mea a început imediat şi a durat 14 ani. În toţi aceşti ani, am evitat să purtăm corespondenţă cu mama şi soacra mea, cu prietenii noştri din U.R.S.S., pentru a nu le pune viaţa în pericol. N-am avut nici o veste despre soarta lor.

La începutul anului 1953 împreună cu soţia ne-am decis să riscăm să publicăm această carte, pentru că mamele noastre muriseră. În februarie am început discuţii, pentru publicarea unor fragmente, cu unul dintre redactorii revistei *Life*. În această fază mă aflam cînd a murit Stalin. Am fost cumplit de dezamăgit că n-a mai dus-o puţin, ca să vadă cum înconjură lumea istoria secretă a crimelor sale şi să se convingă că toate strădaniile lui de a şi le ascunde fuseseră inutile.

Moartea lui Stalin n-a însemnat nicidecum că nu trebuia să mă mai tem pentru viaţa mea. Kremlinul îşi păstra în continuare secretele cu străşnicie. ■

. New York, iunie 1953

Aleksandr ORLOV

Aici se opresc însemnările lui Aleksandr Orlov (pe numele său adevărat Lev Feldbin), însemnări ce au primatul autenticităţii conferite de mărturia unui participant direct la mecanismul sinistrei puteri create de Stalin.

Este şi motivul pentru care le-am reprodus, după revista sovietică Ogoniok.

În româneşte de

Florentina DOLGHIN

CLIO ZÎMBEŞTE

CĂLĂREŢI ISCUSIŢI

Printre ţările renumite în creşterea cailor, principatele române se bucurau de o reputaţie deosebită. Caii moldoveneşti, îndeosebi, alcătuiau unul dintre cele mai apreciate articole de export, rivalizînd atît cu cei arăpeşti, cît şi cu caii pur sînge englezeşti.

Dacă aveam a ne mîndri cu ei, apoi nici cu iscusinţa călăreţilor nu are de ce să ne fie ruşine. Nici nu e de mirare, ştiind că din copilărie, românii erau învăţaţi să călărească: „Încă de copii — scria Anton Maria del Chiaro, secretarul florentin al lui Constantin Brîncoveanu — încep a se obişnui, mai ales la călărit, şi în legătură cu aceasta îmi amintesc că de multe ori vedeam cu cea mai mare uimire trecînd prin faţa ferestrelor mele turme întregi de cai care mergeau la rîu pentru adăpare, dimineaţa şi seara, şi n-aveau de cele mai multe ori alt conducător decît un băieţandru de şapte sau opt ani, călare".

Dintre numeroasele exemple pe care istoria ni le aduce pentru a demonstra iscusinţa de călăreţi a românilor, am ales două.

Voievodul... cascador

De cîte ori, în filmele de capă şi spadă, n-am admirat saltul îndrăzneţ al cîte unui viteaz cavaler — salt filmat firesc cu încetinitorul, pentru a-l arăta pe respectivul personaj aterizînd în şaua unui bidiviu şi pornind în galop. Iată o secvenţă petrecută aievea, în anul 1639, în oraşul Brăila, secvenţă avîndu-l ca protagonist pe domnul Moldovei, Vasile Lupu. Marele kapudan-paşa, adică amiralul flotei otomane, primise poruncă să-l aresteze pe domnul român — aflat atunci la Brăila —, care era învinuit de trădare faţă de Poartă. „Agenţii moldoveni — povesteşte călătorul polon Romaskievicz, tălmaci al solului Recipospolitei, Woiciech Miaskowski — l-au vestit [pe domn, de primejdie] în patru ceasuri. Calul lui vodă stătea dincolo de ziduri [de zidurile cetăţii Brăila] şi el, urcîndu-se pe casă, a sărit în curte şi sărind peste întărituri, a căzut pe cal, numai cu dolmanul şi în papuci şi a fugit cu un singur însoţitor, sosind la Galaţi în două nopţi. Acolo a găsit încălţăminte de la un ţăran şi cai pentru trăsură".

Un număr de acrobaţie

Şi mai iscusit s-a dovedit Dedul spătarul, tatăl domniţei Ancuţa, după care au oftat mai toţi boierii moldoveni (între ei şi Dimitrie Cantemir) şi care s-a căsătorit în cele din urmă cu Mihai Racoviţă. Acest Dedul spătarul — povesteşte Ion Neculce — „alerga pe cal cît putè, săriè de pe un cal pe altul şi pune 3 cai alături şi de pe gios să răpedziè şi-i săriè pe tustrei pe susŭ. Nu era altu om în ţară ca dînsul harnic şi viteaz".

După episodul nunţii de la Băcani[1], care a dus la întemniţarea lui Velicico Costin, uciderea lui Miron Costin şi arestarea mai multor boieri părtaşi la complot, Dedul spătarul a fost întemniţat şi el „în turnul clopotniţii la Trei Sfetitele [Trei Ierarhi]". În două rînduri, vodă Constantin Cantemir l-a scos „de la gros" vrînd să-i taie capul, dar în cele din urmă l-a osîndit la plata unei răscumpărări de 10 pungi cu galbeni. Numai că Dedul spătarul, fiind mai scăpătat, nu avea cu ce „plini" nici această cerinţă. A scăpat totuşi, şi iată cum: „Într-o noapte au îmbătat pe siimeni, pe străjerii ce-l păziè, şi s-au slobodzit cu o frenghie pe o fereastră din turnu pănă gios ş-au apucat de-au încălecat cu doi ficiori ş-au fugit".

Cînd vestea a ajuns la urechea domnitorului era prea tîrziu. Vodă Cantemir, cu care Dedul spătarul slujise în tinereţe împreună în oaste, a „poruncit să nu-l mai caute nime, nice să-l mai gonească. Că de vreme ce-au încălecat — a motivat vodă — nu este nime harnic să-i stè împotrivă sau să-l prinză".

Gh. DAVID

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

Adio, domnule profesor Rosetti!

Am în fața ochilor un document din 31 ianuarie 1990 scris de mîna celui care peste mai puțin de o lună avea să plece pentru totdeauna dintre noi pămîntenii, vremelnic rămași aici. Îmi îngădui să-l citez în întregime.

Către Academia Română București

Mă adresez Academiei, din care fac parte ca membru titular, în scopul de a sprijini întru totul cele 2 adrese, ale personalului fostului Centru de cercetări fonetice și dialectale, desființat în mod brutal și agresiv de regimul Ceaușescu, de tristă memorie.

Am adresat zilele acestea un memoriu Academiei, cu rugămintea de a înființa un institut de fonetică și dialectologie, în locul fostului Centru.

Reînființarea acestei instituții științifice va permite reluarea cercetării, atît în memorii științifice, cît și în revista existentă, care apare regulat de 38 de ani!

Buc. 31 ian. 1990

acad. Al Rosetti
str. Dionisie Lupu 56
Buc. (1)
tel. 11.34.78.

Este un adevărat document istoric. El pune punct demersurilor stăruitoare (dar cîtă stăruință) ale profesorului Alexandru Rosetti depuse timp de 20 de ani, demersuri care se ridică la 200. De data aceasta — datorită Revoluției din decembrie 1989 — profesorul a avut cîștig de cauză. Printr-o hotărîre din 24 februarie 1990 conducerea Academiei Române a decis crearea Institutului de cercetări fonetice și dialectologice preconizat de părintele acestui domeniu științific în țara noastră. Ne rămîne doar ca, bucurîndu-ne de decizia conducerii Academiei Române, să ne asociem propunerilor susținînd ca acest Institut să poarte numele academicianului Alexandru Rosetti. S-ar încrusta astfel acest mare nume al științei și culturii române în cel mai potrivit lăcaș.

Pentru noi cei de la Magazin istoric plecarea profesorului Rosetti înseamnă mai mult decît o grea durere — ea înseamnă o pierdere ireparabilă. A fost alături de noi de la început, și pînă în ultimele zile ale vieții. În spital fiind, grav bolnav, a găsit energia și delicatețea sufletească, atît de proprii lui, să ne adreseze ultime povețe, să ne îndemne cu curaj la căutarea de noi documente, să ne roage să scriem despre prietenii săi „uciși în chinuri" Gheorghe Brătianu și Lucrețiu Pătrășcanu. O vom face domnule profesor, fiți încredințat. După cum elevii și prietenii dumneavoastră vor da la iveală cu timpul, sîntem siguri, ceea ce multora le poate părea o legendă — omul Rosetti. Acest om care a trecut prin furtunile vieții — și ale istoriei — cu o imensă putere sufletească și intelectuală de a iradia în jurul său speranță, încredere, curaj. Nu numai că le inspira — le și transmitea — iar deseori le și realiza.

Lacrima fiind tot mai grea, dați-ne voie domnule profesor să ne amintim cum ne răspundeați mereu în ultimii zece-cincisprezece ani la întrebarea: Ce faceți?

— Ce să fac. Mai scriu, mai citesc. Mai citesc, mai scriu.

Dați-ne voie să ne amintim ceea ce ați scris nu de mult în paginile acestui Magazin istoric.

„Cînd am plecat la drum, cu intenția de a elabora o istorie a limbii române, mi-am dat seama că trebuia, chiar de la început, să concep, în linii generale, întreaga dezvoltare a limbii române din cele mai vechi timpuri, pînă în zilele noastre, și să-mi însușesc o metodă riguroasă de cercetare. Se punea, de asemenea, problema adunării, direct de la izvor, a materialului de limbă. Meditînd asupra faptelor, am aplicat studiului metoda istorică, aceea care m-a dus la concluzia că limba română nu este altceva decît limba latină vorbită neîntrerupt pe teritoriul țării noastre, din momentul romanizării și pînă azi. Continuitatea este esențială în această materie: limba ne-a fost transmisă din tată în fiu sau de la o generație la alta. Fenomen viu, dinamic, limba română și-a desăvîrșit în chip natural de-a lungul secolelor mijloacele de expresie. Vigoarea și supletea limbii literare sînt și continuă să fie determinate de limba poporului. De altfel, B.P. Hasdeu afirma cu deplină îndreptățire: «Limba unui popor se confruntă și se identifică cu naționalitatea lui». De aceea, limba română, în formele ei cele mai înalte, constituie expresia specifică spiritualității sale, aportul la tezaurul culturii sale.

Poetul nostru național, cel care a dat strălucire și universalitate artei literare românești, a înțeles că viabilitatea peste veacuri a cuvîntului o constituie frumusețea și tainicele armonii specifice limbii naționale.

Supus examenului atent, stilul marilor noștri creatori ne apare ca rod pîlduitor al unor îndelungi decantări, ferit de vulgaritate și artificii sterile. Stări, sentimente, situații complexe ne sînt transmise cu mijloace stilistice adecvate, de o simplitate nuanțată care îi apropie, deosebindu-l pe unul de celălalt. Fondul adînc de umanitate, forța emoțională provin deopotrivă din autenticitatea expresiei. Ei au devenit clasici, modele integrate tradiției spiritualității românești, tocmai datorită înaltei conștiințe artistice, meșteșugul desăvîrșit, care se realizează numai prin intermediul expresiei firești, al naturaleții limbii poporului, contribuind astfel la ceea ce constituie astăzi patrimoniul literaturii, luminate de emblema frumuseții melodioase și căldurii, care sînt însușiri esențiale ale limbii așa cum s-a vorbit și se vorbește în țara marelui Eminescu. Limbajul vulgar, trivialitatea expresiei, siluirea vocabularului sînt modalități care nu numai că sînt nepotrivite în limba literară, dar sînt și respinse de aceasta. Schematizarea, sărăcirea, sclerozarea scrisului sînt, de asemenea, fenomene pe care însăși dinamica limbii ca și normele estetice ale literaturii le refuză în egală măsură, indiferent dacă în cotidian fenomenul coexistă marginal. Transcrierea cu talent și limpezime de cleștar a marilor adevăruri umane ale epocii căreia aparțin ca scriitori constituie condiția primordială a durabilității operei literare a oricărei întreprinderi artistice. Avem îndatorirea sacră ca, prin operele ce se vor dovedi viabile în cursul timpului, să lăsăm urmașilor, ca pe o comoară de preț, o limbă bogată și curată, prin care originalitatea culturii românești să dăinuie în eternitate".

Dați-ne voie să vă mulțumim pentru a fi spus odată că „Limba română este o zestre istorică a poporului român".

Vă mulțumim pentru tot ceea ce ne-ați învățat. Adio, domnule profesor Rosetti!

Cristian POPIȘTEANU

Academicianul Alexandru Rosetti(x), la ședința organizată de Academia Română în anul 1985, cu ocazia împlinirii vîrstei de 90 ani

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1989

CÎȘTIGĂTORII

Iată-ne în fața listei cu cele 200 nume ale cîștigătorilor ultimei ediții a concursului Magazin istoric.

Cîștigătorii — oameni de diferite profesiuni și vîrste, din toate colțurile țării — au fost desemnați, ca și la precedentele ediții, prin tragere la sorți, întrucît numărul participanților care au dat răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări (1 286 concurenți cu răspunsuri exacte din totalul de 6 512 participanți) depășește cu mult numărul premiilor atribuite la acest concurs.

La fel ca și la alte ediții ale concursului Magazin istoric, remarcăm și de data aceasta larga participare colectivă a unor întreprinderi și instituții, îndeosebi tineri din școli și unități de învățămînt superior din Timișoara, unele dintre ele regăsindu-le și pe lista cîștigătorilor. Consemnăm astfel participări timișorene, din cadrul Trustului Antreprize Generală de Construcții Industriale, Uzinelor Mecanice, Institutului de studii și proiectări energetice — Filiala Timișoara, Stațiunii didactice experimentale, Institutului agronomic, Spitalului clinic nr. 4, Liceului de filologie-istorie, Centralei industriale de utilaj minier și mașini de ridicat, Liceului industrial nr. 6, Direcției drumuri și poduri, U.J.E.C.O.O.P., Întreprinderii pentru livrarea produselor petroliere „Peco", Liceului industrial „Azur" etc.

Îi felicităm călduros pe toți participanții la ediția 1989 a concursului nostru. Înainte de a prezenta lista cîștigătorilor facem următoarele precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 mai 1990, între orele 14.30-16.00 (luni-vineri) și 10.00-13.00 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi ridicate deci pînă la 15 octombrie 1990, inclusiv.

— Cîștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă. Redacția nu asigură expedierea premiilor prin colet poștal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1990.

Publicăm în continuare prima parte a listei cîștigătorilor concursului Magazin istoric, ediția 1989, cărora le adresăm călduroase felicitări.

PREMIUL 1 — 1 radiocasetofon

1. MARIANA AIONESE, Șimleu Silvaniei

PREMIUL 2 — 1 pick-up

1. STELACHE MALEȘ, București

PREMIILE 3-4 — 2 aparate foto ORIZONT

1. TEREZA MUREȘAN, Tîrgu Mureș
2. CENTRUL DE CHIMIE, Timișoara

PREMIILE 5-6 — 2 aparate radio SOLO 500

1. CERCUL DE ISTORIE AL LICEULUI MILITAR „DIMITRIE CANTEMIR", Breaza
2. MĂDĂLINA PASCAL, Galați

PREMIILE 7-8 — 2 aparate radio COSMOS 4

1. FLORIN BĂTINAȘ, Aiud
2. CERCUL DE ISTORIE „COLUMNA", I.U.G.T.C., Brașov

PREMIILE 9-11 — 3 aparate foto ORIZONT D

1. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ, com. Arieșeni, jud. Alba
2. FLORIN CHIORCEA, Iași
3. NAGY JUDITH, Oradea

PREMIILE 12-15 — 4 ceasuri OREX

1. ELENA CRISTINA SOARE, Breaza
2. SIMION NICOARĂ, Oradea
3. BÁNYAI FRANCISC, Brașov
4. FLORINA DANIELA STOICESCU, Cluj-Napoca

PREMIILE 16-20 — 5 aparate radio TOP

1. IANCU POPA, Iași
2. EUSEBIU GHERMAN, Timișoara
3. MAGDALENA STOICA, com. Costești Vale, jud. Dîmbovița
4. VERGILIA ODOBEȘTIANU, București
5. ÎNTREPRINDEREA DE TRICOTAJE „1 IUNIE", Timișoara

PREMIILE 21-30 — 10 servicte

1. AUREL DANCIU, Oravița
2. CARMEN ECATERINA, Constanța
3. ANA-MARIA ARGHIȘAN, Tîrgu Mureș
4. GABRIELA MICULESCU, București
5. ION VĂTAFU, Timișoara
6. TEODOR NEAGU, Galați
7. NICOLETA N. POPA, com. Prundeni, jud. Vîlcea
8. MARIOARA EFTIMIE, Brașov
9. ȘTEFAN MOVILĂ, Tîrgu Neamț
10. IOAN MEHERA, Sibiu

PREMIILE 31-45 — 15 mape

1. FELICIA SICHITIU, Reșița
2. PETRU PLEȘCA, Iași
3. ALINA PELE, Oradea
4. CLASA A V-A G, ȘCOALA GENERALĂ NR. 25, Timișoara
5. ALEXANDRA DORCA, Reșița
6. GHEORGHE ȚIBREA, Tîrgu Mureș
7. DAN IULIAN ȚIȚÎRCĂ, com. Străoane, jud. Vrancea
8. FLORIAN CORNEA, Cisnădie
9. JANINA BÎZU, Reșița
10. EUGEN NICUȘOR DINU, Brașov
11. ANA GABRIELA CONDURARU, Panciu
12. PARASCHIV MANCU, Timișoara
13. MARIANA CÎNDA, Reșița
14. EVELINE CSERVENKA, Reșița
15. IOSIF TITI BERINDEIU, Cîmpeni, jud. Alba

PREMIILE 46-65 — 20 truse stilou

1. VASILE MANEA, sat Archita, com. Vînători, jud. Mureș
2. EUGEN DĂRÎNGĂ, Botoșani
3. CONSTANTIN SECUIANU, com. Dumești Noi, jud. Vaslui
4. MARIA MAIER, Mediaș
5. LEONTIN STĂNESCU, București
6. IULIU I. POP, Petroșani
7. ELENA ILIE, Reșița
8. DAN CONSTANTIN PUCHIANU, Tîrgoviște
9. NICOLAE DUMITRESCU, Lugoj
10. MIHAI CĂTĂLIN PĂDURARU, București
11. COSTICĂ SPĂLĂȚELU, Turnu Măgurele
12. GHEORGHE BICA, Sibiu
13. PAVEL NEDEL, Craiova
14. IOAN POPA, com. Timpa, jud. Hunedoara
15. ȘTEFAN ZĂGAN, sat Țepeș Vodă, com. Movila Miresei, jud. Brăila
16. IONEL BRÎNZOI, Tulcea
17. FLOAREA GROSU, București
18. CONSTANTIN DOBÎRCEANU, Huși
19. ADRIAN ȘLICK, Dumbrăveni, jud. Sibiu
20. FLORIN STOICOIU, Timișoara

(Continuare în numărul viitor)

DIALOG CU CITITORII

UNITATE DE CUGET ŞI SIMŢIRE

Deschidem această ediţie a dialogului nostru lunar cu cititorii cu o scrisoare primită din partea d-lui ION BARBU, din Urziceni, care ne împărtăşeşte bucuria trăită la primirea şi citirea primului număr din noua serie a revistei noastre.

Am primit revista **Magazin istoric**, serie nouă, ianuarie 1990, şi mă solidarizez întru totul mesajului dv. în „dialogul cu cititorii".

S-au ridicat frica şi groaza de pe capul nostru şi **Magazinul istoric** şi toţi cei care l-au scris nu mai sînt obligaţi sub grave ameninţări şi porunci. Ne-am eliberat de teamă şi minciună.

Acum trebuie să redevenim noi înşine, trebuie să reînvăţăm, iar unii să înveţe de la început ce e aceea libertatea. De mult nu i-am mai cunoscut înţelesul. A fost poate cel mai pervertit cuvînt din cîte am fost puşi să rostim.

Acum, cînd în istoria României se deschide o nouă pagină, doresc să-mi exprim solidaritatea faţă de redacţia revistei **Magazin istoric** şi mă rog lui Dumnezeu să vă dea puterea şi înţelepciunea ca să slujiţi liberi în exercitarea misiunii dv., fără îngrădiri, fără umiliri. Să rămînem în unitate de cuget şi simţire, astăzi mai mult ca oricînd.

DORINŢĂ

Iată acum şi gîndurile unei tinere cititoare din ţinuturi arădene: Mă numesc GÂNESCU MIHAELA, elevă în clasa a X-a la liceul industrial din Ineu. Citesc cu mare interes revista dv. şi sînt foarte bucuroasă de apariţia primului număr liber al acesteia, în care sînt expuse adevărate comori ale neamului nostru, precum şi probleme importante din ţară şi de peste hotare. Mă întreb dacă îmi pot permite să vă fac o propunere: aş dori ca într-un număr al revistei să publicaţi cîteva date cu privire la descoperirile arheologice din ţară şi din lume. Vreau să devin arheolog şi, dacă această dorinţă se va împlini, nu voi uita niciodată contribuţia revistei **Magazin istoric** la îmbunătăţirea cunoştinţelor mele.

Reţinem dorinţa Mihaelei şi, pentru ea, precum şi pentru toţi tinerii noştri cititori pasionaţi de arheologie, vom publica şi în viitor — aşa cum am făcut-o şi pînă acum — noi articole consacrate cercetărilor arheologice.

HISTORIA MAGISTRA VITAE

O altă statornică prietenă şi cititoare a revistei noastre, MĂDĂLINA POPESCU, din Bucureşti, **ne scrie la rîndul ei despre sentimentele încercate la primirea numărului 1/1990 din noua serie a revistei:** De mulţi ani, de fapt de cînd am descoperit prima dată un număr din această publicaţie, cred că eram prin clasa a IV-a (cam tot de atunci, şi poate că motivul aţi fost d-voastră, m-am „îndrăgostit" eu de istorie), deci încă de pe acea vreme îmi formasem tipicul obicei de a răsfoi şi apoi de a citi revista invers de cum este firesc, adică de la sfîrşit la început. Pînă şi în bibliotecă le aşezam în aşa fel încît ori de cîte ori vroiam să răsfoiesc un număr, să pot privi de la început ceea ce se poate privi.

Ziua Victoriei — 22 Decembrie 1989 — mi-a inundat întreaga-mi fiinţă, topită (de 19 ani) într-o apatie îngrozitoare — cu o ardentă bucurie. În sfîrşit puteam striga tare, cu glas limpede, „cu gura pînă la urechi": „Jos ceauşescu" sau „Jos savanta". În sfîrşit, puteam da frîu liber dorinţelor. Dar fiinţa mea a mai trăit o clipă unică cînd, un alt eveniment, i-a produs o altă bucurie... Este vorba de clipa în care am cumpărat primul număr cu adevărat Adevărat al **Magazinului istoric**. Pentru prima dată am deschis această publicaţie cum se cuvine şi nespusă mi-a fost bucuria cînd nu mi-a mai fost dat să văd, of!, acel chip zîmbitor, de „cel mai iubit fiu"...

Atît am avut de spus.

Vă mulţumesc, pentru o clipă unică în viaţa mea!

Sau poate că ar fi frumos să vă mai spun că am fost ultima promoţie de tineri care s-au mai încumetat să memoreze silnic „prea măreţele lui cuvîntări" şi să încerce să filosofeze „prea faimoasele lui teze", pentru a reuşi la facultăţile de istorie, cu gîndul ascuns că odată şi-odată tot o să se termine...

(Şi, sinceră să fiu, acum nici nu-mi mai pare rău că n-am reuşit în vara trecută la facultate).

Cu istoria trecînd prin „cuget şi simţiri", nădăjduiesc într-o reuşită anul acesta. Şi, sigur că seria nouă a publicaţiei dv. mă va ajuta mult.

Mult succes în căutarea şi în prezentarea adevărului istoric vă doreşte o tînără care şi-a luat drept motto al vieţii dictonul: „Historia — magistra vitae".

Mulţumim, dragă Mădălina, pentru aceste frumoase rînduri şi-ţi dorim, la rîndul nostru, mult succes la concursul de admitere din acest an şi sperăm să-ţi îndeplinim curînd dorinţa de a reintroduce rubrica Rebus istoric — cuvinte încrucişate, **interzisă — e bine să ştii — tot de cei doi dictatori, temători să nu se strecoare mesaje incifrate.**

LOCUL NAŞTERII

Profesorul SAVA ROŞU, din Odobeşti, **ne-a trimis o succintă evocare a unuia dintre marii istorici români, statornic colaborator al revistei noastre încă de la primul ei număr, acad. Constantin C. Giurescu (1901-1977).**

Corespondentul nostru ne scrie că l-a cunoscut pe marele istoric în iarna anului 1970. Student fiind, cititorul nostru colabora la ziarul Milcovul, **din Focşani, unde a publicat o serie de interviuri cu personalităţi reprezentative ale ştiinţei şi culturii româneşti. Astfel, l-a solicitat un interviu şi profesorului C.C. Giurescu. Întrevederea a avut loc, iar interviul a apărut în** Milcovul, **an IV, nr. 486, din 9 februarie 1971. Reţinem din confesiunile istoricului:** „Fiecare om se interesează de locul în care s-a născut. Văzînd lumina zilei la Focşani, era normal să mă interesez de trecutul oraşului natal şi, implicit, al judeţului Putna, astăzi Vrancea. Mama mea a fost focşăneancă, fiica lui Hagi C. Antonescu. Soţia mea are, de asemenea, legături cu acest judeţ, fiind fiica profesorului Simion Mehedinţi, sovejan de origine".

În p. 2 a acestui număr reproducem fotografia inedită, luată în timpul discuţiei cu acad. C.C. Giurescu.

POŞTA CONCURSULUI

Ajunşi şi la momentul final al concursului nostru ediţia 1989 — publicarea listei celor 200 cîştigători ai premiilor distribuite (vezi pagina alăturată) **— să răsfoim alte scrisori din bogata corespondenţă pe adresa concursului, reproducînd alte cîteva fragmente din ele.**

Astfel, MIHAI GIUREA, din Braşov, **locotenent-colonel (r), ne mărturiseşte că** a apreciat foarte mult felul în care au fost alcătuite întrebările acestui concurs. ● **La rîndul său, elevul RADU CRĂCIUN,** din Sfîntu Gheorghe, **relatează că a studiat cu interes toate numerele de revistă prevăzute în bibliografia concursului, atrăgînd, totodată, şi alţi colegi în dezlegarea întrebărilor.** ● **Tot din Braşov, subofiţerul de poliţie PETRU ORMENIŞAN, posesor al colecţiei complete** Magazin istoric **şi participant statornic la concursurile organizate, ne face cîteva propuneri privind viitoarele ediţii.** ● **ŞTEFAN DOANCĂ, învăţător pensionar, din** Caransebeş, **participant la toate ediţiile concursului nostru, îşi exprimă** satisfacţia de a avea astfel prilejul reînnoirii şi îmbogăţirii cunoştinţelor de istorie. ● **Din** Timişoara, **de la Şcoala cu clasele I-X nr. 6, primim veşti despre activităţile desfăşurate de membrii acestui colectiv şcolar, cu bune rezultate la olimpiadele şi concursurile naţionale de istorie, literatură, muzică, artă plastică etc. Între acestea, reţinem faptul că elevii şcolii sînt cîştigătorii a peste 250 medalii de aur, argint, bronz sau menţiuni la concursurile de artă plastică, pe teme de istorie sau folclor, organizate în India, Japonia, Ungaria, Polonia etc. Felicitări, pentru frumoasele succese!** ● **Şi din tr-o altă instituţie de învăţămînt timişoreană,** Liceul de matematică-fizică „C.D. Loga", **primim frumoase veşti. După ce ne scriu că în 1989 liceul lor a împlinit 70 ani de la înfiinţare, membrii cercului de istorie, semnatari ai scrisorii, ne împărtăşesc din rezultatele lor la învăţătură şi în activităţile din cadrul diferitelor cercuri şcolare.** ● **Din** Cluj-Napoca, **SZEKELY RADU, electrician la Întreprinderea „Electrocentrale", ne scrie la rîndul său:** „Rezolvînd întrebările, am recitit multe articole interesante şi instructive. Am constatat cu bucurie că o întrebare s-a referit şi la oraşul în care locuiesc şi muncesc. ● **La fine, şi aceste rînduri primite de la MAGDALENA STOICA,** din com. Costeşti Vale, jud. Dîmboviţa: Este pentru prima dată cînd particip la un asemenea concurs organizat de revista dumneavoastră. Îmi exprim şi eu bucuria şi satisfacţia de a participa, alături de ceilalţi numeroşi concurenţi, la actualul concurs.

CONTENTS (Romanian History) **C.C. Giurescu** Patriotism and History ● The December 1989 Revolution: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara ● **D. Stăniloae** The Young Martyrs ● **Gh. David** Easter Traditions ● **A.S. Ionescu** A Hidden Museum in the Dictator's Offices ● **R. Negrea** 1981. The Crisis of Foreign Debt ● **C. Rezachevici** Hindrances for the Mediaevalists ● **I. Dumitriu-Snagov** In Rome, a Relic for the Heroes of the Revolution ● Statements made by Alain Decaux and Bernard Kouchner (France) ● **G. Penelea-Filitti** The History Textbook — Quo vadis? ● **L. Coulter** (Great Britain) 1598. An English Ambassador at Michael the Brave's Court ● The Confessions of Dictator's Cook(II) ● **A. Șipereo** June 1941-August 1944. René de Weck — the Swiss Minister Cables from Bucharest... ● Interview with the Princesses Margareta and Sophia ● In Bucharest, 50 Years Ago ● **C. Popișteanu** Good Bye for ever, Professor Rosetti!

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **C.C. Giurescu** Le patriotisme et l'histoire ● La Révolution de décembre 1989: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara ● **D. Stăniloae** Les Jeunes martyrs ● **Gh. David** Les Pâques chez nous ● **A.S. Ionescu** Des chefs d'oeuvres camouflés dans les cabinets des Dictateurs ● **R. Negrea** 1981. La crise de la dette externe ● **C. Rezachevici** Les déformations imposées à l'historiographie du Moyen Âge ● **I. Dumitriu-Snagov** Reliquarium à Rome pour les Héros de la Révolution ● Les Declarations d'Alain Decaux et Bernard Kouchner (France) ● **G.Penelea-Filitti** Le manuel d'histoire — Quo vadis? ● **L. Coulter** (Grande Bretagne) 1598. Un ambassadeur anglais à la Cour de Michel le Brave ● Confessions d'un cuisinier du Dictateur (II) ● **A. Șipereo** Juin 1941-Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest ● L'interview avec les princesses Margareta et Sophia ● A Bucarest, il y a 50 ans ● **C. Popișteanu** Adieu, Monsieur le Professeur Rosetti!

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **К.К. Джуреску** Патриотизм и история ● Революция декабря 1989 г.: **Ф. Меделец, М. Зиман** Тимишоара ● **Д. Стэнилоае** Молодые люди — мученики ● **Г. Давид** Пасха у нас ● **А.С. Иоцеску** Шедевры в диктаторских кабинетах ● **Р. Негря** 1981. Кризис внешнего долга ● **К. Резакевич** Искажения науки средневековья ● **И. Думитриу-Снагов** Реликвариум в Риме для героев румынской революции ● Заявления Алэна Деко и Бернара Кушнера (Франция) ● **Г. Пенеля-Филитти** Учебник по истории —Quo vadis? **Л. Кэлтэ** (Великобритания) 1598. Английский посланник при дворе Михая Храброго ● Воспоминания повара диктатора (II) ● **А. Шиперко** Июнь 1941 г.-август 1944 г. Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте ● Интервью принцесс Маргареты и Софии ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● **К. Попиштяну** Прощай, господин профессор Росетти!

INHALT (Rumänische Geschichte) **C.C. Giurescu** Vaterlandsliebe und Geschichte ● Die Revolution von Dezember 1989: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara ● **D. Stăniloae** Die Junge Märtyrer ● **Gh. David** Osternsitte ● **A.S.-Ionescu** Meisterwerke in den Kabinetten des Diktators ● **R. Negrea** 1981. Die Aussenschuldkrise ● **C. Rezachevici** Entstellungen in den mittelalterlichen Studien ● **I. Dumitriu-Snagov** Rom — Gedenkstatt für die Helden der Rumänischen Revolution ● Die Erklärungen von Herrn Alain Decaux und Bernard Kouchner (Frankreich) ● **G.Penelea-Filitti** Das Geschichtshandbuch — Quo vadis? ● **L. Coulter** (Gross Britanien) 1598. Ein englischer Gesandte am Hof von Mihai der Tapfere ● Die Bekentnisse des Diktators Kochs (II) ● **A. Șipereo** Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte René de Weck berichtet... ● Ein Gespräch mit die Prinzessinen Margareta und Sophia ● In Bukarest, vor 50 Jahre ● **C. Popișteanu** Ade, Herr Professor Rosetti!

SUMARIO (Historia rumana) **C.C. Giurescu** Patriotismo e historia ● La revolución de diciembre de 1989: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara ● **D. Stăniloae** Los jóvenes mártires ● **Gh. David** La Semana Santa en nuestro país ● **A.S. Ionescu** Obras maestras en las oficinas de los dictadores ● **R. Negrea** 1981. La crisis de la deuda exterior ● **C. Rezachevici** Las deformaciones de la ciencia sobre la Edad Media ● **I. Dumitriu-Snagov** Relicvarium en Roma para los Héroes de la Revolución rumana ● Las declaraciones de Alain Decaux y Bernard Kouchner (Francia) ● **G. Penelea-Filitti** El manual de historia — Quo vadis? ● **L. Coulter** (Gran Bretana) 1598. Un embajador inglés en la corte del príncipe Miguel el Valiente ● Las confesiones del cocinero del dictador (II) ● **A. Șipereo** Junio de 1941-agosto de 1944. Las informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck ● La entrevista de las princesas Margareta y Sophia ● En Bucarest, hace 50 años ● **C. Popișteanu** Adiós, senor profesor Rosetti!

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 4 (277), aprilie 1990. București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popișteanu (redactor șef), Marian Ștefan, Ioana Ursu (secretar general de redacție)* ; secretariat tehnic : *Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre, Anton Tănase ; macheta artistică Radu Ion Popescu* ; tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic București cu sprijinul colectivelor secțiilor zețărie, offset și legătorie.

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 427